

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Dovilė DRANICKAITĖ, Kristina KARPINAITĖ

**LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
BIUDŽETO 2004 - 2009 M. ĮMOKŲ IR IŠMOKŲ ANALIZĖ BEI JŲ
SUBALANSUOTUMO PROBLEMOS SPRENDIMO KRYPTYS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
BIUDŽETO 2004 - 2009 M. ĮMOKŲ IR IŠMOKŲ ANALIZĖ BEI JŲ
SUBALANSUOTUMO PROBLEMOS SPRENDIMO KRYPTYS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai ekonomika (04S)**

Mes, ... teigiame, kad
magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiame Ekonomikos studijų programos
magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas
.....

Magistro darbo autorius _____
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas _____
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Dovilė Dranickaitė, Kristina Karpinaitė

Lietuvos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2004 - 2009 m. įmokų ir išmokų analizė bei jų subalansuotumo problemos sprendimo kryptys.

Magistro darbas.

SANTRAUKA

Magistro darbe nagrinėjama Valstybinės socialinės apsaugos samprata, socialinės apsaugos sistema, Valstybinio socialinio draudimo fondo struktūra ir identifikuojami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumą lemiantys veiksniai. Remiantis teorinėje darbo dalyje išanalizuota literatūra apie Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą lemiančius veiksnius atlikta Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų dinaminė ir struktūrinė analizė 2004 – 2009 metų laikotarpiu. Atlikus Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų analizę išskirti esminiai veiksniai ir priežastys įtakojančios Valstybinio socialinio draudimo fondo įmokas ir išmokas. Taikant modeliavimo metodą numatomos ir pagrindžiamos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemos kryptys.

Dovilė Dranickaitė, Kristina Karpinaitė

Lithuanian Social Insurance Fund Budget for 2004 - 2009 on Contributions and Benefits Analysis of the Equilibrium Solution to the Problem Areas.

Master's Thesis.

SUMMARY

Master's thesis about the State social security concept of the social security system and the State Social Insurance Fund and the identification of the structure of the State Social Insurance Fund budget balance factors. Based on theoretical work in literature on the analysis of the State Social Insurance Fund budget balancing factors taken Lithuanian State Social Insurance Fund contributions and benefits in a dynamic and structural analysis of the 2004 - 2009 period. After the Lithuanian State Social Insurance Fund contributions and benefit analysis and identify key factors influencing the causes of the State Social Insurance Fund contributions and benefits. For the purposes of modeling provided and supported by the National Social Insurance Fund budget lines of equilibrium problems.

TURINYS

ĮVADAS	12
1. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO SISTEMA.....	15
1.1. Valstybinės socialinės apsaugos sistemos konceptualizavimas.....	15
1.1.1. Valstybinės socialinės apsaugos samprata	15
1.1.2. Valstybinės socialinės apsaugos sistema.....	18
1.1.3. Valstybinės socialinės apsaugos sistemos raida.....	21
1.1.4. Valstybinio socialinio draudimo teisinis pagrindas.....	24
1.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto kaip Valstybinės socialinės apsaugos sistemos funkcionavimo pagrindo struktūra	29
1.2.1. Valstybinio socialinio draudimo įmokų detalizavimas.....	32
1.2.2. Valstybinio socialinio draudimo išmokų detalizavimas.....	35
1.3. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą lemiantys veiksniai.....	38
1.4. Valstybinio socialinio draudimo įmokų bei išmokų tyrimo metodologija.....	42
2. LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO ĮMOKŲ IR IŠMOKŲ ANALIZĖ 2004 - 2009 METŲ LAIKOTARPIU.....	50
2.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos charakteristika.....	50
2.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų dinamikos analizė ir įmokas įtakojantys veiksniai.....	52
2.3. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų struktūros analizė ir įmokas įtakojantys veiksniai.....	56
2.4. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų dinamikos analizė ir išmokas įtakojantys veiksniai.....	62
2.5. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų struktūros analizė ir išmokas įtakojantys veiksniai.....	66
3. LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO SUBALANSUOTUMO PROBLEMOS SPRENDIMO KRYPTYS.....	72
3.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problema.....	72
3.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemos sprendimo krypčių numatymas.....	75
IŠVADOS.....	89
REKOMENDACIJOS.....	91
LITERATŪRA.....	92
PRIEDAI.....	98
1 priedas. Valstybinio socialinio draudimo vykdymas 2009 metais	
2 priedas. Pagrindiniai teisės aktai, koordinuojant socialinę apsaugą ES	
3 priedas. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas	
4 priedas. Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifai 2010 metais	
5 priedas. Pagrindiniai socialiniai rodikliai	
6 priedas. Pensijų sistema Lietuvoje	
7 priedas. Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas	
8 priedas. Pensijos sandara	
9 priedas. Institucijos, skiriančios ir mokančios pensijas	
10 priedas. Informacijos arinkimo matrica	
11 priedas. VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai	
12 priedas. VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių porinės koreliacijos koeficientai	
13 priedas. VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių imties statistikos duomenys	
14 priedas. VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių regresijos koeficientai	

- 15 priedas. VSDF biudžeto įmokų daugianarės koreliacijos koeficiento R saičiavimas
- 16 priedas. VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai
- 17 priedas. VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių porinės koreliacijos koeficientai
- 18 priedas. VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių imties statistikos duomenys
- 19 priedas. VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių regresijos koeficientai
- 20 priedas. VSDF biudžeto išmokų daugianarės koreliacijos koeficiento R saičiavimas
- 21 priedas. Lietuvos Respublikos Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projektas
- 22 priedas. Dirbančių pensininkų pensijų mažinimas
- 23 priedas. Socialinio draudimo pensijų mažinimas

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Socialinės apsaugos sąvokos interpretacijos.....	16
2 lentelė. Socialinės apsaugos struktūra.....	20
3 lentelė. Valstybinio socialinio draudimo raida Lietuvoje.....	22
4 lentelė. Pagrindiniai teisės aktai, padedantys užtikrinti Socialinį draudimą Lietuvoje.....	24
5 lentelė. Naujausi įstatymų pakeitimai nuo 2009 metų	26
6 lentelė. Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 2004 - 2009 metais.....	34
7 lentelė. VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai.....	54
8 lentelė. VSDF biudžeto įmokų absoliutus pokytis 2004 - 2009 metais.....	57
9 lentelė. VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai.....	64
10 lentelė. VSDF biudžeto išmokų absoliutus pokytis 2004 - 2009 metais.....	68
11 lentelė. VSDF biudžeto įmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu.....	76
12 lentelė. VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu	77
13 lentelė. VSDF biudžeto įmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus padidėjimu.....	79
14 lentelė. VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus sumažėjimu.....	81
15 lentelė. VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius padidėjimu.....	83
16 lentelė. VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius sumažėjimu.....	85
17 lentelė. VSDF biudžeto prognozuojami scenarijai 2010 – 2011 metams.....	87

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas. VSD fondo biudžeto struktūra.....	31
2 paveikslas. Lietuvos mokesčių elementai.....	32
3 paveikslas. Veiksniai įtakojantys socialinio draudimo sistemą.....	38
4 paveikslas. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų analizės etapai.....	48
5 paveikslas. VSDF biudžeto įmokų kitimas 2004 - 2009 m. (mln. Lt.).....	52
6 paveikslas. VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. įmokų baziniai ir grandininiai padidėjimo (sumažėjimo) tempai (proc.).....	53
7 paveikslas. VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. įmokų struktūra vidutiniškai (proc.).....	56
8 paveikslas. VSDF biudžeto įmokų ir BVP dinamika 2004 - 2009 m. (mln. Lt.).....	58
9 paveikslas. VSDF biudžeto įmokų ir vidutinio darbo užmokesčio dinamika 2004 - 2009 m.....	59
10 paveikslas. VSDF biudžeto ir draudėjų bei apdraustųjų įmokų dinamika 2004 - 2009 m.....	60
11 paveikslas. Vidutinės gyvenimo trukmės kitimas 2005 - 2008 m. (metais).....	61
12 paveikslas. Emigrantų skaičiaus kitimas 2004 - 2009 m. (vnt.).....	61
13 paveikslas. VSDF biudžeto išmokų kitimas 2004 - 2009 m. (mln. Lt.).....	63
14 paveikslas. VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. išmokų baziniai ir grandininiai padidėjimo (sumažėjimo) tempai (proc.).....	63
15 paveikslas. VSDF biudžeto išmokų struktūra vidutiniškai 2004 – 2009 m. laikotarpiu (proc.).....	66
16 paveikslas. Senatvės pensijas gaunančių gyventojų skaičiaus dinamika 2005 - 2009 m. (tūkst.).....	67
17 paveikslas. VSDF biudžeto išmokų ir BVP dinamika 2004 - 2009 m. (mln. Lt.).....	69
18 paveikslas. VSDF biudžeto išmokų ir nedarbo lygio dinamika 2004 - 2009 m.....	70
19 paveikslas. VSDF biudžeto išmokų ir gimusiųjų skaičiaus dinamika 2004 - 2009 m.....	71
20 paveikslas. VSDF biudžeto balansas.....	72
21 paveikslas. VSDF biudžeto struktūra 2004 - 2009 m.....	73
22 paveikslas. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m.....	74
23 paveikslas. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu.....	78
24 paveikslas. VSDF biudžeto perspektyva 2010 – 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir draudėjų ir apdraistųjų skaičiaus padidėjimu.....	80

25 paveikslas. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus sumažėjimu.....	82
26 paveikslas. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičiaus padidėjimu.....	84
27 paveikslas. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičiaus sumažėjimu.....	86

SAVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniais: Bendronienė, A., Bogušienė, V., Dagytė, E., ir kt. (2001). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma Litera; Pass, Ch., Lowes, B., Davies L. (1997). Ekonomikos terminų žodynas. Baltijos biznis; Vainienė, R. (2005). Ekonomikos terminų žodynas. Vilnius; Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. (1991). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.

A

Apdraustieji - fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka moka arba už kuriuos mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos;

Asignavimas - lėšų skyrimas tam tikroms funkcijoms vykdyti ar tikslams pasiekti;

B

Biudžetas - pajamų ir išlaidų sąmata;

Biudžetiniai metai - metai, kurie prasideda sausio 1 dieną ir baigiasi gruodžio 31 dieną;

Bendrasis vidaus produktas - (BVP) tai galutinis visų šalies teritorijoje veikiančių ūkinių vienetų gamybinės veiklos rezultatas;

Bendrosios nacionalinės pajamos - (BNP) gaunamos iš bendrojo vidaus produkto, sukurto šalies teritorijoje;

Bendrasis valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas - teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas valstybinio socialinio draudimo įmokų, mokamų nuo draudžiamųjų pajamų bazės, dydis;

Bruto - bendrosios pajamos, iš kurių neatskaitytos išlaidos;

D

Darbas - indėlis į našią veiklą, žmogaus daromas ir rankomis, ir protu;

Darbo užmokestis - bendras piniginis atlygis, sumokamas už darbą, atliekamą pagal darbo sutartį;

Defliacija - piniginio vieneto vertės didėjimas ir bendrojo kainų lygio mažėjimas;

Draudėjai - visi viešieji ir privatūs juridiniai asmenys, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas;

Draudžiamosios pajamos - visos asmens pajamos, nuo kurių priskaičiuotos ir privalo būti įmokėtos valstybinio socialinio draudimo įmokos, taip pat priskaičiuotos ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų valstybinio socialinio draudimo pašalpos bei nedarbo valstybinio socialinio draudimo išmokos;

Draudžiamųjų pajamų bazė - su darbo santykiais ir (ar) su valstybės tarnyba susijusių pajamų suma, nuo kurios skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos pagal bendrąjį valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifą;

F

Fondo biudžetas - šiame įstatyme nustatytų pajamų ir išlaidų biudžetinių metų planas;

Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų klasifikacija - fondo biudžeto pajamų ir išlaidų klasifikavimas pagal jų pobūdį ir paskirtį;

Fondo įstaigos - fondą administruojanti Fondo valdyba ir jos teritoriniai skyriai;

Fondo rezervas - įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įvertinto ilgalaikio materialiojo, nematerialiojo ir finansinio sukaupto turto, viršijančio Fondo įsipareigojimus, dalis;

I-I

Infliacija - piniginio vieneto perkamosios galios kritimas ir bendrojo kainų lygio didėjimas;

J

Juridinis asmuo - savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali savo vardu įgyti teises ar pareigas;

L

Ligos ir motinystės socialinis draudimas - ligos ir motinystės socialinis draudimas įstatymų nustatytais atvejais kompensuoja šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims dėl jų pačių arba šeimos narių ligos, taip pat dėl motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) dalį prarastų ar dėl dalyvavimo profesinės reabilitacijos programoje negautų darbo pajamų;

M

Minimalus gyvenimo lygis - (MGL) minimalus lėšų, būtinų dirbančio žmogaus darbingumui palaikyti, dydis, išreiškiantis žemutinę pragyvenimo lygio tam tikrame visuomenės raidos etape ribą;

Migracija - gyventojų kėlimasis iš vienos vietos į kitą;

N

Nedarbas - darbo išteklių nepanaudojimas ir produkcijos negavimas;

P

Pajamos - įmonės ar asmens gaunamos lėšos kai atlygis už darbą, pastangas ar kaip investicijų grąža;

Pensijų draudimas - gyvybės draudimo rūšis, kurią pasirinkus galima iš anksto pasirūpinti nedarbingu savo gyvenimo periodu;

Pinigų srautai - grynujų pinigų įplaukos ir išlaidos pagal veiklos pobūdį;

Pensijų išmokos - išmokos, nustatytos pensijų kaupimo įstatyme, mokamos iš pensijų fonde asmens sukaupto pensijų turto;

S

Saldo - likutis;

Savarankiškai dirbantys asmenys - individualių įmonių savininkai, tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai, asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notariai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys), ūkininkai ir jų partneriai;

Subalansuotumas - pusiausvyra, balanso sudarymas;

Socialinis - visuomenės, visuomeninis;

T

Transferai - užsienio valiutos arba aukso pervedimas iš vienos šalies į kitą;

V

Valstybinio socialinio draudimo įmokos - apdraustųjų asmenų ir (arba) jų draudėjų mokamos įstatymų nustatyto dydžio įmokos;

Valstybinio socialinio draudimo išmokos - socialinio draudimo išmokos, į kurias, įvykus draudimui įvykiui, įgyja teisę apdraustieji ir kiti įstatymų nustatyti fiziniai asmenys;

Valstybinis socialinis draudimas - socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.

Valstybinis socialinio draudimo fondas - valdomi centralizuoti tiksliniai finansiniai ir materialiniai ištekliai, kurie yra įtraukiami į apskaitą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų atskirtame Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžete ir yra naudojami valstybiniam socialiniam pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo, sveikatos bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui finansuoti, valdyti ir administruoti;

IVADAS

Pastaruoju metu vyksta reikšmingi pokyčiai Lietuvos Socialinio draudimo srityje. Tai paliečia kiekvieną šalies gyventoją. Tam tikra visuomenės dalis – seni žmonės, neįgalieji, ligoniai – negali dalyvauti darbo rinkoje, todėl juos galima pavadinti socialinę riziką patyrusiais asmenimis, jie dažnai, bet ne visada, patenka į tam tikrą socialinę grupę. Kad būtų galima užtikrinti tokių žmonių visavertį gyvenimą, jais turi pasirūpinti valstybė. Tam tikslui kuriama socialinės apsaugos sistema, kurios esmė – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančių mažas pajamas. XX a. pabaigoje dauguma išsivysčiusių šalių susidūrė su visuomenės senėjimo problema, kuri nėra svetima ir Lietuvai. Per pastarąjį dešimtmetį šalyje įvyko nemažų demografinių pokyčių: sumažėjo gimstamumas, neigiama linkme kito gyventojų migracijos saldo. Dėl šių priežasčių pakito Lietuvos gyventojų sudėtis pagal amžiaus grupes: mažėjant gimstamumui, sumažėjo vaikų skaičius, o ilgėjant gyvenimo trukmei - padaugėjo vyresnio amžiaus žmonių.

Skirtingose Europos šalyse Valstybinis socialinis draudimas yra organizuotas labai nevienodai. Tuo tarpu Lietuvos socialinio draudimo sistema apima socialinę paramą, specialiąsias socialines išmokas ir socialinį draudimą. Socialinis draudimas - bene svarbiausia šios sistemos dalis. Jis apima visus Lietuvos gyventojus, vieni moka socialinio draudimo įmokas, kiti gauna socialinio draudimo išmokas. Socialinio draudimo sistemos pagrindinis tikslas yra garantuoti pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motinystės, senatvės, invalidumo ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme numatytais atvejais. Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo sistema pagrįsta solidarumo principu: dirbantys žmonės, mokėdami įmokas, remia pensininkus, invalidus, bedarbius. Taigi, Valsybinio socialinio draudimo fondo (toliau tekste VSDF) biudžetas priklauso nuo įmokų, o įmokos - nuo valstybės ekonominės būklės, dirbančiųjų skaičiaus, darbo užmokesčio dydžio, pagaliau - nuo jas mokančiųjų sąžiningumo. Visos aukščiau minėtos išvalgos nusako domėjimosi Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo problematika **aktualumą**.

Tyrimo mokslinė problema ir jos ištyrimo lygis. Pats visuomenės dalyvavimo konceptas yra plačiai ir įvairiapusiškai analizuojamas daugelio Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų darbuose: pavyzdžiui R. Lazutka (1998, 2000, 2001, 2002, 2007), J. Bagdonavičius (2005), D. Bernotas (2006), A. Guogis (2000, 2006), L. Dromantienė (2008), D. Dijokas (2007), D. Bartaškienė (2007), D. Pieters (1998), Massimo, D., Ugo, P. (2002), Flynn, Simone, I. (2009), Яковлева, Т. А., Шевченко, О. Ю. (2004) ir kt. Ši tema – plati ir kompleksinė, tačiau

vienas iš būdų apriboti temos kompleksškumą yra koncentravimasis į vieną aspektą, anot N. Roberts. Šiame magistro baigiamajame darbe apsiribota Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų analize ir jų subalansuotumo problemos sprendimo kryptių numatymu.

Socialinio draudimo biudžeto subalansavimas yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių socialinio draudimo sistemos stabilumą. Biudžeto subalansavimas pagrįstas socialinio draudimo įmokų bei išmokų santykiu, t. y. socialinio draudimo įmokų turėtų būti surenkama daugiau, nei išmokama pašalpų, pensijų ir kitų išmokų. Tai yra sudėtingas procesas, kadangi socialinio draudimo biudžetas priklauso nuo Lietuvos ekonominių, socialinių bei demografinių rodiklių. Atlikus sisteminę mokslinės literatūros analizę, **mokslinę problemą** galima formuluoti klausimu:

Kokiomis priemonėmis būtų galima subalansuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą?

Tyrimo objektas: Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokos ir išmokos.

Tyrimo dalykas: Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2004 - 2009 m. įmokos ir išmokos.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti Valstybinio socialinio draudimo sistemą, vertinant Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų praktinį aspektą bei rekomenduoti jų subalansuotumo problemos sprendimo kryptis.

Tyrimo uždaviniai:

1. Konceptualizuoti Valstybinės socialinės apsaugos sampratą, socialinės apsaugos sistemą ir detalizuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo struktūrą identifikuojant subalansuotumą lemiančius veiksnius;
2. Atlikti Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2004 - 2009 m. laikotarpio analizę, įvertinant įmokų ir išmokų dinamiką ir struktūrą sąlygojančius veiksnius;
3. Taikant modeliavimo metodą numatyti ir pagrįsti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemos sprendimo kryptis.

Siekiant nurodyto tikslo, darbe bandoma pagrįsti **hipotezę**, kad Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą subalansuoti įmanoma tik padidinus įmokas ir sumažinus išmokas.

Tyrimo metodai. Atliekant mokslinės literatūros analizę, nagrinėta sociologinė, ekonominė, politologinė, metodologinė literatūra. Teorinei analizei naudoti mokslinės literatūros, publikacijų, apibendrinimo ir palyginimo metodai, mokslinės abstrakcijos metodas

(išskiriami svarbiausi faktai, svarbiausi elementai įtakojantys konkretų tiriamą objektą). Valstybinio socialinio draudimo fondo įmokų ir išmokų analizei atlikti naudojama statistikos duomenų lyginamoji analizė, absoliučiuųjų vidutinių dydžių taikymo metodas, vidutinių dydžių, dinamikos eilučių, tiesinio, koreliacinės regresinės analizės (porinės, daugianarės), netiesinio trendo pavidalo funkcijų (matematinis prognozavimas), modeliavimo metodas.

Darbo struktūra – darbą sudaro trys pagrindinės dalys. *Pirmojoje šio magistro baigiamojo darbo dalyje* apžvelgiama Valstybinės socialinės apsaugos samprata, Valstybinės socialinės apsaugos sistemos raida, aptariama Valstybinės socialinės apsaugos sistema ir ją reglamentuojantis teisinis pagrindas. Analizuojama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto struktūra. Įvardijami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą lemiantys veiksniai. *Antrojoje dalyje* atliekama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų dinamikos ir struktūros bei rezultatus įtakojusių veiksnių analizė 2004 - 2009 metų laikotarpiu. *Trečiojoje šio magistro darbo dalyje* siekiama numatyti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto problemos subalansuotumo kryptis. Darbo pabaigoje formuluojamos išvados, pateikiamos rekomendacijos.

Atliekant Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų analizę 2004 - 2009 metų laikotarpiu, buvo išnagrinėtas 91 literatūros šaltinis, tarp jų Lietuvos Respublikos (toliau tekste LR) Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, nutarimai ir kiti teisės aktai, reglamentuojantys Valstybinį socialinį draudimą; mokslinė, statistinė, ekonominė literatūra; straipsniai moksliniuose žurnaluose ir leidiniuose; Valstybinio socialinio draudimo fondo duomenys, Statistikos departamento, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pranešimai ir informacija ir kt. Darbe pateikiama 27 paveikslai, 17 lentelių ir 23 priedai. Darbo apimtis 98 puslapių (be priedų).

Darbo atsiribojimai – atliekant Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo sistemos detalią analizę, atsiribojama nuo užsienio šalių Vastybinių socialinio draudimo sistemų. Darbe analizuojami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų 2004 - 2009 metų laikotarpio duomenys. Kadangi Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba 2010 metų duomenų nepateikia, atsiribojama nuo 2010 metų rodiklių analizės. Analizuojant Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemos sprendimo kryptis remtasi Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo didinimo laikinojo įstatymo projektu, kuriame numatomos ir Valstybės biudžeto subalansavimo kryptys. Šiame magistro darbe atsiribojama nuo Valstybės biudžeto, kurio subalansavimo kryptys nurodomos laikinojo įstatymo projekto aprašyme bei nuo Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinojo įstatymo, patvirtinto 2010 m. sausio 1 d.

1. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO SISTEMA

1.1. Valstybinės socialinės apsaugos sistemos konceptualizavimas

Kiekviena valstybė kuria savo socialinės apsaugos modelį. Socialinė apsauga yra įvairialypis ir nuolat kintantis reiškinys, kuris kuria solidarumą tarp žmonių, kuriems iškyla socialinė rizika, ir dėl to ji vykdo pinigų persikirstymą tarp atskirų asmenų arba asmenų grupių [74]. Socialinė apsauga yra viena iš jautriausių ekonominio ir teisinio reguliavimo sričių. Ji pagrįsta visuomeninių interesų solidarumu, kartų pagalbos idėja [78]. Pagrindinis jos tikslas – apsaugoti žmones nuo socialinės rizikos pasekmių [76].

1.1.1. Valstybinės socialinės apsaugos samprata

Socialinė apsauga yra įvairialypis ir nuolat kintantis reiškinys, todėl nenuostabu, kad tebevyksta jo tinkamiausio apibrėžimo paieška [39;19]. Kartais bandoma apibrėžti, kad socialinė apsauga yra „politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis, esant įvairioms gyvenimo situacijoms ir sąlygoms, kuriose iškyla asmens pragyvenimo pavojus“. Žmogus gali susidurti su šiais pavojais:

- prarasti darbo pajamas dėl senatvės, negalios, ligos, nedarbo, mokymosi, (persikvalifikavimo), reabilitacijos, šeimos nario slaugos;
- prarasti išlaikymą dėl sutuoktinių skyrybų, dėl maitintojo mirties;
- atsiradus specialių poreikių: vaikų išlaikymas, sveikatos priežiūra ir reabilitacija, mokymosi kaštai, didelės išlaidos būstui, neįgalaus žmogaus išlaikymo kaštai, artimo žmogaus slaugos kaštai, konsultacijų ir juridinės pagalbos išlaidos;
- nepajėgumas užsitikrinti bent minimalų socialinį – kultūrinį egzistavimą.

Šie pavojai vadinami socialiniais pavojais arba socialinėmis rizikomis. Pavojus socialiniu laikytinas dėl dviejų priežasčių. Pirma, visuomenė jį pripažįsta reikšmingu, antra, asmuo ar šeima savarankiškai be visuomenės pagalbos su tuo pavojumi negali susidoroti [24;133-135]. Tai patvirtina ir 1922 m. priimtoje Lietuvos Konstitucijoje skelbiama mintis: „Valstybė saugoja atskirais įstatymais darbininką ligoje, senatvėje, nelaimingais atsitikimais ir darbo trūkstant“ [31;11]. Lietuvos ir užsienio autorių mokslinėje literatūroje galima rasti įvairių sąvokos socialinė apsauga apibrėžimų ir interpretacijų, nes nevienodas požiūris į vykstančių ekonominių procesų

prigimtį bei tarpusavio ryšį formuoja skirtingą požiūrį į rodiklius, kuriais norima pabrėžti vieną ar kitą socialinio draudimo veiklos ypatybę (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Socialinės apsaugos sąvokos interpretacijos

Lietuvos ir užsienio autorius (-iai)	Sąvokos „Socialinė apsauga“ apibrėžimas
Lazutka, R. (2001)	Politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis esant įvairioms gyvenimo situacijoms ir sąlygoms, kuriose išskyla asmens pragyvenimo pavojus
Lietuvos Respublikos Konstitucija (2006)	Valstybė saugoja atskirais įstatymais darbininką ligoje, senatvėje, nelaimingais atsitikimais ir darbo trūkstant
Bagdonavičius, J. (2005)	Socialinė apsauga tai ne tik gyventojų socialinių interesų sauga, bet ir valdžios institucijų pasirengimas ir sugebėjimas sukurti socialinių interesų įgyvendinimo ir gynimo mechanizmą, palaikyti visuomenės socialinį stabilumą
Bernotas, D. ir Guogis, A. (2006)	Socialinę apsaugą reikėtų apibrėžti kaip valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių visumą, teikiančią gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų gyventojams, kurie dėl įstatymų numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti
Dromantienė, L. (2008)	Įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonių sistema, užtikrinanti lėšų ir paslaugų teikimą socialinių rizikų atvejais, suteikianti papildomų pajamų būtiniausiems šeimos (asmens) poreikiams tenkinti
Pieters, D. (1998)	Visuma priemonių, kurias pasitelkus sukuriama žmonių, netekusių darbo pajamų arba turėjusių ypatingų išlaidų, solidarumas. Tai piniginės pašalpos, išmokamos visuotinai pripažintais socialinės rizikos atvejais

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Lazutka, R. (2001), Lietuvos Respublikos Konstitucija (2006), Bagdonavičius, J. (2005), Bernotas, D. ir Guogis, A. (2006), Dromantienė, L. (2008), Pieters, D. (1998).

Išanalizavus Lietuvos ir užsienio autorių apibrėžimus, galima teigti, kad visi autoriai labai panašiai apibrėžia socialinę apsaugą, tačiau galima išvelgti ir tam tikrų, tačiau ne esminių skirtumų.

Pasaulyje socialinės apsaugos sąvoka interpretuojama įvairiai. Kai kuriuose šalyse socialinės apsaugos apibrėžimas pateikiamas įstatyme [77]. Dažni atvejai, kai nurodoma, kurie susitarimai valstybės teisės požiūriu priklauso socialinės apsaugos sričiai. Dažniausiai tai daroma tose šalyse, kuriose siekiama visus socialinius apsaugos teisinius aktus sudėti į vieną kodeksą arba teisės dokumentų rinkinį. Kartais kai kuriose šalyse ir nebūna teisinio socialinės apsaugos apibrėžimo. Be to, yra šalių, kuriose neegzistuoja socialinės apsaugos sąvoka. Šiose šalyse manoma, kad tokios sąvokos kaip „socialinis draudimas“, „socialinė parama“ ir pan. yra

nepakankamai susijusios, kad jas būtų galima sujungti į vieną platesnę ir apibendrinančią sąvoką „socialinė apsauga“ [66;7].

Pagrindinių socialinių pavojų išvardijimu remiasi Tarptautinės darbo organizacijos* pasiūlytas socialinės apsaugos apibrėžimas: „Tai apsauga, kurią visuomenė, naudodama įvairias priemones, teikia savo nariams, nuo ekonominių ir socialinių nelaimių, kurias gali sukelti žymus uždarbio sumažėjimas ar jo mokėjimo nutraukimas dėl ligos, motinystės atostogų, suluošinimo darbe, nedarbo, negalės, senatvės ir mirties. Ji apima taip pat medicininę priežiūrą ir paramą šeimoms su vaikais“ [59;12].

Platesnis socialinės apsaugos apibūdinimas pateikiamas TDO pranešime „Kelyje į XXI amžių. Socialinės apsaugos raida“. Čia socialinė apsauga traktuojama kaip atsakas į pagalbos šauksmą, o ne kaip sudėtingas mechanizmas, teikiantis pagalbą. Socialinė apsauga saugo nuo rizikos, susijusios su industrinės visuomenės atsiradimu ir vystimusi, arba, kitaip tariant, nuo socialinės rizikos [66;7]. Socialinę apsaugą galima suprasti, kaip visapusišką žmogaus apsaugą nuo pajamų praradimo. Ši apsauga pasireiškia pinigine išmokomis socialinių rizikų atvejais [12;11-14]. Teikiama ir nepiniginė parama žmonėms, kuriems gresia pavojus susidurti su socialine rizika arba jau susidūrusiems su ja (perkvalifikavimo kursai bedarbiams, medicinos pagalbos priemonės ir pan.). Kai kurie socialiniai pavojai identifikuojami lengvai: senatvė, negalia, našlystė, liga, nedarbas, sužeidimai darbe, motinystė. Kitas nepalankių pragyvenimo sąlygų susiklostymo priežastis apibrėžti sunkiau. Kartais žmogaus pragyvenimui iškyla grėsmė dėl tam tikrų įvairių veiksnių įtakos, kai negalima identifikuoti vienos atskiros priežasties. Tokiais atvejais konstatuojamas asmens arba šeimos skurdas ir ieškoma priemonė jam įveikti. Socialinei apsaugai taikomomis priemonėmis sukuriamas solidarumas tarp žmonių, netekusių darbo pajamų arba susidūrusių su ypatingomis išlaidomis. Solidarumas galimas vienos kartos mastu (tarp sveikų ir ligotų arba tarp dirbančiųjų ir bedarbių). Taip pat svarbus solidarumas tarp skirtingų kartų, tarp darbingos ir jau nedarbingos, kai dėl pailgėjusios gyvenimo trukmės, žymios visuomenės dalies pensijas finansuoja darbingos kartos gyventojai [24;133-135].

Apibendrinant galima teigti, kad socialinė apsauga, kaip valstybės politikos priemonė, raidos atžvilgiu yra dar visai nesenas reiškinys, gyvuojantis ne daugiau kaip vieną šimtmetį. Moksliniai šio reiškinio pagrindai buvo pradėti kurti dar vėliau. Tai patvirtina tas faktas, kad šios srities mokslas ir mokymas vis dar neturi galutinai suformuluotų ir visuotinai priimtų terminų bei sąvokų. Vis dar trūksta išsamumo, nėra suvienodinto galimų rizikos veiksnių ir jiems sumažinti bei eliminuoti būtinų priemonių sąvokos. Socialinė apsauga reguliuojamų ir

---

* Tarptautinė darbo organizacija (TDO) yra specializuota Jungtinių tautų organizacijos agentūra, kurios tikslas - siekti socialinio teisingumo taip pat žmogaus ir darbo teisių tarptautinio pripažinimo. Ji buvo įkurta 1919 metais.

administruojamų priemonių visuma, taikoma konkrečiam socialinės rizikos atvejui, dažnai vadinama socialinės apsaugos šaka arba sistema. Apie tai plačiau kalbama 1.1.2. šio magistro baigiamojo darbo skyriuje.

1.1.2. Valstybinės socialinės apsaugos sistema

Lietuvos valstybė 1999 m. atkūrusi nepriklausomybę, pradėjo vykdyti perėjimo į rinkos ekonomiką programą. Senoji sovietinė socialinė aprūpinimo sistema tapo nebetinkama ir turėjo būti pakeista. Lietuva, kaip nepriklausoma valstybė, nebegalėjo naudotis nebeegzistuojančios valstybės įstatymais, todėl pagrindiniai įstatymai buvo parengti ir priimti per palyginti trumpą laiką atkūrus nepriklausomybę [66;60].

Jau 1990 m. socialinės apsaugos politika buvo orientuota į institucinį socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių atskyrimą, pirmenybę draudimo principams, išlaikantiems paskatas dirbti, minimalaus pragyvenimo lygio užtikrinimą ir socialinių išmokų pritaikymą prie infliacijos. Siekiant įgyvendinti šias politines nuostatas, 1990 – 1991 m. buvo priimti pagrindiniai socialinę apsaugą reglamentuojantys teisiniai aktai, apibrėžiantys ilgalaikius socialinės apsaugos sistemos, struktūrinius principus, įgyvendinti esminiai konstituciniai pokyčiai [66;61]. Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas (1990 m.) numatė Lietuvos socialinės apsaugos sistemos apsaugos struktūrą. Įstatymas apibrėžė, kad valstybinio socialinio aprūpinimo sistema yra visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas, bet greta jos gali egzistuoti įvairios visuomeninės ir privačios socialinio aprūpinimo sistemos. Įstatymas atskyrė socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių kompetenciją, finansavimo šaltinius ir administravimą. Gyventojų pajamų garantijų įstatymas (1990 m.) apibūdino minimalaus gyvenimo lygio (MGL) ir kitus nuolatinių indeksavimo principus [60;547]. Valstybinio socialinio draudimo įstatymas (1991 m.) numatė valstybinio socialinio draudimo rūšis draudžiamus asmenis, finansavimo ir administravimo sistemą [23;139].

Socialinis draudimas Lietuvoje finansuojamas darbdavių ir apdraustųjų įmokomis. Jos patenka į savarankišką, atskirtą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų, Valstybinio socialinio draudimo fondą. Darbo rinkos politikos priemonės, iš jų darbo rinkos profesinis mokymas, yra finansuojamos iš Užimtumo fondo, kuris yra formuojamas iš socialinio draudimo fondo lėšų. Socialinė parama finansuojama iš valstybės ir savivaldybių lėšų, surenkamų iš bendrųjų mokesčių [60; 547]. Lietuvos socialinės apsaugos ir darbo administracinės sistemos pagrindinės institucijos yra šios:

- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija;
- Valstybinio socialinio draudimo fondo Taryba bei valdyba ir jos teritoriniai skyriai;
- Lietuvos darbo birža ir jos teritoriniai skyriai;
- Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija;
- Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba;
- Užimtumo taryba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;
- Trišalės komisijos prie Respublikinės ir teritorinių darbo biržų;
- Vaikų teisių apsaugos tarnybos;
- Savivaldybių socialinės paramos padaliniai;
- Apskričių administracija;
- Kitos valstybinės institucijos;
- Nevyriausybinių socialinės apsaugos institucijos [60; 548].

Socialinės apsaugos sistema Lietuvoje, kaip ir kitose Baltijos šalyse, buvo reformuota. Piniginės paramos organizavimas nuo 1991 m. suskirstytas į socialinio draudimo bei socialinės paramos sistemas. Socialinės paramos sistema finansuojama iš bendrųjų mokesčių, tuo tarpu socialinio draudimo sistemą finansuoja darbdaviai, darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys, ji apima daugumą gyventojų. Draudimo sistema apima sveikatos apsaugą, pensijas, ligos ir motinystės pašalpas, išmokas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų atveju bei išmokas bedarbiams, tuo tarpu pašalpos šeimoms, socialinė parama, socialinės pensijos, išmokos būsto išlaikymui ir laidojimo pašalpos finansuojamos iš bendrųjų mokesčių. Socialinė parama ir būsto išlaikymo išmokos teikiamos patikrinus pajamas. Apskritys ir savivaldybės organizuoja ir finansuoja vaikų, pagyvenusiųjų ir neįgaliųjų institucijas ir priežiūrą [6;231]. Lietuvos socialinės apsaugos sistemą sudaro dvi dalys:

- valstybinis (privalomasis) socialinis draudimas (SODRA);
- socialinė parama [60; 547].

Socialinio draudimo sektorius yra finansuojamas išankstinėmis piniginėmis gyventojų įmokomis, apskaičiuojamomis nuo darbo užmokesčio, ir mokant su tomis įmokomis susijusias socialines išmokas (socialinius transferus) [33].

Socialinė parama – tai įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonių visuma, apimanti piniginę paramą ir socialines paslaugas [45;21]. Neapdraustuosius Sodra remia tik tuo atveju, jeigu šeimos (asmens) pragyvenimo šaltiniai yra nepakankami, o paramos dydis nustatomas iki minimalių poreikių patenkinimo lygio. Socialinės paramos sistema neužtikrina žmogui ilgalaikio, ekonominio bei socialinio saugumo, o tik padeda išgyventi ekstremaliomis

sąlygomis, integruotis visuomenėje [15;90-91]. Šiuo metu Lietuvoje veikiančios socialinės apsaugos struktūra (žr. 2 lentelę).

2 lentelė

Socialinės apsaugos struktūra

SOCIALINĖ APSAUGA			Specialiosios socialinės teisės
Socialinis draudimas	Socialinė parama		
	Piniginė socialinė parama	Socialinės paslaugos	
Pensijų draudimas Ligos ir motinystės draudimas Sveikatos draudimas Nedarbo draudimas Draudimas nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų	Šalpos (socialinė) pensija Šeimos pašalpos Laidojimo pašalpa Socialinė pašalpa Šildymo išlaidų kompensacijos Kitos kompensacijos (transporto, ryšių ir kt.)	Socialinės globos įstaigos Senelių, neįgaliųjų, našlaičių globos namai Dienos centrai Nakvynės namai Pagalba namuose Slauga namuose	Prezidento pensija LR I ir II laipsnio pensijos* Nukentėjusiųjų asmenų pensijos Karių ir pareigūnų pensijos Mokslininkų pensijos Teisėjų pensijos Artistų renta

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis [89].

Lentelėje matyti, kad socialinę paramą sudaro:

- piniginė parama – tai yra socialinės išmokos (kategorinės pašalpos), skiriamos:
  - a) asmenims ir šeimoms, testuojant jų pajamas;
  - b) atskiroms žmonių grupėms, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytas valstybės remiamas pajamas.
- socialinės paslaugos – tai pagalbos asmenims arba šeimoms suteikimas įvairiomis nepiniginėmis formomis bei globos pinigais (pinigais, skiriamais susimokėti už suteiktas socialines paslaugas), siekiant gražinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę [54;36].

Abi socialinės paramos sistemos dalys papildo viena kitą ir turi veikti sutartinai, nepaisant dažnai skirtingų finansavimo, administravimo metodų. Vis dėlto parama pinigėmis išmokomis ne visada tinkama, todėl Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, plėtojama socialinių paslaugų sistema [15;91-92].

Skirtingose Europos šalyse valstybinis socialinis draudimas yra organizuotas labai nevienodai. Daryti kokias nors apibendrinančias, visas ar didžiąją daugumą valstybių apimančias, išvadas bei teiginius yra gana sunku [13]. Šveicarijos socialinio draudimo sistema ligi šiol gana sėkmingai sprendė jai keltus uždavinius. Šveicarijos socialinio draudimo sistema

* Lietuvos Respublikos pirmojo arba antrojo laipsnio valstybinės pensijos skiriamos Lietuvos Respublikos piliečiams, jei šie asmenys yra sukakę VSD pensijų įstatyme nustatytą senatvės pensijos amžių arba pripažinti nedarbingais arba iš dalies darbingais, netekusiais 60 proc. ir daugiau darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. - I ar II grupių invalidais).

susideda iš tristulpės senatvės, našlaičių ir invalidumo pensijų draudimo sistemos bei kitų šešių socialinio draudimo rūšių [13;7].

Kiekvienas Švedijos asmuo, sulaukęs 16 metų, nepriklausomai nuo pilietybės, įregistruojamas vietiniame socialinio draudimo skyriuje, kuris raštu informuoja apdraustąjį asmenį apie jam priklausančias draudimo garantijas, jų apimtis. Vyresnių žmonių socialinės garantijos dažniausiai priklauso nuo anksčiau gautų darbo pajamų. Švedijoje socialinio draudimo įmokos yra privalomos, jas moka tik darbdaviai (38-39) proc. darbo užmokesčio, kitą dalį socialinio draudimo išmokų padengia valstybės ar savivaldybių biudžetai. Tokia socialinės apsaugos sistema yra didelė našta valstybei, ir, kiek pablogėjus šalies ekonominei situacijai, sunku dideles socialines išlaidas padengti valstybės lėšomis. Be to, išsivysčiusių užsienio šalių praktika rodo, kad per didelės socialinės lengvatos skatina žmones būti išlaikytiniais: jie praranda stimulą našiai dirbti arba apskritai vengia darbo, prastėja jų darbo intensyvumas, drausmė. Todėl Švedijos vyriausybė bei kiti asmenys pasiūlė dalį socialinio draudimo įmokų mokėti patiems apdraustiesiems ir pradėjo riboti lengvatas, taupyti lėšas [82].

Apibendrinant galima teigti, kad per daugiau negu dešimtmetį sukurta nuosekli socialinės apsaugos ir darbo rinkos politikos įgyvendinimo sistema, diversifikuota pagal apsaugos teikimo specifiką bei darbo rinkos tikslo grupes ir besiremianti šiuolaikine teisine baze, institucine sandara ir kvalifikuota administracija. Esama institucinė darbo ir socialinės politikos sistema pajėgi tobulėti ir adaptuoti socialinę ir darbo sistemą prie kintančių realijų. Plačiau apie Valstybinės socialinės apsaugos sistemos raidą kalbama 1.1.3. šio magistro baigiamojo darbo skyriuje.

1.1.3. Valstybinės socialinės apsaugos sistemos raida

Socialinės apsaugos terminas pirmą kartą buvo pavartotas JAV įstatymų leidyboje prezidento Franklino D. Rooseveltto administracijai 1935 m. priimant JAV Socialinės apsaugos įstatymą. Lietuvoje socialinio draudimo pradžia laikoma 1926 m. kovo 23 d., kai tuometinis Respublikos prezidentas A. Stulginskis pasirašė Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymą. Ši data ir šiandien Lietuvoje minima kaip socialinio draudimo darbuotojų profesinė diena. Valdyba buvo įsteigta prie Vidaus reikalų ministerijos. Valdyba steigiamą “socialinio draudimo reikalams tvarkyti”. Iki 1990 metų socialinio draudimo funkcijas Lietuvoje vykdė profesinės sąjungos. Lietuva savo atskiro valstybinio socialinio draudimo biudžeto neturėjo [89].

Čepinskis, Raškinis ir kt. (1999) teigia, kad socialinis draudimas atsirado palyginus visai neseniai, jie išskiria tris įvykius, turėjusius lemiamą įtaką socialinio draudimo idėjos

praktiniam įgyvendinimui. Visų pirma, tai XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje vykusią industrinę revoliuciją[§] bei po jos atsiradęs darbo pasidalijimas. Tai buvo iki tol egzistavusios socialinės apsaugos sistemos, veikusios gildijų[§], amatininkų susivienijimų bei bendruomenių pagrindu, irimo pradžia. Pirmoji industrinė revoliucija buvo ir socialinis – ekonominis socialinio draudimo atsiradimo pagrindas.

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę 1990 metais, pradėta socialinio aprūpinimo sistemos reforma. Tuometinė Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą “Dėl Lietuvos TSRS Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymo”, kuriame nurodoma iš Lietuvos profesinių sąjungų perimti socialinį draudimą valstybės žinion [73;28]. Dar tais pačiais metais įsteigiama Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba prie Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos, kurios pagrindinė funkcija – organizuoti Lietuvoje valstybinį socialinį draudimą [62]. 1990 – 1991 metais buvo priimti pagrindiniai socialinę apsaugą reformuojantys teisės aktai, kurie apibrėžė ilgalaikius šios sistemos struktūrinius principus. Pagrindinė naujų įstatymų idėja buvo socialinio draudimo ir socialinės paramos sričių kompetencijos, finansavimo šaltinių ir administravimo atskyrimas bei savarankiško socialinio draudimo fondo, neįtraukto į valstybės ir savivaldybių biudžetus, įkūrimas [18;45]. Valstybinio socialinio draudimo raida Lietuvoje pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė

Valstybinio socialinio draudimo raida Lietuvoje

Metai	Įvykiai	Įsteigimo esmė
1926 m.	Lietuvos Respublikos prezidentas A. Stulginskis paskelbė Vyriausiosios socialinio draudimo valdybos įstatymą	Valdyba buvo įsteigta prie Vidaus reikalų ministerijos „socialinio draudimo reikalams tvarkyti“ [§] . Ji aiškino ligonių kasų įstatymą, steigė kasas, tvirtino jų sąmatas, rūpinosi socialine globa, steigė ir prižiūrėjo prieglaudą
1936 m.	Priimtas Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas	Privalomai draudžiami fabriku, miško ūmonių, statybų, kelių, uostų, telegrafo bei gatvių tvarkymo darbininkai ir tarnautojai
1938 - 1941m.	Neįgyvendintas pensijų draudimas	Valstybė mokėjo pensijas tik kariams, valstybės tarnautojams bei pasižymėjusiems visuomenės veikėjams
Iki 1990 m.	Socialinio draudimo funkcijas vykdė profesinės sąjungos	Jos valdė socialinio draudimo lėšas, joms priklausančias sanatorijas, kultūros ir švietimo, turizmo ir sporto įstaigas
1990 m.	Prie Darbo ir socialinio aprūpinimo ministerijos buvo sukurta Vyriausioji VSD valdyba	Jai pavesta LR vykdyti socialinio draudimo funkcijas
1990 m.	Priimtas VS aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas	Socialinį draudimą atskyrė nuo globos ir rūpybos ir įteisino savarankišką socialinio draudimo biudžetą
1991 m.	Įsigalioja LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas	„VSD – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti apdraustiesiems LR gyventojams, taip pat numatytais atvejais apdraustųjų šeimų nariams reikalingų lėšų

[§] Pramonės perversmas, arba industrinė revoliucija, pokyčiai gamybos technologijoje bei organizacijoje, kurių metu buvo pereita nuo manufaktūrinės prie stambiosios mašininės gamybos.

[§] pirklių susivienijimas, ginantis savo narių interesus ir privilegijas.

		ir paslaugų“
1991m.	„Sodra“ buvo priimta į Tarptautinę SD asociaciją (ISSA) tikrąja nare	Tai įgaliojo SD sistemos darbuotojus ne tik dalyvauti ISSA Generalinėje asamblėjoje*, bet ir semtis iš kitų šalių patirties
1992 m.	VSD taryba nutarimu kovo 23d. buvo paskelbta VSD diena	Tą dieną 1926m. buvo priimtas pirmasis socialinio draudimo įstatymas Lietuvos istorijoje
1994 - 1995 m.	1995m. įsigaliojo Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas	Jis pakeitė iki tol galiojusį dar 1956 metais sovietinį pensijų skyrimo ir mokėjimo įstatymą
1995 m.	Įsigaliojus naujam pensijų įstatymui pradėjo veikti pensijų indeksavimo mechanizmas	Bazinė pensija buvo padidinta 3, o draudžiamos pajamos 4 kartus. Padidėjusioms pensijoms mokėti 1995m. reikėjo papildomai 283 mln. Lt.
1997 m.	Prasidėjo sveikatos reforma	Sveikatos draudimo funkcijos iš „Sodros“ perėjo ligonių kasoms. Buvo įkurtas atskiras Sveikatos draudimo fondas
1999 m.	Priimtas Pensijų fondų įstatymas	Privatūs pensijų fondai papildė esamą SD pensijų sistemą, sudarė galimybes pensijų fondų steigimui ir veiklai
2000 m.	Įteisinta nauja draudimo rūšis- nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimas	Asmenis draudžia darbdavys, mokėdamas socialinio draudimo įmokas nuo gauto atlyginimo už darbą
2003 m.	Pradėta pensijų sistemos reforma	Nuo 2004 m. sausio 1d. gyventojai dalį įmokų „Sodrai“ gali savarankiškai nukreipti pensijoms kaupti. Pirmaisiais reformos metais įmoka kaupiamajam draudimui yra 2,5 proc. tiek, kiek socialiniam pensijų draudimui moka pats apdraustasis

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių, remiantis [29,30,50,53,55,56,89].

Svarbiu įvykiu galima laikyti 1995 m. sausio 1 d., kai įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Jis pakeitė iki tol galiojusį (dar 1956 metais sovietinį) pensijų skyrimo ir mokėjimo įstatymą. Naujoji sistema buvo orientuota į ateitį ir turėjo būti taikoma tiems asmenims, kurie į pensiją išeis po 1995 metų sausio 1 d., tai yra, po įstatymo įsigaliojimo datos. Tačiau Seimo sprendimu, remiantis naujuoju įstatymu, buvo perskaičiuotos visų pensininkų pensijos, taikant pensijos nemažinimo taisyklę. Iki 1997 metų vidurio iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų buvo finansuojama dalis sveikatos draudimo išlaidų. Nuo 1997 m. liepos 1 d., įsigaliojus Sveikatos draudimo įstatymui, socialinio draudimo įmokos dalis, tenkanti sveikatos draudimui, buvo pervedama į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą. 1999 m. buvo priimtas pensijų fondų įstatymas. Šis įstatymas sudarė galimybes pensijų fondų steigimui ir veiklai [88].

Nuo 2000 metų sausio 1 dienos įsigaliojo Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, kuriame nustatyta, kad išmokų, susijusių su nelaimingais atsitikimais darbe, mokėjimo darbuotojui našta perkeliama nuo „darbdavio pečių“ ant Valstybinio socialinio draudimo fondo „pečių“. Nelaimingų atsitikimų darbe draudimo rūšis grindžiama solidarumo principu: darbdavys moka nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmoką (2000 metais patvirtintas 1 proc. tarifas, nuo 2003 metų – 0,3 proc., 2006 metais, priklausomai nuo draudėjo traumatizmo ir profesinio sergamumo rodiklių, įmokos tarifas

* Tarptautinė socialinės apsaugos asociacija (ISSA) yra tarptautinė organizacija, suburianti institucijas ir administracines įstaigas, kurios vienu ar kitu aspektu yra susijusios su socialine apsauga įvairiose pasaulio valstybėse.

sudaro 0,28 proc., 0,53 proc., 1 proc. 2009 metais pirmajai nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifo grupei - įmokos tarifas – 0,9 proc., antrajai įmokos grupei tarifas – 0,33 proc., trečiajai nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifo grupei - tarifas – 0,18 proc.) už visus darbuotojus, o išmoka tenka tik asmenims, kuriems atsitiko nelaimingas atsitikimas [80]. 2001 - 2009 m. Socialinio draudimo sistemoje vyko laipsniški pokyčiai, ji buvo tobulinama, bet sukurta ir taisytinų dalykų. Augant ekonomikai, didėjo „Sodros“ biudžetas ir išmokos. Plėtėsi draudžiamų asmenų ratas – atsirado individualios įmonės, dirbantieji pagal patentus, o nuo 2009 metų ir sportininkai, kūrėjai, asmenys, dirbantieji pagal autorines sutartis. Pagrindinė „Sodros“ funkcija - kompensuoti prarastą darbo užmokestį, surenkant valstybinio socialinio draudimo įmokas ir skiriant bei mokant pensijas, pašalpas ir kitas išmokas [86].

Apibendrinant, galima teigti, kad šiandien Valstybinis socialinis draudimas neatsiejamas nuo Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos – „Sodros“ – vardo. Socialinės apsaugos sistemos raida buvo kuriama nuosekliai, siejant tai su visuomenės raida bei vyraujančia politika ir žmonijos interesais. Socialinio draudimo tradicijos Lietuvoje yra gilios, todėl, kad „Sodros“ istorija neatsiejama nuo valstybės istorijos. Jos steigimas susijęs su Lietuvos ekonominio savarankiškumo idėja ir savarankiškos socialinio draudimo sistemos diegimu, su teise gauti išmokas socialinės rizikos atveju. Plačiau apie Valstybinio socialio draudimo teisinį pagrindą kalbama 1.1.4. šio magistro baigiamojo darbo skyriuje.

1.1.4. Valstybinio socialinio draudimo teisinis pagrindas

L. Šapalienės (2008) teigimu, Valstybinį socialinį draudimą vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondas, kuriam vadovauja fondo taryba. Draudimo funkcijas vykdo Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Pagrindiniai teisės aktai, padedantys užtikrinti Socialinį draudimą Lietuvoje, išvardinti 4 lentelėje.

4 lentelė

Pagrindiniai teisės aktai, padedantys užtikrinti socialinį draudimą Lietuvoje

Data	Įstatymo (teisės akto) pavadinimas	Įstatymo (teisės akto) paskirtis
2005 m. birželio 14 d.	Nutarimas „Dėl LR valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“	Šiose taisyklėse nustatoma LR valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo, vykdymo ir finansinės atskaitomybės tvarka, valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėjimo tvarka ir t.t.
2005 m.	LR Valstybinio socialinio	Šiuo įstatymu patvirtintos Valstybinio socialinio draudimo

gruodžio 24 d.	draudimo fondo biudžeto 2006 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas	fondo biudžeto 2006 metų rodikliai: pajamos ir išlaidos, pinigų srantai įmokų tarifai ir t. t.
2006 m. balandžio 25 d.	LR Konstitucija	Konstitucija – tai pagrindinis įstatymas, kitų įstatymų šaltinis
2006 m. gruodžio 7 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas	Šiuo įstatymu patvirtintos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2007 metų rodikliai: pajamos ir išlaidos, pinigų srantai įmokų tarifai ir t. t.
2007 m. gruodžio 6 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas	Šiuo įstatymu patvirtintos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2008 metų rodikliai: pajamos ir išlaidos, pinigų srantai įmokų tarifai ir t. t.
2007 m. gruodžio 20 d.	LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas	Šis įstatymas nurodo asmenis, draudžiamus ligos ir motinystės socialiniu draudimu, nustato teisę į šio draudimo pašalpas, jų skyrimo, apskaičiavimo ir mokėjimo sąlygas
2008 m. lapkričio 14 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas	Šis įstatymas nustato Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo tvarką bei rodiklius
2008 m. lapkričio 14 d.	LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas	Šis įstatymas nustato nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų socialinio draudimo santykius, asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu ir t. t.
2008 m. lapkričio 25 d.	LR nedarbo socialinio draudimo įstatymas	Šis įstatymas nustato nedarbo socialinio draudimo teisinius santykius, asmenų, kurie draudžiami nedarbo draudimu kategorijas, teisę į nedarbo draudimo išmoką ir t. t.
2008 m. gruodžio 19 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas	Šis įstatymas nustato valstybinio socialinio draudimo santykių pagrindus: valstybinio socialinio draudimo rūšis, VSD draudžiamų asmenų kategorijas, valstybinio socialinio draudimo valdymo sistemos principus bei struktūrą ir t. t.
2008 m. gruodžio 19 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas	Šiuo įstatymu patvirtintos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2009 metų rodikliai: pajamos ir išlaidos, pinigų srantai, įmokų tarifai ir t. t.
2008 m. gruodžio 22 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas	Šis įstatymas nustato asmenis, kurie turi teisę gauti valstybinio socialinio draudimo pensiją, jų rūšis, sandarą ir t. t.
2008 m. gruodžio 22 d.	LR sveikatos draudimo įstatymas	Šis įstatymas nustato sveikatos draudimo rūšis, privalomojo sveikatos draudimo sistemą

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis [3,15, 32,34,35,36,37,38].

Pasak O. G. Rakauskienės (2006), pagrindines teises į socialinę apsaugą ir darbą numato 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 52 straipsnyje teigiama, kad „Valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.“ 48 straipsnis nustato, kad „[...] kiekvienas žmogus turi gauti teisingą apmokėjimą už darbą, [...] turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, [...] turi teisę gauti [...] socialinę apsaugą nedarbo atveju“. 39 straipsnis numato socialinę paramą šeimoms: „Valstybė globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą. Dirbančioms motinoms įstatymas numato mokamas atostogas iki gimdymo ir po jo, palankias darbo sąlygas ir

kitas lengvatas“. Konstitucijos nuostatos realizuojamos įstatymais, kuriuos priima Lietuvos Respublikos Seimas. Daugelis įstatymų įgalioja vyriausybę išleisti nuostatus ir taisykles, detalizuojančias įstatymuose nustatytas normas bei jų vykdymą. Socialinės apsaugos ir darbo politiką vykdančios institucijos pagal savo kompetenciją leidžia įsakymus, reguliuojančius operatyvią socialinės apsaugos veiklą [65].

Kadangi Socialinės apsaugos klausimas labai aktualus šiandienos visuomenei, sprendžiant įvairias problemas ir klausimus, taip pat sprendžiant Lietuvos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemas, randama naujų įstatymų, kurie reglamentuoja Lietuvos valstybinį socialinį draudimą, spragų. Įstatymai yra koreguojami, atnaujinami, keičiami. Įstatymų pakeitimai nuo 2009 metų pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

Naujausi įstatymų pakeitimai nuo 2009 m.

Data	Įstatymų (teisės aktų) pakeitimai	Pakeitimo priežastis
2010 m. balandžio 1 d.	Savarankiškai dirbančių asmenų ir asmenų, gaunančių pajamas pagal autorines sutartis bei pajamas iš sporto ir (ar) atlikėjo veiklos, PSD** įmokų mokėjimas	Dėl individualių įmonių savininkų ir ūkininkų bendrijų tikrųjų narių PSD įmokų. Dėl individualią veiklą vykdančių asmenų PSD įmokų. Dėl ūkininkų ir jų partnerių PSD įmokų. Dėl asmenų, gaunančių pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos, taip pat asmenų, gaunančių pajamas pagal autorines sutartis, PSD įmokų
2009 m. gruodžio 31 d.	Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas	Atsižvelgiant į nuolat didėjantį valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų deficitą ir siekiant subalansuoti pinigų srautus, apsaugoti socialiai jautrias asmenų grupes ir ekonomikos krizės laikotarpiu užtikrinti išmokų mokėjimą laiku. Šis įstatymas galios laikinai – nuo 2010 m. sausio 1 d. iki 2011 m. gruodžio 31 d.
2009 m. liepos 24 d.	Autorinių atlyginimų apmokestinimo valstybinio socialinio draudimo įmokomis įstatymas	Siekiant užtikrinti valstybinio socialinio draudimo įmokų skaičiavimo aiškumą nuo pajamų, gaunamų pagal autorines sutartis, bei pajamų iš atlikėjo veiklos
2009 m. vasario 13 d.	Dėl ligos pašalpų asmenims, gaunantiems pajamų pagal autorines sutartis	Asmenys, gaunantys pajamų pagal autorines sutartis, vadovaujantis Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymu nuo 2009 m. sausio 1 d. yra draudžiami ligos, profesinės rehabilitacijos, motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės) pašalpoms
2009 m. sausio 30 d.	Dėl privalomojo sveikatos draudimo įmokų	Jei darbuotojas atleidžiamas 2009 m. sausio mėnesį, priskaičiuojamos aptariamoms kompensacijos ir jos faktiškai išmokamos 2009 metais, tai socialinio draudimo įmokos turi būti mokamos nauja tvarka, t. y. 31 proc. (įskaitant PSD 3 proc. įmoką) draudėjo (darbdavio) ir 9 proc. (įskaitant PSD 6 proc. įmoką) apdraustojo (darbuotojo) įmokos
2009 m. sausio 21 d.	Ūkininkų valstybinis socialinis draudimas	Privalomas ūkininkų ir jų partnerių socialinis draudimas
2009 m. sausio 19	Valstybinio socialinio draudimo pensijų naujovės 2009 metais	Nuo 2009-01-01 įsigalioja 2008 m. spalio 20 d. priimtas Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir

** Privalomasis sveikatos draudimas (PSD).

d.		papildymo įstatymas Nr.X-1756, kuriuo nustatyta, kad asmenims, kurie senatvės pensijos amžių sukanka netekto darbingumo (invalidumo) pensijos gavimo laikotarpiu, nuo 2009-01-01 toliau galės būti tęsiamas iki senatvės pensijos amžiaus sukakties paskirtos netekto darbingumo (invalidumo) pensijos mokėjimas
2009 m. sausio 16 d.	Lietuvos Respublikos Socialinio draudimo įstatymo pakeitimas ir papildymas	Nuo 2009 metų sausio 1 d. keičiasi ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo sąlygos bei socialinio draudimo garantijos (žr. 1 priedą)
2009 m. sausio 15 d.	Motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) pašalpos	2009 m. sausio 1 d. pasikeitė motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) pašalpų apskaičiavimo ir mokėjimo tvarka

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis [51,52,57,88].

Iš lentelės matyti, kad savarankiškai dirbančių asmenų ir asmenų, gaunančių pajamas pagal autorines sutartis bei pajamas iš sporto ir (ar) atlikėjo veiklos, pasikeitė PSD įmokų mokėjimas. Individualią veiklą vykdantys asmenys kas mėnesį iki paskutinės mėnesio dienos privalo sumokėti 9 procentų (72 Lt) dydžio PSD įmokas nuo minimalios mėnesinės algos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama įmoka.

Taip pat buvo perskaičiuojamos Valstybinės socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo, išankstinės senatvės, ištarnauto laiko, našlaičių, maitintojo netekimo pensijos. Šis laikinasis įstatymas nebus taikomas asmenims, netekusiems 75 - 100 procentų darbingumo (I grupės invalidumo pensija). Remiantis VSD įstatymo 7 straipsnio 3 dalimi, aukščiau minėtų asmenų VSD įmokos priskaičiuojamos ir privalomai sumokamos nuo pajamų, gautų pagal autorines sutartis, bei pajamų, gautų iš atlikėjo veiklos. Šie asmenys turės teisę gauti ligos pašalpą, jeigu jie prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo dieną turės ne trumpesnę, kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę, kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą. Stažas bus apskaičiuojamas pagal sumokėtas socialinio draudimo įmokas. Jei darbuotojas atleidžiamas 2009 m. sausio mėnesį, priskaičiuojamos aptariamoms kompensacijos, ir jos faktiškai išmokamos 2009 metais, tai socialinio draudimo įmokos turi būti mokamos nauja tvarka, t. y. 31 proc. (įskaitant PSD 3 proc. įmoką) draudėjo (darbdavio) ir 9 proc. (įskaitant PSD 6 proc. įmoką) apdraustojo (darbuotojo) įmokos.

Dabar ūkininkai ir jų partneriai privalomai socialiniu draudimu draudžiami tuo atveju, kai žemės ūkio valdos dydis pagal įgaliotos institucijos atliktus skaičiavimus atitinka Europos reikalavimus. Šie asmenys draudžiami pensijų bei ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės) išmokoms gauti, todėl, mokėdami socialinio draudimo įmokas, ūkininkai ir jų partneriai įgys teisę gauti ne tik valstybinę socialinio draudimo pensiją, bet ir motinystės, tėvystės ar motinystės (tėvystės) pašalpas.

2009 metais bus išmokama pusė dirbusiems pensininkams apskaičiuotos Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų nepriemokų sumos, kitą šios sumos dalį išmokant 2010 metais birželio mėnesį. Jeigu apskaičiuota senatvės ar invalidumo pensijos dalies suma neviršys 100 litų, bus išmokėta viso dydžio apskaičiuota suma.

Nuo 2009 m. sausio 1 d. privalomu Valstybiniu socialiniu draudimu pradėti drausti asmenys, kurie gauna pajamas iš sporto ir atlikėjo veiklos bei pagal autorines sutartis. Valstybiniu socialiniu draudimu, įstatymo nustatytais atvejais, privalomai bus draudžiami ūkininkai ir jų partneriai. Nuo 2009 metų sausio 1 d. keičiasi ir savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo sąlygos bei socialinio draudimo garantijos. Savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla, turėdami verslo liudijimus (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai) bus privalomai draudžiami pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims, ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti. Šie asmenys privalės mokėti 28,5 procento dydžio socialinio draudimo įmokas nuo savo deklaruotų apmokestinamųjų pajamų (atėmus pajamų mokesčio sumą) ar apmokestinamojo pelno (atėmus pelno mokesčio sumą). „Sodros“ teritoriniai skyriai, apskaičiuodami mokesčius nuo pašalpų, išmokamų nuo 2009 m. sausio 1 d., taiko 15 proc. dydžio tarifą gyventojų pajamų mokesčiui apskaičiuoti ir 6 proc. tarifą sveikatos draudimo įmokoms apskaičiuoti.

Fondo valdyba savo veikloje be LR Konstitucijos, vadovaujasi Europos Sąjungos teisės aktais, LR tarptautinėmis sutartimis, LR valstybinio socialinio draudimo įstatymu ir kitais LR įstatymais, LR nutarimais, LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymais, fondo tarybos sprendimais, fondo valdybos darbo reglamentu ir kitais teisės aktais.

Lietuvos Respublikai tapus ES nare*, suintensyvėjo darbo jėgos migracija. Socialinį draudimą darbo užsienyje metu reguliuoja šalių susitarimai. Susitarimo tikslas yra užtikrinti nuolatinę socialinę apsaugą asmenims, vykstantiems iš vienos šalies į kitą, ir išvengti tokių situacijų, kurioms esant asmuo galėtų gauti dvigubas socialinio draudimo išmokas arba turėtų mokėti dvigubas socialinio draudimo įmokas [68].

D. Bernotas, A. Guogis (2006) išskiria keletą pagrindinių teisės aktų, kuriais remiamasi koordinuojant socialinę apsaugą ES. Tai Reglamentas 1408/71, reguliuojantis socialinės apsaugos sistemų taikymą samdomiems asmenims ir savarankiškai dirbantiems asmenims bei jų šeimos nariams, migruojantiems Bendrijoje, ir Reglamentas 574/72, nustatantis Reglamento 1408/71 įgyvendinimo tvarką.

---

* 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva įsiliejo į Europos šalių sąjungą.

Po įstojimo į ES Lietuvos socialinis draudimas vykdomas, remiantis nacionaliniais teisės aktais, dvišalėmis ir daugiašalėmis sutartimis dėl socialinės apsaugos. VSDF valdyboje buvo įkurtas naujas skyrius – Užsienio reikalų tarnyba, kuri įgyvendina ES teisyną ir tarpvalstybines sutartis, administracinius ir tarpžinybinius socialinio aprūpinimo srities susitarimus. Pagrindiniai teisės aktai, kuriais vadovaujasi koordinuojant socialinę apsaugą ES pateikti 2 priede. ES reglamentas 1408/71 taikomas šioms socialinės apsaugos sritims: ligos ir motinystės išmokoms, neįgalumo išmokoms, įskaitant ir tas, kurios yra numatytos pajamų gavimui palaikyti ar gerinti, senatvės išmokoms, našlių išmokoms (našlių pensijos), išmokoms dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių susirgimų, išmokoms mirties atveju, nedarbo išmokoms; išmokoms šeimai (pašalpos šeimoms). Vienas iš pagrindinių susitarimų dėl socialinio draudimo ir ES reglamento principų yra vienodas požiūris į žmones. Jo esmė ta, kad kitos susitarimą pasirašiusios šalies piliečiui yra garantuojamos tokios pačios teisės, ir jis privalo laikytis tokių pačių įsipareigojimų, kaip ir pirmosios šalies piliečiai.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje socialinį draudimą reglamentuoja LR Konstitucija, LR įstatymai, LR Vyriausybės nutarimai, LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos išleisti įsakymai, Fondo tarybos sprendimai, Fondo valdybos direktoriaus įsakymai ir kiti teisės aktai. Lietuvai įstojus į ES – įstatyminėje, teisinėje bazėje buvo atlikta daugelis straipsnių pakeitimų bei papildymų. Lietuva pradėjo vadovautis reglamentais, turinčiais aukštesnę teisės akto formą už nacionalinius įstatymus. Plačiau apie Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą, kaip Valstybinės socialinės apsaugos sistemos funkcionavimo pagrindo struktūrą, kalbama 1.2. šio magistro darbo skyriuje.

1.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto kaip Valstybinės socialinės apsaugos sistemos funkcionavimo pagrindo struktūra

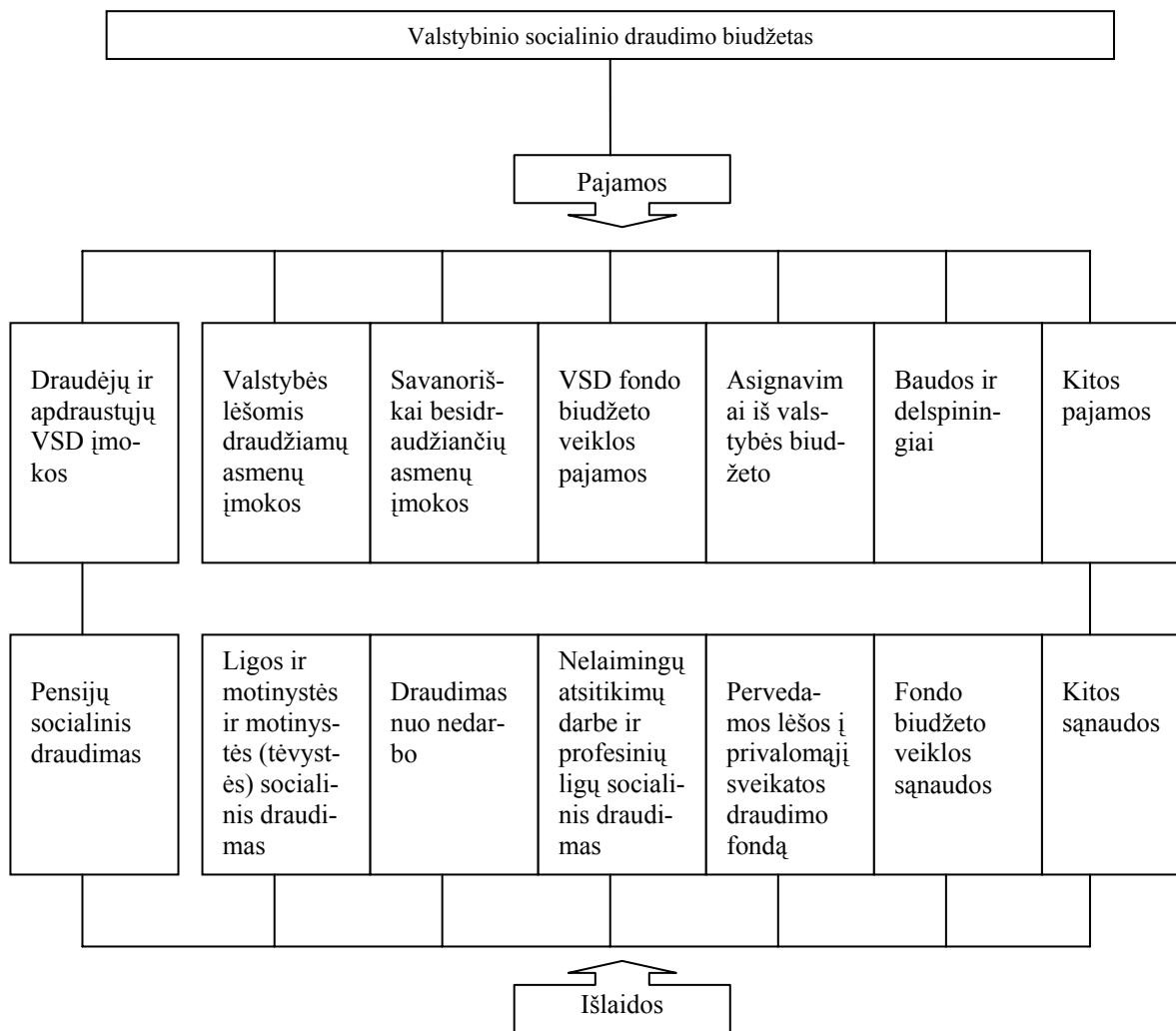
Valstybinio socialinio draudimo finansų pagrindą sudaro atskiras Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas, neįtrauktas į valstybės ir savivaldybių biudžetus. 1990 m. spalio 23 d. buvo priimtas Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, kuris socialinį draudimą atskyrė nuo globos ir rūpybos ir įteisino savarankišką socialinio draudimo biudžetą. Šis biudžetas į valstybės ir savivaldybių biudžetus neįtraukiamas. Prieš tai Lietuva savo atskiro Valstybinio socialinio draudimo biudžeto neturėjo. Visi įnašai patekdavo į bendrą socialinio draudimo biudžetą, kuris buvo dalis TSRS* valstybinio biudžeto. Valstybinis socialinio

---

* TSRS (Tarybų Sąjungos) istorija apima laikotarpį nuo sąjungos susikūrimo 1922 m. gruodžio 31 d. iki iširimo 1991 m. TSRS - Tarybinių Socialistinių Respublikų Sąjunga.

draudimo fondo biudžetas buvo atskirtas nuo valstybės biudžeto tam, kad socialinio draudimo lėšos būtų naudojamos tikslingai ir skaidriai. Nuo pat pradžių buvo siekiama, kad socialinio draudimo sistema būtų pakankamai savarankiška. Tai pasireiškė socialinio draudimo biudžeto atsiskyrimu nuo valstybės biudžeto, taip pat projektuojant trišalę socialinio draudimo valdymo sistemą. Valstybinio socialinio draudimo biudžeto atskyrimas nuo valstybės biudžeto reiškė, kad jo lėšos naudojamos tik Valstybinio socialinio draudimo įstatyme numatytiems išmokoms. Valstybinį socialinį draudimą reguliuoja Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, o kiekvieną jo rūšį reglamentuoja specialūs tos draudimo rūšies įstatymai. VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo tvarką bei rodiklius pagal kuriuos tvirtinamas biudžetas bei jo vykdymo ataskaita nuo 2002 m. reglamentuoja Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įstatymas. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas – tai pajamų ir išlaidų biudžetinių metų planas ir fondo biudžeto vykdymo ataskaita, kuri parodo biudžetiniams metams priskirtinas pajamas, neatsižvelgiant į jų gavimo laiką. Socialinio draudimo fondo biudžetą reglamentuoja Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio fondo sandaros įstatymas (žr. 3 priedą) [36].

LR VSD fondo finansų pagrindą sudaro atskiras biudžetas, neištraukiamas į valstybės ir savivaldybių biudžetus. VSD fondo biudžeto struktūra pateikta 1 paveiksle.

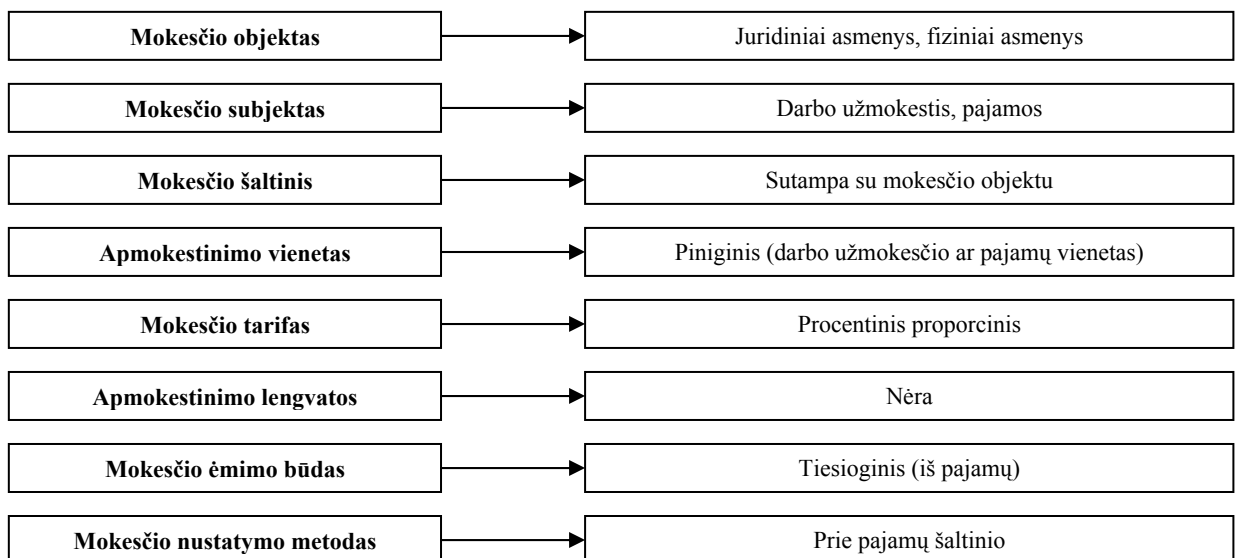
1 pav. VSD fondo biudžeto struktūra
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis [1].

Rengiant VSDF biudžeto projektą, vadovaujamosi Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros, valstybinių socialinio draudimo pensijų, ligos ir motinystės socialinio draudimo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymais bei valstybinio socialinio draudimo pensijų ir pašalpų nuostatais. Taip pat reikia atsižvelgti į kitus Vyriausybės nutarimus bei potvarkius, paskutines įstatymų pataisas, nustatančias valstybinio socialinio draudimo įmokų bei išmokų normas. Pagal Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto taisykles biudžeto projektas sudaromas trejiems biudžetiniams metams. Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų biudžetinių metų planas ir fondo biudžeto vykdymo ataskaita parodo biudžetiniams metams priskirtinas pajamas, neatsižvelgiant į jų gavimo laiką ir biudžetiniams metams priskirtinas fondo biudžeto išlaidas, neatsižvelgiant į mokėjimo laiką. Pinigų srautų planas ir ataskaita parodo faktines pinigų įplaukas ir išlaidas

[8;64]. Fondo biudžeto pajamos nustatomos kiekvienai valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifus (žr. 4 priedą) atskiram draudimo rūšims, paskutinių dviejų metų draudžiamųjų pajamų bazės bei valstybinio socialinio draudimo apdraustųjų skaičiaus kitimą. Pagrindiniai socialiniai rodikliai pateikiami (žr. 5 priedą).

1.2.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo įmokų detalizavimas

Fondo biudžeto įmokų pagrindą sudaro draudėjų, apdraustųjų savarankiškai dirbančių asmenų, apsidraudusių Valstybiniu savanoriškuoju socialiniu draudimu įmokos, įmokų sumos, pervedamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis, taip pat asignavimai iš valstybės biudžeto ir kitų valstybės piniginių išteklių. Valstybės mokesčių sistema sudaroma, atsižvelgiant į apmokestinimo principus ir apmokestinimui keliamus tam tikrus uždavinius. Pats pagrindinis apmokestinimo uždavinys yra gauti pajamų. Kiekvienas mokestis – tai sudėtinga sistema, kuri apima keletą tarpusavyje suderintų elementų (žr. 2 pav.)

2 pav. Lietuvos mokesčių elementai
Šaltinis: [28].

Mokesčio elementai sudaro galimybę kiekvieną mokestį analizuoti, vertinti bendroje mokesčių sistemoje, tolygiai paskirstyti mokesčius fiziniams ir juridiniams asmenims.

Pagal K. Levišauskaitę ir G. Rūškį (2003) kiekvienas mokestis susideda iš tam tikrų elementų. Mokesčių elementai, mokesčių ėmimo būdas bei mokesčių nustatymo metodas sudaro apmokestinimo instrumentariją.

A. Buškevičiūtė (2005) teigia, kad socialinio draudimo mokesčio mokėtojais (draudėjais) laikomi visi viešieji ir privatūs juridiniai asmenys, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti Valstybinio socialinio draudimo įmokas. Sėkmingam įmokų surinkimui yra pasitelkiamas Socialinio draudimo mokesčio instrumentarijus. Jo pagalba yra renkamos Valstybinio socialinio draudimo įmokos ar vykdomas jų išieškojimas, kontroliuojama, ar laiku ir teisingai yra skiriamos ir išmokamos pensijos, pašalpos ar kitos išmokos. Darbdavio ir darbuotojo įmokos apskaičiuojamos kaip darbuotojui mokamo atlyginimo procentas. Draudėjų mokamų privalomųjų VSDF biudžeto įmokų dydį nustato LR Vyriausybė. Jis sudaro 31 proc. apskaičiuoto darbo užmokesčio, o apdraustųjų - 9 proc. (pensijų socialiniam draudimui – 3 proc., sveikatos draudimui – 6 proc.) darbo užmokesčio dydžio. Privalomojo sveikatos draudimo įmokas darbdaviai išskaičiuoja iš apskaičiuotos darbininkams ir tarnautojams darbo užmokesčio sumos ir perveda VSDF įstaigai [35]. Draudėjų įmokos priklauso nuo šių rodiklių:

- dirbančiųjų pagal darbo sutartis asmenų skaičiaus, vnt.;
- vidutinio mėnesio darbo užmokesčio, Lt.;
- draudimo įmokų tarifo, proc.;
- draudėjų įsiskolinimų šiam biudžetui metų pabaigai ir pradžiai, tūkst., Lt.

Draudėjų įmokų suma, įskaitant įmokas sveikatos draudimui bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui, gaunama pirmiausia apskaičiuojant darbo užmokesčio sumą. Dirbančiųjų asmenų skaičius dauginamas iš uždarbio vidurkio ir 12, o darbo užmokesčio sumą, padauginus iš įmokų tarifo, gaunama šių įmokų metams planuojama (numatoma) suma, kuri padidinama (pridedama) praėjusių metų normatyvinio įsiskolinimo suma sumažinama (atėmę iš jos) įsiskolinimus metų pabaigoje. Draudėjų įmokos visam pensijų draudimui priklauso nuo šių rodiklių:

- draudžiamųjų šios kategorijos žmonių atlyginimo už darbą fondo;
- įmokų tarifo.

Draudėjų įmokos bazinės pensijos draudimui priklauso nuo tokių asmenų t. y. karių ir motinų, auginančių vaikus nuo 1 iki 2 metų viso skaičiaus ir jų įmokų tarifo (Lt) (0,5 bazinės pensijos). Šio straipsnio numatoma pajamų suma gaunama, padauginus apdraustųjų asmenų skaičių iš įmokų tarifo (Lt) ir 12. Apdraustųjų įmokos priklauso nuo šių rodiklių:

- apdraustųjų darbuotojų iš viso skaičiaus (vnt.);

- vidutinio mėnesio darbo užmokesčio (Lt);
- įmokų tarifo.

Apdraustųjų skaičių sudaro darbingieji pagal darbo sutartis jūrininkai bei pareigūnai. Padauginus apdraustųjų skaičių iš vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio ir 12, gaunama bendra darbo užmokesčio suma. Ją padauginus iš įmokų tarifo, yra gaunama bendra šio straipsnio įmokų suma. Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 2005 - 2009 metais pateiktas 6 lentelėje.

6 lentelė

Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 2004 - 2009 metais

Metai	Bendras socialinio draudimo įmokų tarifas	Pensijų socialiniam draudimui		Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	Nedarbo socialiniam draudimui	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	Sveikatos draudimui
		Socialinio draudimo pensijai	Pensijų kaupimui				
2004	34	23,4	2,5	3,3	1,5	0,3	3
2005	34	22,5	3,5	3,3	1,4	0,3	3
2006	34	21,6	4,5	3,3	1,3	0,3	3
2007	34	20,7	5,5	3,3	1,2	0,3	3
2008	34	23,85	5,5	3,4	0,95	††	3
2009	39.7	23,3	3	3,4	1,0	††	9 (3+6)

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas buvo patvirtintas 1991 metais ir iki 2000 metų nesikeitė. Jo dydis buvo 31 proc. nuo apskaičiuoto darbo užmokesčio, iš kurio 30 proc. mokėjo darbdavys ir 1 proc. - darbuotojas. Nuo 2005 m. iki 2009 m. šis tarifas buvo 34 proc. (31 proc. moka darbdavys, o 3 proc. – darbuotojas). Nuo 2009 m. šis tarifas yra 40 proc., kadangi sveikatos draudimo tarifas išaugo 6 proc. ir dabar yra 9 proc.

Apibendrinant galima teigti, kad Socialinio draudimo fondo biudžeto įmokos numatomos kiekvienai VSDF mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus VSDF biudžeto įmokų tarifus tam tikroms draudimo rūšims. Planuojant VSDF įmokų tarifai tam tikroms draudimo rūšims kiekvienais metais šiek tiek koreguojami atsižvelgiant į draudimo paslaugų poreikį. Įmokos užtikrina Lietuvos gyventojams teisę į pensijas, ligos ir motinystės pašalpas, išmokas nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių susirgimų atvejais. Kalbant apie Valstybinio socialinio draudimo biudžetą

†† ** įmokos tarifas draudėjų nustatytas pagal pastarojo rizikingumo ir traumatizmo rodiklius (2008 – 2009 metais – 1 proc., 0,41 proc., 0,28 proc.).

svarbu yra kalbėti ne tik apie VSDF biudžė įmokas, tačiau ir apie VSDF biudžeto išmokas. Plačiau apie Valstybinio socialinio draudimo išmokas kalbama 1.2.2. šio magistro baigiamojo darbo skyriuje.

1.2.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo išmokų detalizavimas

Pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto struktūros įstatymą*, svarbiausias socialinio draudimo biudžeto išmokas sudaro: pensijų socialinis draudimas, ligos, motinystės ir motinystės (tėvystės) socialinis draudimas, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas. Remiantis O. Buckiūnienės, V. Meidūno, P. Puzinausko bei A. Buškevičiūtės mokslinė literatūra, galima sudaryti atskirų VSDF biudžeto išmokų aprašą.

Pensijų socialinis draudimas. Pati svarbiausia ir didžiausia Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto struktūros dalis. Šiuo metu Lietuvoje pensijų sistemą sudaro Valstybės biudžetas ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas. Pensijų sistemos struktūra Lietuvoje pateikiama 6 priede. Pensijų skyrimo, mokėjimo tvarką numato VSD pensijų įstatymas (Žin., Nr. I-549), patvirtintas 1994 m. liepos 18 d. Į šią sistemą įeina socialinio draudimo pensijos, mokamos iš valstybinio socialinio draudimo biudžeto ir iš valstybės biudžeto mokamos valstybinės pensijos bei socialinės arba šalpos pensijos. Pagal šiuo metu galiojantį LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą yra skiriamos ir mokamos senatvės, invalidumo (netekto darbingumo) bei našlių ir našlaičių pensijos. Valstybinio socialinio draudimo pensijų rūšys pateikiamos 7 priede. Iš valstybės biudžeto yra finansuojamos specialiosios pensijos: vidaus reikalų bei krašto apsaugos ministerijų pareigūnams, žmonėms, nukentėjusiems ginant Tėvynę bei nusipelnusiems asmenims. Šios valstybinės pensijos gali būti mokamos kartu su socialinio draudimo pensija. Socialinės pensijos mokamos įstatymu numatytais atvejais, kai asmuo negali gauti jokios kitos pensijos. Nuo 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, kuris apima senatvės, invalidumo bei našlių ir našlaičių pensijas bei įstatymai, reguliuojantys valstybines pensijas – I ir II laipsnio valstybines, nukentėjusių asmenų, pareigūnų, mokslininkų bei socialines pensijas. Vadovaujantis šiuo įstatymu buvo stengiamasi sustiprinti ryšį tarp sumokėtų įmokų ir gaunamų išmokų, buvo pakeista pensijų skaičiavimo formulė, sugriežtinti reikalavimai galintiems gauti pensiją taip pat buvo atidėtas pensinis amžius. Pensijų įstatymo 1 straipsnio 1 dalies 2-5 punktai numato valstybinės pensijos dydį bei šios pensijos dydžio ir tam pačiam asmeniui paskirtų pagal šio

---

* (Žin., 2001, Nr. 91-3190).

straipsnio I-ąją dalį valstybinių pensijų ir valstybinių socialinio draudimo pensijų bendra suma vienam asmeniui, už kurį mokama valstybinė pensija, Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskelbto šalies ūkio 1,5 dydžio vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio. Pensijos dydžio ribojimą taiko valstybinę pensiją mokanti institucija [22,23,25].

Valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijos. Valstybinės socialinio draudimo pensijos skiriamos ir mokamos asmenims, sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus ir turintiems minimalų valstybinio socialinio draudimo stažą, nustatytą senatvės pensijai. Senatvės pensiją sudaro:

Pagrindinė pensijos dalis. Bazinės pensijos dydį patvirtina LR Vyriausybė VSD fondo tarybos teikimu priklausomai nuo šalies ekonominės galimybės ir infliacijos lygio. Nuo 1995 m. sausio mėnesio buvo mokama 75 litai, o nuo 2005 m. liepos 1 dienos – 200 litų. Šiuo metu pensiją sudaro trys dalys:

- pagrindinė dalis 110 proc., kuri nuo 2010 m. padidinta iki 120 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos (šiuo metu socialinio draudimo bazinė pensija – 360 Lt);
- papildoma dalis;
- priedas už stažą, viršijantį 30 m. (jei stažas didesnis nei 30 m.)^{§§}.

Papildoma pensijos dalis. Apskaičiuojama kiekvienam pensininkui individualiai, atsižvelgiant į jo socialinio draudimo stažą ir asmens draudžiamųjų pajamų koeficientą. Pensijos sandaros dalys pateikiamos 8 priede. Pensijos yra apskaičiuojamos pagal tam tikrą pensijos apskaičiavimo formulę. Pagal Lietuvos Respublikoje galiojančius įstatymus, valstybines pensijas skiria ir moka tam tikros institucijos. Institucijos, skiriančios ir moka tam tikros rūšies pensijas, pateikiamos 9 priede [27,28].

Valstybinio socialinio draudimo netekto darbingumo (invalidumo) pensijos. Valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo* pensijos – svarbiausia socialinės apsaugos rūšis neįgalumo atveju. Netekto darbingumo pensijos skiriamos asmenims, kurie darbingumo lygio nustatymo dieną turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą netekto darbingumo pensijai gauti. Minimalaus ir būtinojo pensijų draudimo stažo reikalavimai, netekto darbingumo pensijai gauti, priklauso nuo asmens amžiaus. Netekto darbingumo pensija apskaičiuojama pagal tą pačią formulę, kaip ir senatvės pensija, pridodant negalios ištiktam asmeniui prie turimo draudimo stažo tiek metų, kiek jam trūksta iki senatvės pensijos amžiaus.

---

^{§§} Pensijos priedo už stažo metus dydis apskaičiuojamas dauginant 3 proc. valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos (nuo 2008-08-01 bazinė pensija - 360 Lt.) iš kiekvienų asmens socialinio draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus.

* iki 2005 m. liepos 1 d.- invalidumo.

Našlių ir našlaičių pensijos. Našlių ir našlaičių pensijos skiriamos ir mokamos, vadovaujantis 1994 m. liepos 18 d. Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymu* bei Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr.1156 patvirtintais Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatais***. Našlei ar našliui, turinčiam teisę gauti našlių pensiją, ši pensija skiriama valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos bazinio dydžio. Valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos bazinį dydį tvirtina Vyriausybė Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos teikimu. Šis dydis negali būti mažesnis nei 70 Lt.

Ligos, motinystės, motinystės (tėvystės) socialinis draudimas. Šio draudimo išmokoms priskiriamos ligos, motinystės ir motinystės (tėvystės) pašalpos, kurios yra nurodytos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme*.

Ligos pašalpa. Teisę gauti ligos pašalpą turi tie asmenys, kurie draudžiami ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Ligos pašalpa skiriama šiais atvejais:

- jei asmuo pripažintas laikinai nedarbingu ir yra išduotas nedarbingumo pažymėjimas;
- jei apdraustasis prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo dieną turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius Ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą.

Motinystės pašalpa. Teisę gauti motinystės pašalpą už nėštumo ir gimdymo laikotarpį turi, moterys apdraustosios ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Ši pašalpa skiriama, jei: iki pirmos nėštumo ir gimdymo atostogų dienos moterys ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą; suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos.

Motinystės (tėvystės) pašalpa. Teisę gauti motinystės (tėvystės) pašalpą turi vienas iš tėvų (įtėvių), globėjas, kuris yra draudžiamas ligos ir motinystės socialiniu draudimu, yra išleistas vaiko priežiūros atostogų iki vaikui sukaks vieneri metai bei per paskutinius 24 mėnesius iki pirmos vaiko priežiūros atostogų dienos turi ne trumpesnę kaip 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą.

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas. Teisę į ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos pašalpą turi apdraustieji asmenys, jeigu jie dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar susirgimo profesine liga, pripažintų draudiminiais įvykiais, tampa

---

* Žin., 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555.

*** Žin., 1994, Nr. 91-1781; 2005, Nr. 83-3066.

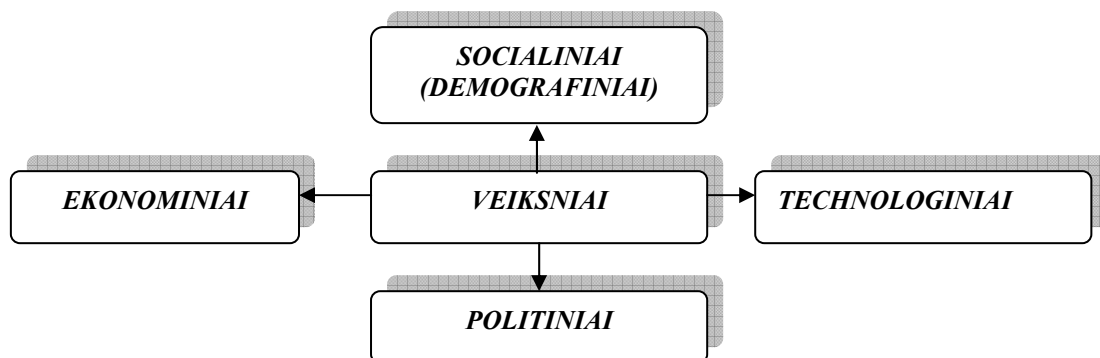
* (Žin., 2000, Nr. IX-110).

laikiniai nedarbingi ir dėl to praranda savo darbo pajamas^{†††}. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifo diferencijavimas leidžia saugiai dirbančioms įmonėms mokėti mažesnes nelaimingų atsitikimų darbe socialinio draudimo įmokas.

Apibendrinat galima teigti, kad biudžeto išlaidas sudaro pensijų bei ligos ir motinystės (tėvystės) draudimo, draudimo nuo nedarbo ir VSDF vykdymo išlaidos. Šios išlaidų grupės susideda iš konkrečių išmokų, todėl jas reikia atskirai apskaičiuoti, remiantis numatomais (planuojamais) konkrečiais rodikliais, nuo kurių priklauso kiekvienas biudžeto išlaidų straipsnis. Kalbant apie Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą labai svarbu suvokti, kad Valstybinio socialinio draudimo įmokas ir išmokas bei jų dydį sąlygoja įvairūs veiksniai. Apie tai plačiau kalbama 1.3. šio magistro baigiamojo darbo skyriuje.

1.3. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą lemiantys veiksniai

Siekiant, kad socialinio draudimo sistema būtų stabili ir efektyvi, būtina subalansuoti socialinio draudimo biudžetą. Tai yra sudėtingas procesas, nes stabilumas priklauso ne tik nuo pačios socialinio draudimo sistemos [21;25]. Kaip teigia A. Sakalas (1998), ekonomikos sąlygos yra nepastovios ir nuolat kintančios. Jokia sistema nėra izoliuota, todėl ją veikia veiksniai. Kaip autorius klasifikuoja veiksnius, įtakančius valstybinio socialinio draudimo sistemą, (žr. 3 pav.).

3 pav. Veiksniai įtakojančys socialinio draudimo sistemą
Šaltinis: [61].

Anot A. Sakalo (1998), išskiriami veiksniai, įtakojančys socialinio draudimo sistemą: ekonominiai, politiniai, technologiniai ir socialiniai (demografiniai). E. Buškevičiūtė (2005) teigia, kad svarbiausi veiksniai, sąlygojančys socialinio draudimo situaciją, yra šie:

- ekonominiai veiksniai;
- pasitraukimas iš socialinio draudimo sistemos;
- nepakankama išmokų indeksacija;

^{†††} (Žin., 2007, Nr. 132-5329).

- demografinis spaudimas.

Svarbūs ekonominę vystymąsi lemiantys veiksniai yra nedarbo ir darbo užmokesčio pokyčiai. Valstybinio socialinio draudimo įmokų ir išmokų struktūrą tiesiogiai veikia šalyje vykstantys socialiniai ir demografiniai pokyčiai. Svarbus Lietuvos demografinės padėties bruožas – gyventojų mažėjimas: šalyje yra mažas gimstamumas ir didelis mirtingumas. G. Williams, A. Shipman savo pranešime akcentuoja, kad šios priežastys tiesiogiai veikia darbo rinką, nes auga vidutinis darbo jėgos amžius – vyresni asmenys sudaro vis didesnę darbuotojų dalį. Gyventojų mažėjimui turi įtakos ir emigracija. Vienas iš pagrindinių demografinės būklės pokyčius apibūdinančių rodiklių yra vyresnio amžiaus žmonių dalis visuomenėje. Šiuo metu vyresnio amžiaus žmonių šalyje didėja, todėl galima teigti, kad Lietuvoje yra ryškios gyventojų senėjimo tendencijos. Dėl visuomenės senėjimo gali iškilti rimtų problemų socialinio draudimo srityje – didės pensijų išmokos, išaugs slaugos poreikis. Didinant pensinį amžių mažėja pensininkų skaičius, o kartu ir valstybės išlaidos jiems išlaikyti. Be to daugėja vyresnių žmonių, neturinčių teisės gauti pensiją, kuriems labia sunku rasti darbą [79].

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą gali paveikti ir pensijų kaupimas privačiuose pensijų fonduose. Bendrasis pensijų įmokų tarifas skyla į dvi dalis: socialiniam draudimui ir kaupimui. Mokėdami mažiau įmokų valstybinei sistemai, asmenys turėtų mažiau iš jos ir gauti. Taigi, ne tik įmokos padalinamos, bet ir išmokos [44].

V. Meidūnas ir P. Puzinauskas (2003) teigia, kad draudėjų įmokos priklauso nuo šių rodiklių:

- dirbančių pagal darbo sutartis asmenų skaičiaus, vnt.;
- vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, Lt;
- draudimo įmokų tarifo procentais;
- draudėjų įsiskolinimų šiam biudžetui metų pabaigai ir pradžiai, tūkst. Lt.

VSDF biudžeto įmokas įtakoja šalies BVP, nedarbo lygis, gyventojų užimtumas, draudėjų ir apdraustųjų skaičius, teigia K. Levišauskaitė, G. Ruškys (2003).

Vis svarbesniu veiksmu, galinčiu turėti įtakos valstybinio socialinio draudimo išmokoms, tampa vartotojų kainų indekso pokyčiai. Kiti veiksniai, įtakojantys socialinio draudimo išmokas, yra gyventojų amžiaus struktūra ir socialiniai bei demografiniai pokyčiai. Kadangi Lietuvos Respublikos Vyriausybė, priklausomai nuo infliacijos mastų, indeksuoja socialinio draudimo bazinės pensijos dydį bei peržiūri einamųjų metų draudžiamąsias pajamas, svarbiu uždaviniu išlieka nuolatinė tiek infliacijos, tiek kitų ekonominių veiksnių stebėseną ir vykstančių pokyčių vertinimas.

VSDF biudžeto išmokoms įtakos turi šalies BVP, nedarbo lygis, pensijinio amžiaus žmonių skaičius, gimstamumas, vidutinis darbo užmokestis, teigia K. Levišauskaitė, G. Ruškys (2003).

Apibendrinant autorių išskirtus veiksnius, būtų galima įvardinti bendruosius ir specifinius veiksnius, įtakojančius valstybinio socialinio draudimo įmokas ir išmokas. Prie bendrųjų veiksnių priskirtina: politiniai, ekonominiai, socialiniai (demografiniai) veiksniai.

Politiniai veiksniai. Pasak A. Vasiliausko (2004), fondo valdybai yra patikėta organizuoti valstybinį socialinį draudimą, vykdyti operatyvų valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų tvarkymą, apskaitą bei kitus valstybinio socialinio draudimo vystymo ir tobulinimo darbus. Valdybos veiklos sritis yra plati, todėl šalyje vykstantys politiniai pasikeitimai gali turėti įtakos ne tik jos darbui, bet ir veiklos kryptims. Politiniai pokyčiai (politinių jėgų persigrupavimas, nepagrįstų sprendimų priėmimas ir pan.) gali sąlygoti naujų neįvertintų priemonių atsiradimą, turėti įtakos įgyvendinamų priemonių tęstinumui ir tokiu būdu paveikti valstybinio socialinio draudimo stabilumą ir funkcionavimą. Išskirtinas tokių politinių veiksnių rezultatas – teisės aktų pakeitimai, kurie ne visuomet palengvina socialinio draudimo fondo valdybos darbą. J. Norkūnienės (2004) teigimu, įstojimas į Europos Sąjungą turėjo įtakos Fondo administravimo įstaigų veiklai. Ši narystė įpareigojo Lietuvą taikyti socialinį draudimą reglamentuojančius Europos Sąjungos teisės aktus. VSDFV administravimo įstaigų veikla yra veikama įvairių valstybės valdžios ir valdymo institucijų, vietos savivaldos institucijų ir t. t. Keičiantis valstybinės valdžios ir valdymo institucijų bei kitų organizacijų veiklos kryptims, kurias dažniausiai lemia valstybės vykdoma politika, keičiasi VSDFV administravimo įstaigų veiklos rezultatai.

Ekonominiai veiksniai. VSDFV administravimo veikla labiausiai priklauso nuo darbo rinkos ir užimtumo srityje vykstančių pokyčių, kadangi jie turi tiesioginės įtakos VSDF biudžeto įmokų įplaukoms. Gyventojų užimtumas ir nedarbo lygis tampa viena opiausių socialinių problemų, trukdančių visiems visuomenės sluoksniams pasinaudoti rinkos ekonomikos privalumais, teigia A. Markauskienė, S. Nikitina (2002). Užimtumo lygio didėjimas turi teigiamą reikšmę ne tik socialinio draudimo sistemai, bet ir visai ekonomikai, teigia K. Levišauskaitė, G. Ruškys (2003). Dėl užimtų šalies gyventojų skaičiaus didėjimo, VSDFV biudžetas gauna daugiau įmokų, o tai užtikrina socialinio draudimo sistemos stabilumą. Užimtumo problema daugelio šalies ir užsienio autorių darbuose įvardijama, kaip viena aktualiausių socialinių ekonominių problemų pereinamuoju ekonomikos laikotarpiu, teigia Krugman (1991) bei Olgaard (2001). Ekonominę plėtrą galima apibūdinti, kaip pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų apimtį padidėjimą per tam tikrą laikotarpį. Pagrindinis rodiklis, atspindintis ekonominę plėtrą, yra

realiojo bendrojo vidaus produkto augimas (BVP). Plėtrą taip pat atspindi išaugusios materialinės vidaus investicijos, tiesioginės užsienio investicijos, verslo plėtra ir t. t. Ekonominei plėtrai didelę įtaką turi verslo įmonės, nes jos sukuria apie 70 proc. bendrojo vidaus produkto. Plėtojantis verslui, yra kuriamos naujos darbo vietos, steigiamos naujos įmonės, o tai turi teigiamą įtaką valstybinio socialinio draudimo fondo įmokoms.

Socialiniai (demografiniai) veiksniai. Demografiniai pokyčiai Lietuvoje reiškiasi panašiai kaip ir kitose pasaulio ir Europos šalyse. Pasak D. Bernoto, A. Guogio (2006), visose Baltijos šalyse pastebima gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencija, pasireiškianti atkūrus nepriklausomybę. Tam įtakos turėjo šie veiksniai:

- neigiamas mechaninis gyventojų prieaugis (atvykusių ir išvykusių skirtumas);
- didelis gyventojų mirtingumas, ypač vyrų;
- suminis gimstamumo rodiklis, kuris Lietuvoje labai žemas.

Apibendrinant bendruosius veiksnius, įtakojančius VSDF biudžetą, galima teigti, kad visi paminėti veiksniai turi įtakos VSDF biudžeto formavimuisi.

Paminėtini tokie specifiniai veiksniai, įtakojančys VSDF biudžeto įmokas ir išmokas:

- Draudėjų skaičius. Draudėjai VSDF įmokas skaičiuoja nuo kiekvienam apdraustam asmeniui apskaičiuotos sumos, ne mažesnės kaip minimali mėnesinė alga, todėl galima, teigti, kuo didesnis draudėjų skaičius, tuo daugiau bus apdraustųjų ir VSDF įmokos didės.

- Apdraustųjų skaičius. Apdraustieji, kurie gauna darbo užmokestį, moka VSDF nuo jiems priskaičiuoto darbo užmokesčio. Todėl galima teigti, kad apdraustųjų skaičiaus didėjimas sąlygoja VSD įmokų didėjimą.

- Vidutinis darbo užmokestis. Kuo didesnis Lietuvoje vidutinis darbo užmokestis, tuo didesnis įmokų priskaičiavimas ir jų privalomas sumokėjimas į VSDFV biudžetą.

- Minimali mėnesinė alga (MMA) ir minimalus valandinis atlygis. Darbdaviai, apskaičiuodami darbo užmokestį, negali skaičiuoti mažesnio negu Vyriausybės nustatytą minimalų mėnesinį atlyginimą, kas tiesiogiai įtakoja VSD įmokų priskaitymus.

- Bazinės pensijos dydis. Savarankiškai dirbantys asmenys, apsidraudę savanoriškuoju socialiniu draudimu, išskyrus verslo liudijimus turinčius asmenis, moka 50 proc. bazinės pensijos pagrindinei pensijos daliai gauti. Todėl galima teigti, bazinės pensijos dydis tiesiogiai įtakoja savarankiškai dirbančiųjų asmenų įmokų dydį. Bazinės pensijos dydis įtakoja VSDF išmokas.

- Įmokų ir išmokų tarifai priklauso, nuo to, kuriai įmokų ir išmokų tarifų grupei gyventojai yra priskirti. Galima teigti, kad tarifų mažinimas ar didinimas įtakoja teigiamai arba neigiamai VSDF biudžetą.

- Draudėjų nemokumas. Nemokių draudėjų ir turinčių terminuotą išsiskolinimą skaičiaus kitimas tiesiogiai įtakoja VSDF biudžeto įmokų surinkimą, kadangi visada priskaičiuojama daugiau negu surenkama.

- Bankrutuojančių įmonių skaičius. Kuo didesnis bankrutuojančių įmonių skaičius, tuo didesnė tikimybė, kad VSDF biudžeto įmokos nebus sumokėtos į VSDF biudžetą, o ateityje bus pripažintos, kaip neatgautinos sumos ir nurašytos kaip beviltiškos skolos.

Apibendrinant galima teigti, kad šiame magistro darbe analizuojami veiksniai, kurie įtakoja VSDF biudžeto įmokas ir išmokas. Informacijos atrinkimo matricoje pateikiami pagrindiniai, dažniausiai autorių išskiriami veiksniai (žr. 10 priedą), kuriais remiantis 2 ir 3 šio magistro darbo skyriuose yra atiekama VSDF biudžeto įmokų ir išmokų analizė bei numatomos subalansuotumo problemos sprendimo kryptys.

1.4. Valstybinio socialinio draudimo įmokų bei išmokų tyrimo metodologija

Apibendrinant išanalizuotą literatūrą bei atsižvelgiant į iškeltą mokslinio darbo tikslą, VSDF biudžeto įmokų ir išmokų analizei atlikti ir VSDF biudžeto subalansuotumo problemos kryptims numatyti, naudojami šiame skyriuje aprašomi metodai.

Duomenų analizės metodas - empirinių tyrimo duomenų nagrinėjimas įvairių samprotavimų ir matematinių statistinių metodų pagrindu, remiantis antrine informacija, kada atskleidžiami tyrimo kintamųjų ryšiai. Darbe empirinių duomenų analizė atliekama specifinių, matematinių statistinių (dinamikos eilučių) metodų pagrindu. Tyrimui naudojami antriniai (finansinių ataskaitų ir statistiniai) duomenys.

Analizuojant kiekybinius makroekonominis rodiklius darbe naudojami *tradiciniai matematinės statistikos metodai*. Statistinės informacijos analizėje svarbią vietą užima išvestiniai apibendrinamieji rodikliai – *santykiniai dydžiai ir vidurkiai*. Santykiniai dydžiai svarbūs, analizuojant socialinius ekonominius, verslo ar kitus reiškinius, nes absoliutiniai dydžiai ne visuomet visapusiškai apibūdina reiškinį ir jo kitimą. Dažniausiai tik lyginant, t. y. skaičiuojant santykinį dydį, absoliutinis dydis parodo savo tikrąją reikšmę. Santykiniai dydžiai apibūdina nagrinėjamų reiškinų požymių tarpusavio santykius.

Absoliučiu, santykinu ir vidutiniu dydžiu taikymas analizėje. Ekonominėje analizėje pirmiausia taikomi absoliutūs rodikliai: pajamų, išlaidų apimtis, pelno dydis ir kiti.

Analizuojant makroekonominius rodiklius (nedarba, užimtumą, BVP pokyčius) *absoliučių, santykinių ir vidutinių dydžių taikymas yra neatsiejama analizės dalis. Absoliutūs rodikliai tai vardiniai dydžiai. Jie plačiai vartojami ekonominei analizei ir prognozei. Analizuojami rodikliai iš tikrųjų pradeda formuotis nuo absoliučių dydžių.*

Absolūtieji dydžiai skirstomi į:

- individualiuosius;
- ir bendruosius (suminius) [4].

Santykiniai dydžiai labai svarbūs analizuojant socialinius - ekonominius, verslo, komercinius ir kitus reiškimus, nes absoliutieji statistiniai dydžiai ne visuomet visapusiškai apibūdina reiškinį ir jo kitimą. Dažniausiai tik lyginant dydžius, t.y. apskaičiuojant santykinį dydį, absoliutus dydis parodo savo tikrąją reikšmę [7;48].

Santykiniai dydžiai ekonominėje analizėje yra dalmuo, gautas padalijus du statistinius dydžius ir apibūdinantis kiekybinę jų sąryšį. Apskaičiuojant santykinus dydžius, skaitiklyje visada rašomas rodiklis, atspindintis nagrinėjamą reiškinį, t. y. lyginamąjį rodiklį, o vardiklyje - rodiklis, su kuriuo lyginama ir kuris vadinamas baze. Lyginamoji bazė pateikiama kaip savotiškas matuoklis. Pagal tai, kokią skaitinę reikšmę turi lyginamoji bazė, rezultatas (santykio) gali būti išreikštas arba koeficientu, arba procentu.

Įvertinus tai, kad analizuojant remiamasi vidutiniais atitinkamo laikotarpio dydžiais, ekonominėje analizėje plačiai taikomi *vidutiniai dydžiai*, kurie apskaičiuojami:

$$\bar{x} = \frac{x_1 + x_2 + x_3 + \dots + x_n}{n} = \frac{\sum_{i=1}^{i=n} x_i}{n}; (1)$$

arba paprastesne forma:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n}; (2)$$

kurioje: $\bar{x}$ - vidurkis,

x - individualios požymio reikšmės (variantai),

n - vienetų skaičius [43].

Palyginimas - dažniausiai taikomas analizės būdas, juo pradedama analizė. Taikomos įvairios palyginimo formos: palyginama su planu, su praėjusiu laikotarpiu, su vidutiniais dydžiais, su geriausiais rezultatais. Įvairios palyginimo formos padeda atskleisti rezervus veiklai gerinti [17]. Darbe lyginimo metodas naudojamas, siekiant palyginti VSDF biudžeto įmokų ir išmokų skirtingų metų duomenis.

Lyginant makroekonominius rodiklius, pasitelkiama *dinamikos eilučių metodika*. Naudojami šie analitiniai rodikliai:

1) *absoliutus lygio padidėjimas ar sumažėjimas* (Δy);

$$\Delta y = y_i - y_{i-1} \text{ (grandininis); (3)}$$

$$\Delta y = y_i - y_0 \text{ (bazinis); (4)}$$

$$\Delta y = y_n - y_1 \text{ (visam laikotarpiui). (5)}$$

čia: y_0 – pradinis (bazinis) dinamikos eilutės lygis;

y_i – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis;

2) *didėjimo / mažėjimo tempas* (T_d);

$$T_d = \frac{y_i}{y_0} \times 100; \text{ (6)}$$

3) *padidėjimo / sumažėjimo tempas* (T_p);

$$T_p = T_d - 100. \text{ (7)}$$

Struktūrinė analizė suteikia galimybę tam tikru būdu išaiškinti socialinio reiškinio funkcionavimą ir raidą struktūrizuotoje socialinėje aplinkoje. Nagrinėjant struktūrinės analizės lyginamąjį socialinį fenomeną, išskiriama daugybė formalių elementų, kurių tarpusavio ryšiai nagrinėjami kaip pagrindas nepasikeitusiai esamos sistemos struktūrai išsaugoti [67].

Numatymas – būtina ekonominės analizės dalis. Ji leidžia numatyti atskirų veiklos rodiklių tendencijas tiek laiko, tiek išteklių struktūros požiūriu. Šiai analizės daliai atlikti naudojami įvairūs prognozavimo metodai (kokybiniai ir kiekybiniai). Dažnai naudojama ir nesunkiai realizuojama *trendo funkcija, išreikšta mažiausių kvadratų metodu*. Taikant šį metodą, atsižvelgiant į reiškinio kitimą, pasirenkama tam tikra matematinė funkcija (*tiesės, parabolės, hiperbolės*), apskaičiuojami šių funkcijų parametrai, ir taip gaunama trendo išraiška, kuria remiantis numatoma rodiklio perspektyva. Analizuojant ekonominius reiškinius, dažniausiai naudojamos šių funkcijų pavidalai;

- *tiesės, kuri naudojama, kai reiškinio kitimui būdingi tolygūs absoliutiniai pokyčiai;*
- *antro laipsnio parabolės, kuri tinkamiausia, kai reiškinio kitimui būdingi maždaug vienodi pokyčio tempai;*

- hiperbolės funkcija tinka tada, kai reiškinys yra „gęstančio“ pobūdžio (reikšmės artėja prie 0).

Perspektyvinė analizė, atlikta atkarpos funkcijų pagrindu, leidžia išryškinti bendruosius atskirų laikotarpių bruožus. Ekonominiai rodikliai yra išreiškiami trijų komponentių suma:

$$X(t) = f(t) + z(t) + e(t); \quad (8)$$

čia: $f(t)$ – pagrindinė dydžio X kitimo tendencija, t.y. trendas;

$z(t)$ – periodiškai kintanti sezoniškoji komponentė;

$e(t)$ – atsitiktiniai nuokrypiai.

Numatant rodiklio plėtros tendencijas, pasitelkiami įvairūs prognozavimo metodai, kurių patikimumas įvertinamas atitinkamais kriterijais. Bendru atveju pasirenkamas tiesinis trendas, kurio išraiška :

$$y_t = a + bt. \quad (9)$$

Funkcijos parametrai apskaičiuojami, remiantis mažiausių kvadratų metodo reikalavimais, sudaroma normalinių lygčių sistema:

$$\begin{cases} na + b \sum t = \sum y_i & (10) \\ a \sum t + b \sum t^2 = \sum t \times y_i \end{cases}$$

Pagal surastą funkciją daroma prognozė ateičiai keliems laikotarpiams. Ar teisingai pasirinkta ši ar kita matematinė funkcija, apskaičiuojama vidutinė išlyginimo (aprosimacijos) paklaida:

$$\mu_{aprosimacijos} = \frac{1}{n} \sum \left| \frac{y_i - y_{ti}}{y_i} \right| \times 100. \quad (11)$$

Paprastai šiai paklaidai neviršijant 10 proc., prognozavimo rezultatais galima pasitikėti [4].

Ekonominio nuosmukio sąlygomis taikyti matematinius prognozavimo metodus labai sudėtinga, todėl rodiklių perspektyvos numatymui pasitelkiamas modeliavimo metodas, kuris yra tam tikrų objektų, objektų sistemų arba procesų santykių ir elgsenos atskleidimas, sudarant ir tyrinėjant modelius. Šis modelis dažniausiai naudojamas tais atvejais, kai dėl tam tikrų priežasčių dominančio objekto tiesiogiai negalima nagrinėti arba, kai tai daryti netikslinga, nes tai susiję su ženkliais sunkumais. Modeliavimo metodo esminis privalumas yra tolygus jo tikslui – prevencija. Antras privalumas – galima tirti modelius tokių „daiktų“, kurių pačių iširti negalima, dėl tam tikrų priežasčių, o gautos išvados apie modelį pritaikomos jo prototipui [17].

Atliekant koreliacinių ryšių analizę, įvertinami veiksniai, sąlygoję šių rodiklių pokyčius. Ryšys tarp funkcijos ir argumento gali būti išreikštas paprasčiausia lygtimi: $y = f(x)$, čia požymis

y yra požymio x funkcija, o f – koeficientas. Priklausomumas tarp požymių esti labai įvairus. Didėjant vienoms požymio reikšmėms (veiksniui x), kito požymio (rezultato) reikšmės y gali proporcingai didėti arba mažėti, gali kisti neproporcingai, tam tikra kreiva linija ir t. t., kurios išreiškiamos regresijos eile (empirine ir teorine), regresijos linija (empirine ir išlyginta), regresijos koeficientu. Regresijos lygtis, analizuojant pasirinktus rodiklius, surandama *Microsoft Excel* arba *STATISTICA* programiniais paketais. Ryšio glaudumas įvertinamas tiesinės koreliacijos koeficientu (r), kurio išraiška:

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \times \bar{y}}{\sigma_x \sigma_y} = \frac{\Sigma(x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sqrt{\Sigma(x - \bar{x})^2 \Sigma(y - \bar{y})^2}}. \quad (12)$$

Šis koeficientas apskaičiuojamas, remiantis empiriniais duomenimis ir kinta $-1 \leq r \leq 1$, o tai reiškia, kad kuo $|r| \rightarrow 1$ tuo ryšys glaudesnis. Reikšmingumo sprendimui priimti taikoma imties statistika t , kuri apskaičiuojama pagal formulę:

$$t = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right|; \quad (13)$$

Porinės regresinės analizės tikslas – nustatyti stochastinio ryšio formą ir analitinę išraišką, parenkant kreivę, geriausiai aprašančią statistinių taškų visumą ir įvertinant jos adekvatumą realiai padėčiai. Kreivės adekvatumas turimiems duomenims vertinamas, lyginant regresijos lygties reikšmių $\hat{y}_i$ išsibarstimą apie vidurkį $\bar{y}$ (regresijos dispersija (σ_y^2)) su turimų duomenų reikšmių y_i išsibarstimu regresijos kreivės atžvilgiu (likutine dispersija σ_{lik}^2). Norint apskaičiuoti reikalingus dydžius - σ_y^2 ir σ_{lik}^2 , apskaičiuojamos papildomos reikšmės - x^2 ; xy ;

$\hat{y} ; y_i - \hat{y}_i ; \left(y_i - \hat{y}_i \right)^2 ; \hat{y}_i - \bar{y} ; \left(\hat{y}_i - \bar{y} \right)^2$, o norint įvertinti nagrinėjamos kreivės adekvatumą apskaičiuojama regresijos dispersija, taikant šią formulę:

$$\sigma_y^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m}; \quad (14)$$

čia: m – veiksnių skaičius, $m = 1$;

Likutinė dispersija apskaičiuojama taikant šią formulę:

$$\sigma_{lik}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n-2}; \quad (15)$$

čia n – stebėjimų skaičius.

Koreliacijos koeficiento reikšmingumui įvertinti, apskaičiuojamas dispersijų santykis arba statistika F . Tam naudojama formulė:

$$F = \frac{\sigma_{\hat{y}}^2}{\sigma_{lik}^2}; (16)$$

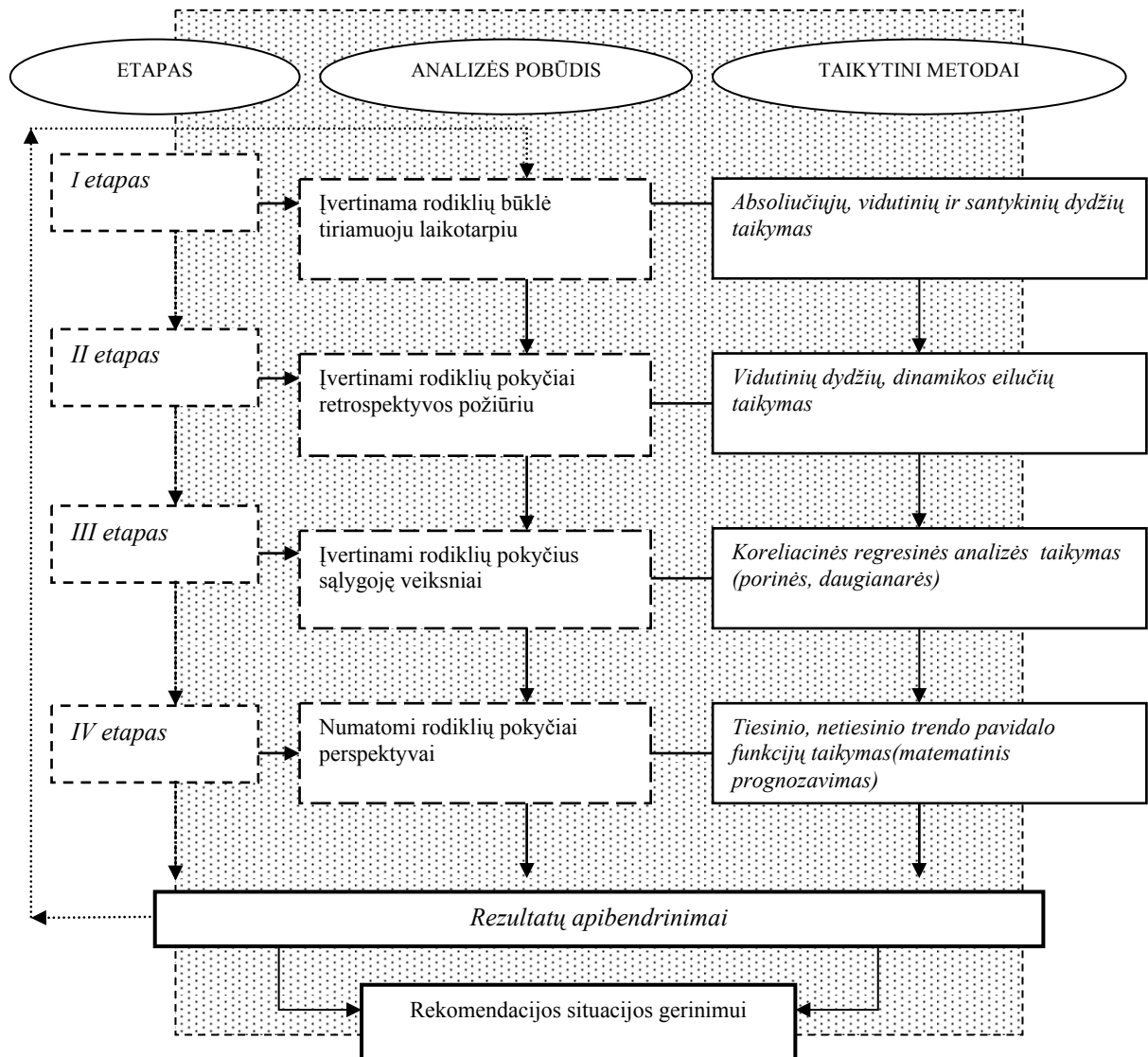
Daugianarės koreliacijos atveju ryšiui tarp kintamųjų atspindėti naudojamas bendras daugianarės koreliacijos koeficientas. Atliekant koreliacinę analizę, pasirenkami stipriausią poveikį turintys veiksniai. Tarpusavio ryšiui pagrįsti sudaromas tiesės bendras daugianarės tiesinės regresijos modelis:

$$y_{x_1, x_2} = a + b_1 x_1 + b_2 x_2; (17)$$

Gauti rezultatai lyginami su netiesinės regresijos lygties, eksponentinio augimo kreivės modeliu. Ryšys aprašomas rodiklinės lygties modeliu. Bendras daugianarės eksponentinės regresijos modelis aprašomas taip:

$$y_{x_1, x_2, x_4} = b_0 \times b_1^{x_1} \times b_2^{x_2} \times b_4^{x_4} (18)$$

Apibendrinant aprašytus analizės metodus, taikytinus vertinant kiekybinius makroekonominis rodiklius, šiame magistro darbe pasitelkiami tyrimo etapai, kuriuose bus pritaikyti aptarti matematinės statistikos metodai. Tyrimo etapai pateikti 4 pav.

4 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų analizės etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Realizuojant 4 paveiksle pateikto analizės *pirmo etapo* uždavinius, sukaupiama reikalinga statistinė informacija apie Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų 2004 - 2009 m. laikotarpio būklę.

Antrojo etapo realizacijoje, taikant dinamikos eilučių metodus, tiriami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų pokyčiai retrospektyvos požiūriu (absoliučiuju, santykinių bei vidutinių dydžių taikymas).

Realizuojant *trečiojo etapo* uždavinius, išskiriami ir įvertinami veiksniai, turėję didžiausią poveikį tiriamų rodiklių dinamikai (porinės ir daugianarės koreliacinės regresinės analizės taikymas).

Ketvirtajame etape atliekama rodiklių perspektyvos analizė (matematinų prognozavimo ir modeliavimo metodų taikymas).

Tyrimas baigiamas suformuluojant išvadas ir pateikiant apibendrinimus. *Apibendrinimo metodas* nusako bendruosius teiginius, dėsningumus ir principus.

2. LIETUVOS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO ĮMOKŲ IR IŠMOKŲ ANALIZĖ 2004 - 2009 METŲ LAIKOTARPIU

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas - tai bendravalstybinis finansinių išteklių fondas [63]. Šis fondas yra tikslinės paskirties, skirtas gyventojų socialinėms reikmėms - pensijoms ir nedarbingumo pašalpoms mokėti, sveikatos apsaugos ir gyventojų užimtumo poreikiams tenkinti [49]. Anot mokslininkų V. Meidūno bei P. Puzinausko (2003), VSDF biudžeto įmokų ir išmokų sumą įtakoja veiksniai. Draudėjų įmokos priklauso nuo tokių rodiklių: dirbančiųjų asmenų skaičiaus, draudimo įmokų tarifo, vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, nedarbo lygio, gyventojų užimtumo, BVP ir kitų veiksnių. Draudėjų išmokos priklauso nuo tokių rodiklių: BVP, nedarbo lygio, gymusiųjų skaičiaus, pensijų gavėjų skaičiaus, bedarbių skaičiaus ir kitų veiksnių.

2.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos charakteristika

Valstybinio socialinio draudimo sistemą sudaro socialinės apsaugos ir darbo ministerija (SADM), Valstybinio socialinio draudimo fondo taryba, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, teritoriniai skyriai ir kitos įstaigos („Sodra“). Socialinio draudimo sistemos dalyviais taip pat yra Valstybinė mokesčių inspekcija (VMI), Lietuvos darbo birža prie SADM, Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos (SAM), pensijų kaupimo bendrovės bei „Sodros“ klientai – draudėjai, apdraustieji ir išmokų gavėjai [71].

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija formuoja socialinės apsaugos politiką. Ji kartu su pavaldžiomis institucijomis, socialiniais partneriais bei kitomis suinteresuotomis organizacijomis įgyvendina kiekvieno žmogaus darbo ir socialinę apsaugą, rūpinasi jo socialine gerove. SADM atsako už socialinės apsaugos ir darbo srities įstatymų leidybą, remia ir koordinuoja šalyje atliekamus šios srities mokslo tyrimus, rūpinasi pačios įsteigtų ar jai priskirtų įstaigų veikla. SADM nustato ir perspektyvinius valstybinio socialinio draudimo fondo uždavinius. Fondą administruoja ir jo biudžetą vykdo „Sodra“. Socialinio draudimo fondo veiklą prižiūri Valstybinio socialinio draudimo fondo taryba. Ji sudaroma iš vienodo skaičiaus lygiateisių narių, atstovaujančių apdraustųjų interesus ginančioms organizacijoms, darbdavių organizacijoms bei valstybės valdymo institucijoms. Taryba stebi, kaip įgyvendinami socialinį draudimą reglamentuojantys teisės aktai, svarsto ir teikia išvadą dėl valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto projekto bei prižiūri jo vykdymą.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (dar vadinama „Sodra“, Fondo valdyba ar tiesiog - valdyba) yra socialinio draudimo fondą administruojanti centrinė institucija, kuri koordinuoja, metodiškai vadovauja ir užtikrina jai pavaldžių teritorinių skyrių ir įstaigų efektyvų ir kokybišką darbą bei juos kontroliuoja. Pagrindinė „Sodros“ funkcija – valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimo užtikrinimas. Valdyba:

- organizuoja privalomąjį ir savanorišką valstybinį socialinį draudimą,
- rengia ir vykdo valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą,
- administruoja socialinio draudimo įmokas,
- užtikrina valstybinio socialinio draudimo pensijų, pašalpų ir kitų išmokų teisingą apskaičiavimą, skyrimą bei mokėjimą,
- organizuoja teisingą apdraustųjų įskaitos tvarkymą,
- administruoja pensijų kaupimo dalyvių ir pensijų kaupimo sutarčių registrą,
- organizuoja kaupiamųjų pensijų įmokų pervedimą į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus.

Valdybos misija - organizuoti socialinį draudimą, vykdyti operatyvų fondo lėšų tvarkymą ir apskaitą užtikrinant valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimą ir išieškojimą, teisingą duomenų apie draudėjus ir apdraustuosius tvarkymą bei socialinio draudimo išmokų skyrimą ir mokėjimą gavėjams. Vizija - savo darbu siekti užtikrinti Lietuvos Respublikos įstatymuose garantuojamą Lietuvos gyventojų socialinį draudimą, efektyviai valdant piniginius išteklius ir kokybiškai aptarnaujant klientus. Valdybos strateginiai tikslai:

- gerinti valstybinio socialinio draudimo principų įgyvendinimą,
- tobulinti veiklos valdymą ir gerinti valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimą bei išmokų skyrimą ir mokėjimą gavėjams,
- tobulinti finansų valdymą,
- plėtoti ir tobulinti informacijos valdymą,
- gerinti klientų aptarnavimą ir ryšius su visuomene.

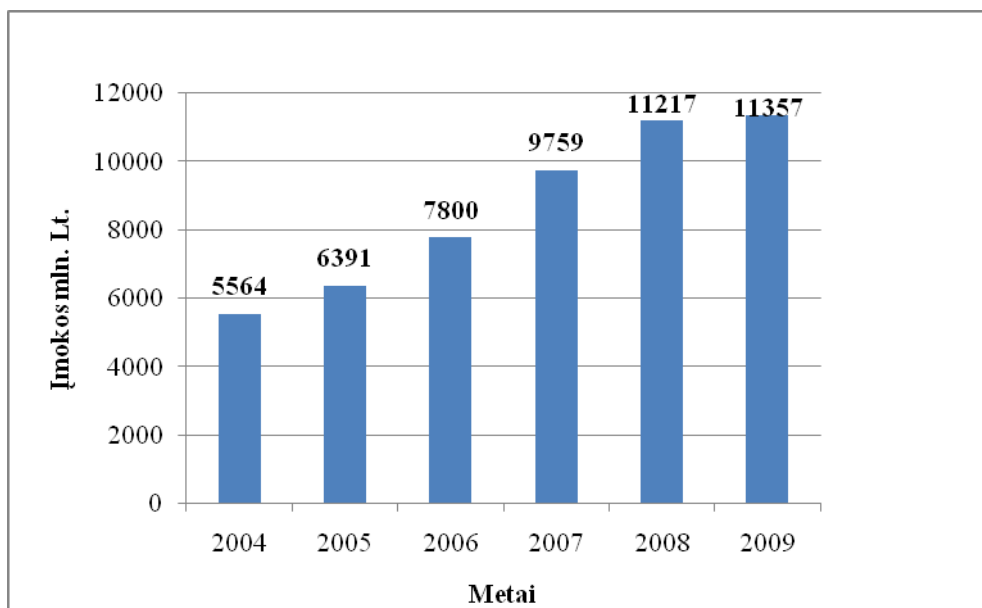
Valdybą sudaro 16 skyrių, kurie savo veiklą organizuoja ir planuoja pagal patvirtintą strateginį veiklos planą. „Sodrai“ pavaldžios 50 įstaigų – 47 teritoriniai skyriai ir Karinių ir joms prilygintų struktūrų skyrius, Užsienio išmokų tarnyba bei Mokymo centras. Teritoriniai „Sodros“ skyriai renka valstybinio socialinio draudimo įmokas ir vykdo jų išieškojimą, tvarko apdraustųjų įskaitą, kontroliuoja laikinojo nedarbingumo nustatymo teisėtumą ir pagrįstumą bei atsako, kad teisingai ir laiku būtų skiriamos ir išmokamos pensijos, pašalpos bei kitos išmokos. Karinių ir joms prilygintų struktūrų skyrius teisės aktų nustatyta tvarka Lietuvos Respublikos teritorijoje

organizuoja karinių ir joms prilygintų struktūrų pareigūnų valstybinį socialinį draudimą ir užtikrina Krašto apsaugos, Vidaus reikalų ministerijos, operatyvinių Muitinės departamento ir Muitinės kriminalinės tarnybos pareigūnų bei Valstybės saugumo departamento valstybinio socialinio draudimu apdraustų asmenų įskaitos tvarkymą. Užsienio išmokų tarnyba įgyvendina ES teisyną ir tarpvalstybines sutartis, administracinius ir tarpžinybinius socialinio aprūpinimo srities susitarimus, reglamentuojančius išmokų skyrimą bei mokėjimą migruojantiems asmenims. Visoje valstybinio socialinio draudimo sistemoje dirba apie 3,7 tūkst. darbuotojų [90].

2.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų dinamikos analizė ir įmokas įtakojantys veiksniai

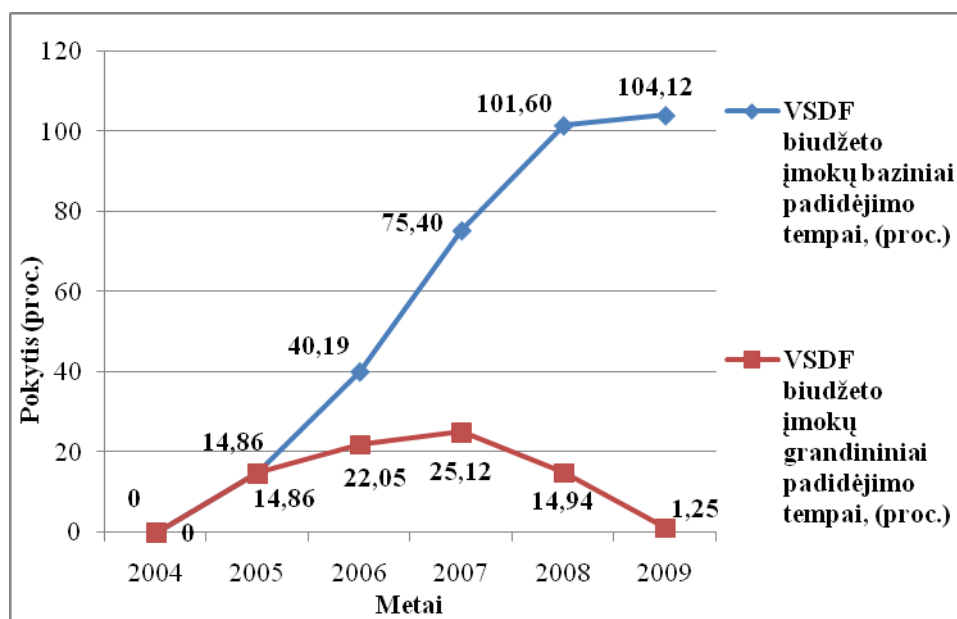
Žmonėms reikia suvokti Valstybinio socialinio draudimo svarbą ir naudą jų asmeninei gerovei, kadangi, tik apsidraudęs ir mokėdamas įmokas, žmogus įgyja teisę gauti Valstybinio socialinio draudimo išmoką. Augantis sąmoningumas be abejonės didina apdraustųjų asmenų gretas. „Sodra“ aktyviai propaguoja sampratą, kad apsidrausti yra visų pirma kiekvieno žmogaus pareiga pačiam sau, ir tai turi didelę įtaką Valstybinio socialinio draudimu apdraustų asmenų skaičiaus didėjimui. Socialinio draudimo fondo biudžeto įmokos numatomos kiekvienai VSDF biudžeto mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus VSDF biudžeto įmokų tarifus tam tikroms draudimo rūšims.

Pastaruosius šešerius metus VSDF biudžeto įmokos didėjo (žr. 5 pav.).

5 pav. VSDF biudžeto įmokų kitimas 2004 - 2009 metais
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Iš duomenų pateiktų 5 paveiksle matyti, kad tiriamuoju laikotarpiu VSDF įmokos pakito nuo 5564 mln. Lt iki 11357 mln. Lt. VSDF biudžeto įmokos nuo 2004 m. iki 2009 m. padidėjo 51 proc. 2005 m. įmokos padidėjo 13 proc., 2006 m. – 29 proc., 2007 m. – 43 proc., o 2008 m. – 50 proc., 2009 m. - 51 proc. palyginus su baziniais 2004 m. VSDF biudžeto įmokų didėjimas yra teigiamas reiškinys, kuris užtikrina Valstybinio socialinio draudimo sistemos stabilumą. Siekiant plačiau išanalizuoti VSDF biudžeto įmokų dinamiką, analizuojami įmokų baziniai ir grandininiai padidėjimo (sumažėjimo) tempai. Duomenys pateikiami 6 paveiksle.

6 pav. VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. įmokų baziniai ir grandininiai padidėjimo (sumažėjimo) tempai (proc.)

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Remiantis baziniais įmokų padidėjimo (sumažėjimo) tempų apskaičiavimo rodikliais (žr. 6 pav.), nuo 2005 m. iki 2008 m. kasmet pastebimas akivaizdus įmokų padidėjimas, jas sulyginus su baziniais (2004 m.) metais. Nuo 2008 m. iki 2009 m. pastebimas mažesnis įmokų augimas palyginus su baziniais (2004 m.) metais. Nuo 2005 m. pagal bazinius padidėjimo tempus VSDF biudžeto įmokos sparčiai augo, nuo 2005 m. iki 2006 m. - 25,33 proc., nuo 2006 m. iki 2007 m. - 35,21 proc., nuo 2007 m. iki 2008 m. - 26,20 proc. Nuo 2008 m. iki 2009 m. įmokos padidėjo 2,52 proc. Remiantis grandininiais padidėjimo (sumažėjimo) tempų rodikliais, galima teigti, kad VSDF biudžeto įmokos kito netolygiai: 2005 m. sudarė 14,86 proc. 2004 m. lygio, 2006 m. – 22,05 proc. 2005 m. lygio, 2007 m. – 25,12 proc. 2006 m. lygio, 2008 m. – 14,94 proc. 2007 m. lygio, o 2009 m. – 1,25 proc. 2008 m. lygio.

Apibendrinant, galima teigti, kad analizuojamu 2004 - 2009 m. laikotarpiu VSDF biudžeto įmokos didėjo. Akivaizdus augimas pastebimas 2006 – 2007 m. Galima manyti, kad tai

susiję su Vyriausybės nustatytu vidutiniu bruto darbo užmokesčio augimu ir kitais veiksniais (pastaba: šie veiksniai aptariami toliau šiame skyriuje), tačiau pastarųjų metų rodikliai įrodo, kad VSDF biudžeto įmokų augimo tempas sulėtėjo, tai sąlygojo prasidėjęs ekonomikos nuosmukio laikotarpis Lietuvoje.

Įvertinus tai, jog Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų apimtį formuoja surenkamos į biudžetą įmokos, šiame magistro darbe analizuojami veiksniai, turintys stipriausią poveikį šių pajamų augimui. Rezultatiniam požymiui priskiriamos VSDF biudžeto įmokos, o faktoriniams požymiams – bendras vidaus produktas (BVP), mln. Lt; vidutinis darbo užmokestis (VDU) Lt; gyventojų užimtumo rodiklis, proc.; nedarbo lygis, proc.; apdraustųjų ir draudėjų įmokos, tūkst. Lt; apdraustųjų skaičius, tūkst., bei apdraustųjų vidutinis darbo užmokestis (VDU), Lt. VSDF biudžeto įmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai patiekiami 7 lentelėje.

7 lentelė

VSDF biudžeto įmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai

Eil. Nr.	Metai	Įmokos, mln. Lt	BVP, mln.Lt	Vidutinis DU, Lt	Gyventojų užimtumas, proc.	Nedarbo lygis, proc.	Draudėjų ir apdraustųjų įmokos, tūkst. Lt	Apdraustųjų skaičius, tūkst.	Apdraustųjų vidutinis DU, Lt
1.	2004	5564	62698	856,1	66,3	4,6	5367	1339	1058,6
2.	2005	6391	72060	1260	67,6	4,4	6096	1370	1163
3.	2006	7800	82793	1495,7	68,6	4,5	7410	1421	1368,4
4.	2007	9759	98669	1813	69,1	4,6	9184	1467	1638,5
5.	2008	11217	111190	2151,7	67,6	6,0	10924	1463	1930,6
6.	2009	11357	92353	2052	66,6	11,8	10712	1412	1783

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Atlikus koreliacinę veiksnių tarpusavio priklausomybės analizę (žr. 11, 12 priedą), nustatytas stipriausias ryšys tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir: BVP (kai $r = 0,91977$), vidutinio darbo užmokesčio (kai $r = 0,982$), draudėjų ir apdraustųjų įmokų (kai $r = 0,988$) ir apdraustųjų skaičiaus (kai $r = 0,807$). Vien pagal koreliacijos koeficiento dydį negalima daryti išvados, kad tarp dviejų atsitiktinių dydžių egzistuoja stochastinis ryšys (analizuojamu atveju tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų bei BVP, vidutinio darbo užmokesčio, draudėjų ir apdraustųjų įmokų, apdraustųjų skaičiaus, apdraustųjų vidutinio darbo užmokesčio, gyventojų užimtumo ir nedarbo lygio). Egzistuojančiam ryšiui patvirtinti reikalinga įvertinti nustatytų koreliacijos koeficientų reikšmingumą (žr. 13 priedą).

Analizuojant atliktos porinės koreliacinės analizės rezultatus, nustatytas reikšmingas ryšys tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų bei šalies BVP, gyventojų vidutinio darbo užmokesčio, draudėjų ir apdraustųjų įmokų, ir apdraustųjų skaičiaus.

Apibendrinant atliktų skaičiavimų rezultatus, galima teigti, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokos yra tiesiogiai ir stipriai priklausomos nuo BVP, vidutinio gyventojų darbo užmokesčio, draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus bei jų įmokų į biudžetą. Analizuojant veiksnių tarpusavio priklausomybę tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir gyventojų užimtumo bei nedarbo lygio reikšmingo koreliacinio ryšio nenustatyta.

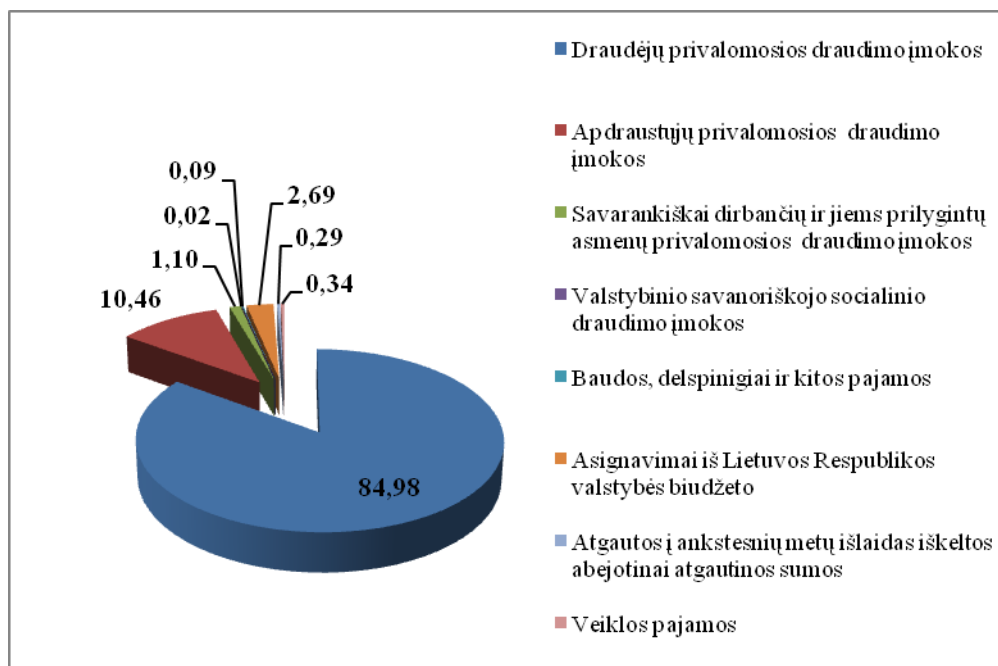
Toliau šiame magistro darbe analizuojami veiksnių tarpusavio ryšiai tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų bei jas sąlygojančių veiksnių: BVP, vidutinio DU, draudėjų ir apdraustųjų įmokų yra statistiškai reikšmingi, todėl daugianarei regresinei analizei atlikti pasirenkami būtent šie veiksniai. Taikant daugianarę koreliacinę analizę, apskaičiuotas koreliacijos koeficientas leis įvertinti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ryšį su visais kitais veiksniais kaip visumą (žr. 14 priedą).

Atlikus skaičiavimus, daroma išvada, kad regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai, todėl galima teigti, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos yra tiesiogiai ir stipriai priklausomos nuo šalies BVP, vidutinio gyventojų darbo užmokesčio bei draudėjų ir apdraustųjų įmokų į biudžetą. Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas ($R = 0,999$) (žr. 15 priedą) patvirtina prielaidą, kad visi trys veiksniai kartu turi stiprų ryšį Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamoms. BVP augimas siejamas su gyventojų galimybe dirbti, nes didžiąją dalį fondo biudžeto pajamų sudaro draudėjų ir apdraustųjų įmokos, kurios savo ruožtu didesnės yra tuomet, kai yra daugiau apdraustųjų šiuo draudimu. Šių įmokų apimčiai įtakos turi ir apdraustųjų darbo užmokestis, nuo kurio ir skaičiuojamos minėtos sumos į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Apskaičiavus koreliacijos koeficientą tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų ir BVP gautas labai stiprus ryšys ($r = 0,9$, kai $p = 0,05$) parodantis, jog VSD fondo biudžetas glaudžiai susijęs su šalies ekonominiu augimu.

Apibendrinant galima teigti, kad, atlikus išsamią statistinę ekonominę analizę, nustatyta, kad VSDF biudžeto įmokų augimui didžiausią įtaką daro šalies BVP, vidutinis darbo užmokestis, draudėjų ir apdraustųjų įmokos ir apdraustųjų skaičius. Toliau šiame magistro darbe atliekama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų struktūros analizė.

2.3. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų struktūros analizė ir įmokas įtakojantys veiksniai

VSDF biudžeto pagrindą sudaro privalomojo socialinio draudimo įmokos. Jas moka: dirbantieji, darbdaviai, savarankiškai dirbantieji asmenys (individualių įmonių savininkai, ūkininkai, notariai, advokatai). 2004 - 2009 m. VSDF biudžeto įmokų struktūra pavaizduota 7 paveiksle.

7 pav. VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. įmokų struktūra vidutiniškai (proc.)
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kiek procentų bendrųjų įmokų pajamų sudaro atskiros įmokų grupės 2004 - 2009 m. vidutiniškai. Didžiausią dalį VSDF biudžete sudaro draudėjų privalomosios draudimo įmokos – 84,98 proc., todėl kad draudėjų privalomojo draudimo įmokų tarifas yra didžiausias, lyginant jį su kitomis VSDF biudžeto įmokų struktūros dalių tarifais. Apdraustųjų privalomosios draudimo įmokos tiriamuoju laikotarpiu sudarė - 10,46 proc. Šių VSDF biudžeto įmokų tarifas taip pat yra gana aukštas, palyginus su kitais VSDF biudžeto įmokų struktūros dalių tarifais.

Toliau šio magistro darbo 8 lentelėje pateikiami duomenys, kurie parodo, kaip 2004 - 2009 m. kito atskirų VSDF biudžeto įmokų grupių reikšmės. VSDF biudžeto įmokų absoliutus pokytis 2004 - 2009 m. pateikiamas 8 lentelėje.

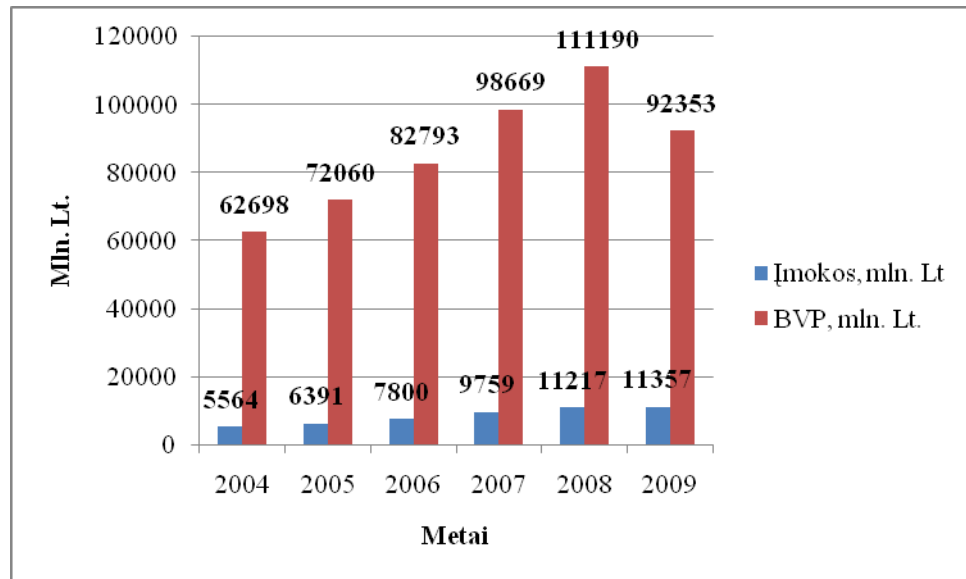
VSDF biudžeto įmokų absoliutus pokytis 2004 - 2009 metais

Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Absoliutus pokytis (mln. Lt)
Įmokos (mln. Lt.)							
Draudėjų privalomosios draudimo įmokos	4896	5563	6761	8379	9968	8345	3449
Apdraustųjų privalomosios draudimo įmokos	471	533	649	805	956	2367	1896
Savarankiškai dirbančių ir jiems prilygintų asmenų privalomosios draudimo įmokos	62	75	88	116	143	83	21
Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	2	3	3	4	4	2	0
Baudos, delspinigiai ir kitos pajamos	7	6	5	7	7	14	7
Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto	89	150	248	389	80	496	407
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas iškeltos abejotinai atgautinos sumos	25	42	18	19	14	8	-17
Veiklos pajamos	12	19	28	40	45	42	30
Viso įmokų:	5564	6391	7800	9759	11217	11357	5793

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kiek bendrųjų įmokų sudaro atskiros VSDF biudžeto įmokų grupės 2004 - 2009 m. laikotarpiu. Draudėjų privalomosios draudimo įmokos kasmet sudaro didžiausią VSDF biudžeto įmokų dalį, todėl ir absoliutus įmokų pokytis tiriamuoju laikotarpiu yra didžiausias (3449 mln. Lt.). Apdraustųjų privalomosios draudimo įmokos - tai VSDF biudžeto įmokų dalis, kuri yra viena iš didžiausių VSDF biudžete. 2004 - 2009 m. šios įmokos kasmet didėjo nuo 471 mln. Lt. iki 2367 mln. Lt., todėl absoliutus pokytis tiriamuoju laikotarpiu sudarė 1896 mln. Lt.

Šio magistro darbo 2.2. skyriuje buvo pagrįsta tiesioginė stipri priklausomybė, įrodanti, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos yra tiesiogiai ir stipriai priklausomos nuo šių veiksnių: šalies BVP, vidutinio gyventojų darbo užmokesčio bei draudėjų ir apdraustųjų įmokų į biudžetą. Todėl galima daryti išvadą, kad, augant BVP, didėjo ir į VSDF biudžetą surenkamos įmokos.

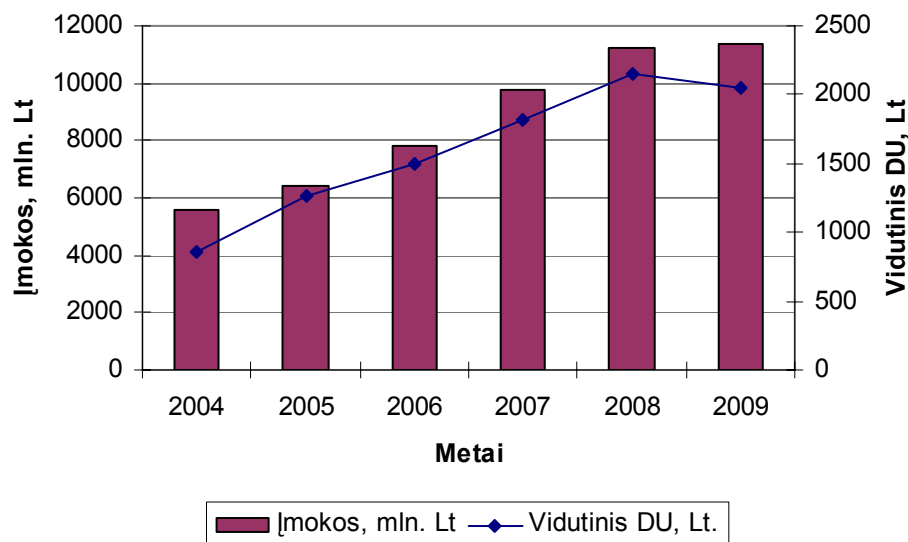

8 pav. VSDF biudžeto įmokų ir BVP dinamika 2004 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir Statistikos departamento duomenimis.

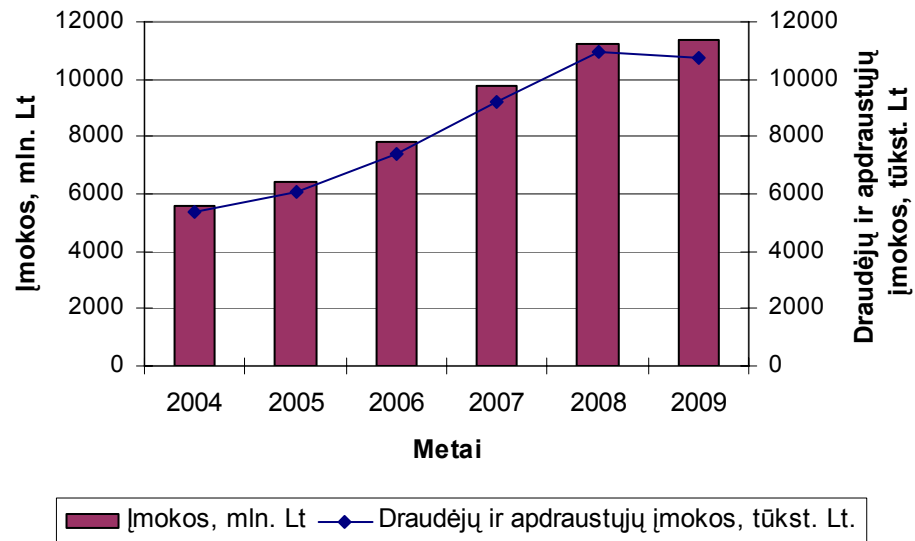
Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad nuo 2004 iki 2009 metų, augant BVP, VSDF biudžete kasmet buvo surenkama vis daugiau pajamų. VSDF pajamų ir BVP pokytis 2007 metais buvo didžiausias. Tais metais VSDF biudžeto įmokos išaugo 20 proc., šį augimą įtakojo ekonominis veiksnys BVP, kuris 2007 metais išaugo 16 proc. Mažiausias VSDF biudžeto įmokų augimas užfiksuotas 2009 metais. Tais metais įmokos išaugo tik 1 proc. Tokį neženklių augimą įtakojo tai, kad BVP augimas buvo neigiamas. 2009 metais pastebėtas BVP sumažėjimas 20 proc. Galima daryti išvadą, kad VSDF biudžeto įmokų dinamika priklauso nuo BVP pokyčio.

Toliau šiame magistro darbe analizuojama VSDF biudžeto priklausomybė nuo vidutinio darbo užmokesčio (VDU). Ši priklausomybė įrodyta šio magistro darbo 2.2. skyriuje. 9 paveiksle pateikiama VSDF biudžeto įmokų ir vidutinio darbo užmokesčio dinamika 2004 - 2009 metais.

9 pav. VSDF biudžeto įmokų ir vidutinio darbo užmokesčio dinamika 2004 - 2009 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir Statistikos departamento duomenimis.

Iš 9 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad VSDF biudžeto įmokos ypač išaugo 2007 metais. Tais metais vidutinis darbo užmokestis išaugo net 17 proc., dėl to ir VSDF biudžeto įmokos išaugo 20 proc. Darbo užmokesčio didėjimui įtakos turi ekonomikos augimas, nedarbo lygio mažėjimas šalyje. Neigiamas vidutinio darbo užmokesčio pokytis užfiksuotas 2009 metais. Vidutinis darbo užmokestis 2009 metais, palyginti su 2008 metais, sumažėjo 5 proc. Tai įtakojo prasidėjęs ekonominis nuosmukis šalyje, išaugusi infliacija (11 proc.), padidėjęs nedarbas. Tais pačiais metais užfiksuotas ir mažiausias (1 proc.) VSDF biudžeto įmokų augimas. Galima daryti išvadą, kad VSDF biudžeto įmokų kitimą įtakoja ne tik BVP pokyčiai, bet ir vidutinio darbo užmokesčio kitimas. Įvertinus šių dviejų (BVP ir vidutinio darbo užmokesčio) ekonominių veiksnių poveikį VSDF biudžeto įmokų kitimui, būtina paminėti ir trečiąjį veiksnių - draudėjų ir apdraustųjų įmokas. VSDF biudžeto ir draudėjų bei apdraustųjų įmokų dinamika 2004 - 2009 metais pateikta 10 paveiksle.

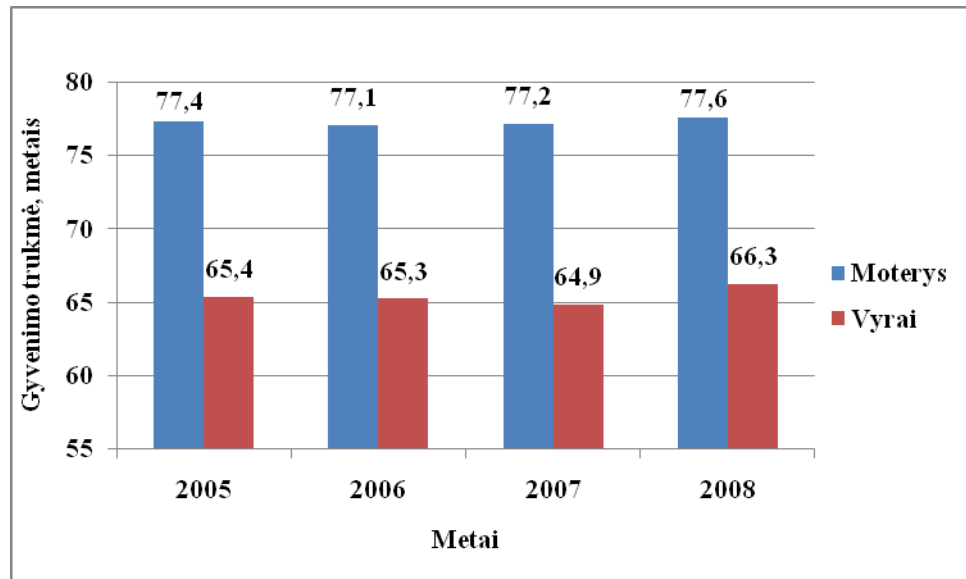

10 pav. VSDF biudžeto įmokų ir draudėjų bei apdraustųjų dinamika 2004 - 2009 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir Statistikos departamento duomenimis.

Iš 10 paveiksle pateiktų duomenų galima daryti išvadą, kad didžiausias VSDF biudžeto ir draudėjų ir apdraustųjų įmokų augimas užfiksuotas 2007 metais. Draudėjų ir apdraustųjų įmokos išaugo 19 proc. palyginus su 2006 metais. To pasėkoje ir VSDF biudžeto įmokos 2007 metais, palyginti su 2006 metais, išaugo 20 proc. Draudėjų ir apdraustųjų įmokų augimui įtakos turėjo naujai besikuriančios įmonės, didėjanti darbo jėgos paklausa ir pasiūla.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonominių veiksnių (BVP, vidutinio darbo užmokesčio ir draudėjų bei apdraustųjų įmokų) augimas įtakojo VSDF biudžete didesnę surenkamų pajamų kiekį. Ir atvirkščiai, šiems ekonominiams veiksniams (BVP, vidutiniam darbo užmokesčiui ir draudėjų bei apdraustųjų įmokoms) mažėjant, į VSDF biudžetą buvo surenkama atitinkamai mažiau pajamų. Ypač geri VSDF biudžete surenkamų pajamų rodikliai pastebimi 2007 metais, nes Lietuvoje tais metais buvo fiksuojamas ekonomikos pakilimas. Nuo 2009 metų visi rodikliai ženkliai mažėjo. Tam įtakos turėjo ne tik Lietuva, bet ir pasaulį apėmęs ekonominis nuosmukis.

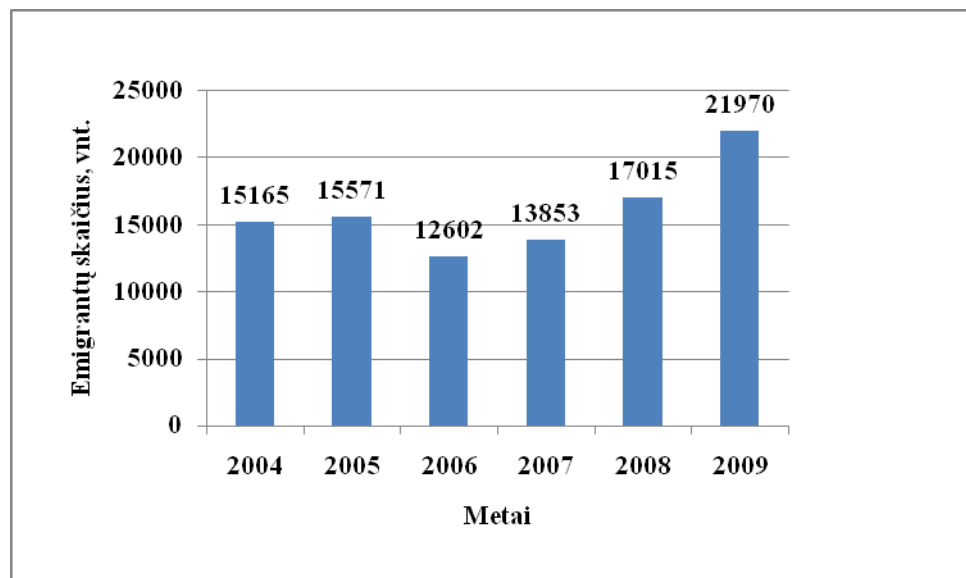
Taip pat VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. įmokų didėjimui reikšmės turėjo socialinis (demografinis) veiksnys - vidutinės gyventojų gyvenimo trukmės ilgėjimas. Kasmet ji ilgėja (žr. 11 pav.).

11 pav. Vidutinės gyvenimo trukmės kitimas 2005 - 2008 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis.

Per 2005 - 2008 metus vyrų gyvenimo trukmė pailgėjo - 0,9 metų, moterų - 0,2 metų. Šis veiksnys yra labai svarbus VSDF biudžeto įmokų didėjimui. Kuo ilgesnė gyventojų gyvenimo trukmė, tuo didesnė tikimybė, kad jie ilgiau išliks darbo rinkoje ir įtakos VSDF biudžeto įmokų didėjimą. Ilgėjančią gyvenimo trukmę įtakoja gerėjančios gyvenimo sąlygos. Kitas ekonominis veiksnys, lemiantis VSDF biudžeto įmokų didėjimo tempo lėtėjimą, yra gyventojų mažėjimas - gyventojų tarptautinė emigracija. Emigrantų skaičiaus kitimo rodikliai pateikti 12 paveiksle.

12 pav. Emigrantų skaičiaus kitimas 2004 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis.

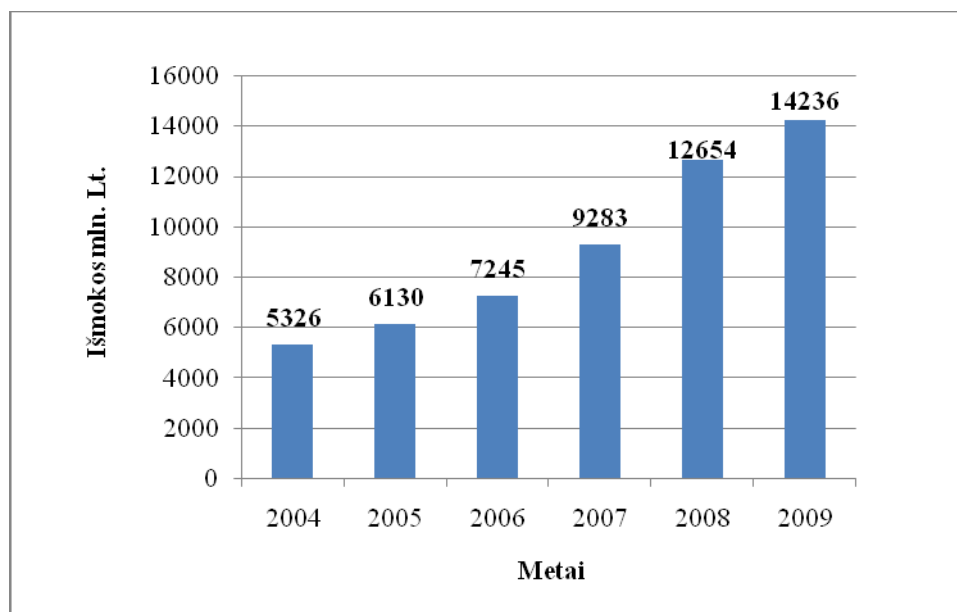
Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, 2004 metais emigrantų buvo 30,9 proc. mažiau nei 2009 metais. Ypač didelis emigrantų skaičius

užfiksuotas 2009 metais. 2009 metų rodiklius palyginus su 2008 metais - emigrantų skaičius išaugo net 22,6 proc. Tai didžiausias šuolis per tiriamą laikotarpį (2004 - 2009 m.). Emigrantų skaičius šalyje didėja, nes mažėja darbo vietų skaičius, didėja konkurencingumas, auga kainų lygis. Emigrantų skaičiaus didėjimas įtakoja VSDF biudžeto įmokų mažėjimą. Emigruojantys piliečiai nebedalyvauja Lietuvos darbo rinkoje, todėl VSDF biudžete mažėja draudėjų ir apdraustųjų įmokų, kurios kasmet sudaro didžiausią dalį visų VSDF biudžeto įmokų.

Apibendrinant galima teigti, kad didžiausią įmokų dalį sudaro draudėjų ir apdraustųjų VSDF biudžeto įmokos, kurios kasmet (pastaba: išskyrus 2009 m., Lietuvą apėmus ekonominiam nuosmukiui, draudėjų privalomosios draudimo įmokos sumažėjo) augo. VSDF biudžeto pokyčių kryptingumą sąlygoja ekonominiai ir socialiniai (demografiniai) veiksniai. Toliau šiame magistro darbe 2.4. skyriuje atliekama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų dinamikos analizė.

2.4. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų dinamikos analizė ir išmokas įtakoiantys veiksniai

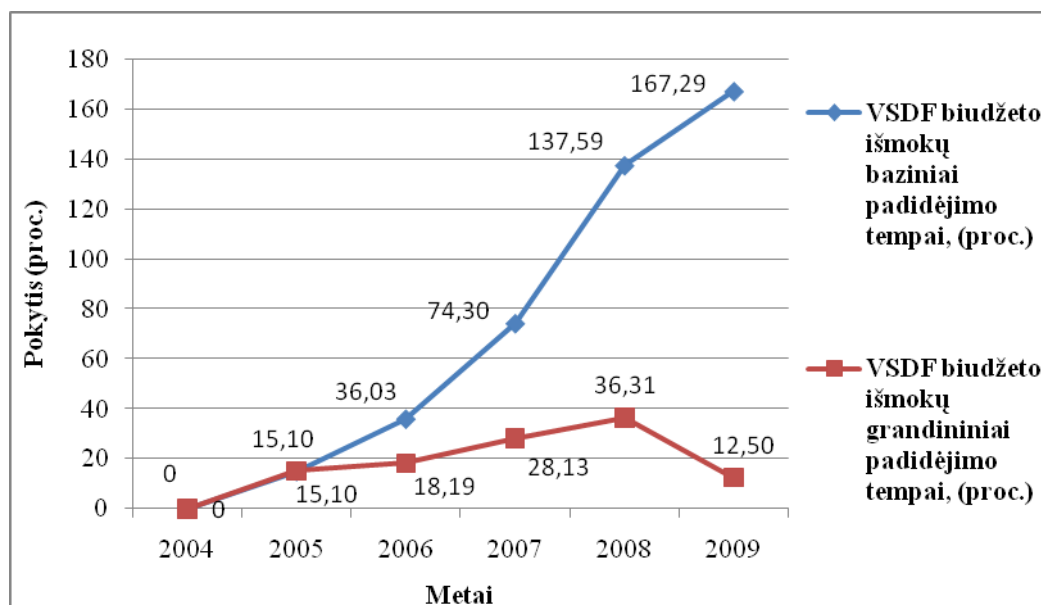
Kaip jau buvo minėta, šio magistro darbo konceptualiojoje dalyje Valstybinės socialinės draudimo išmokos yra mokamos pensijų socialiniam draudimui (senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių ir našlaičių, ištarnauto laiko, išankstinės senatvės, kompensacija už ypatingas darbo sąlygas, laidojimo pašalpos), ligos ir motinystės socialiniam draudimui (ligos, motinystės, motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos pašalpos), nelaimingų atsitikimo darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui (ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos pašalpos, netekto darbingumo vienkartinės ir periodinės kompensacijos, periodinės draudimo išmokos apdraustajam mirus. Pastaruosius šešerius metus (2004 – 2009 m.) VSDF biudžeto išmokos didėjo (žr. 13 pav.).

13 pav. VSDF biudžeto išmokų kitimas 2004 – 2009 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Iš pateiktų duomenų 13 paveiksle matyti, kad tiriamuoju laikotarpiu VSDF biudžeto išmokos didėjo. Jos pakito nuo 5326 mln. Lt - 2004 m. iki 14236 mln. Lt. - 2009 m. VSDF biudžeto išmokos nuo 2004 iki 2009 m. padidėjo 63 proc.

Toliau darbe analizuojami išmokų baziniai ir grandininiai padidėjimo (sumažėjimo) tempai. 2005 m. išmokos padidėjo 15 proc., 2006 m. – 26 proc., 2007 m. – 43 proc., 2008 m. – 58 proc., o 2009 m. - 63 proc., palyginti su baziniais 2004 m.

14 pav. VSDF biudžeto 2004 - 2009 m. išmokų baziniai ir grandininiai padidėjimo (sumažėjimo) tempai (proc.)

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Remiantis baziniais išmokų padidėjimo (sumažėjimo) tempų apskaičiavimo rodikliais (žr. 15 pav.), nuo 2005 m. iki 2009 m. kasmet pastebimas akivaizdus įmokų padidėjimas, jas sulyginus su baziniais (2004 m.) metais. Nuo 2005 m. pagal bazinius padidėjimo tempus VSDF išmokos sparčiai augo, nuo 2005 iki 2006 m. – 20,93 proc., nuo 2006 iki 2007 m. – 38,27 proc., nuo 2007 iki 2008 m. 63,29 proc., o nuo 2008 iki 2009 m. - 29,7 proc. Tuo tarpu pagal grandininius padidėjimo (sumažėjimo) tempus VSDF biudžeto išmokos kito netolygiai: 2005 m. sudarė 15,10 proc. 2004 m. lygio, 2006 m. – 18,19 proc. 2005 m. lygio, 2007 m. – 28,13 proc. 2006 m. lygio, 2008 m. – 36,31 proc. 2007 m. lygio, o 2009 m. - 12,50 proc. 2008 m. lygio.

Apibendrinant galima teigti, kad analizuojamu 2004 - 2009 m. laikotarpiu VSDF biudžeto išmokos didėjo. Akivaizdus augimas pastebimas 2007 – 2009 m.

Išanalizavus išmokų dinamiką 2004 - 2009 metais, taip pat bazinius ir grandininius padidėjimo (sumažėjimo) tempus, toliau šiame magistro darbo skyriuje analizuojami veiksniai, darantys didžiausią poveikį šių išmokų apimčiai. Įtakai pagrįsti rezultatiniam požymiui priskiriamos VSDF biudžeto išmokos, o faktoriniams požymiams – BVP, mln. Lt; gimusiųjų skaičius, tūkst., pensijų gavėjų skaičius, tūkst., nedarbo lygis, proc., bedarbių skaičius, tūkst., mirtini nelaimingi atsitikimai darbe. VSDF biudžeto išmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė

VSDF biudžeto išmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai

Eil. Nr.	Metai	Išmokos, mln. Lt	BVP mln.Lt	Gimusiųjų skaičius, tūkst.	Pensijų gavėjų skaičius, tūkst.	Nedarbo lygis, proc.	Bedarbių skaičius, tūkst.	Mirtini nelaimingi atsitikimai darbe
1.	2004	5326	62698	30419	942,4	4,6	142,5	114
2.	2005	6130	72060	30541	928,5	4,4	100,8	118
3.	2006	7245	82793	31265	917,6	4,5	73,2	108
4.	2007	9283	98669	32346	912,4	4,6	67,3	101
5.	2008	12654	111190	35065	923,6	6,0	73,4	79
6.	2009	14236	92353	36651	928,1	11,8	203,1	48

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Atlikus koreliacinę veiksnių tarpusavio priklausomybės analizę (žr. 16, 17 priedą), nustatytas stipriausias ryšys tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų ir gimusiųjų skaičiaus, (kai $r = 0,992$), tarp VSDF biudžeto išmokų ir nedarbo lygio, (kai $r = 0,803$) bei BVP, (kai $r = 0,806$). Vien pagal koreliacijos koeficiento dydį negalima daryti išvados, kad tarp dviejų atsitiktinių dydžių egzistuoja stochastinis ryšys (analizuojamu atveju tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų bei BVP, gimusiųjų skaičiaus, pensijų gavėjų skaičiaus, nedarbo lygio, bedarbių skaičiaus, bei mirtinų nelaimingų atsitikimų

darbe). Egzistuojančiam ryšiui patvirtinti reikalinga įvertinti nustatytų koreliacijos koeficientų reikšmingumą (žr.18 priedą).

Toliau šiame magistro darbe, analizuojant atliktos porinės koreliacinės analizės rezultatus, nustatytas reikšmingas ryšys tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų bei šalies BVP, gimusiųjų skaičiaus, nedarbo lygio. Atlikus skaičiavimus, daroma prielaida, jog BVP pokyčiai turi įtakos VSDF biudžeto išmokų dinamikai. Stiprus tiesioginis ryšys tarp VSDF biudžeto išmokų ir gimusiųjų skaičiaus analizuojamu laikotarpiu pagrindžia prielaidą, jog šių išmokų augimą 2008 – 2009 m. nulėmė padidėjusios motinystės, motinystės (tėvystės) išmokos. Vertinant veiksnių tarpusavio priklausomybę tarp VSDF biudžeto išmokų ir nelaimingų atsitikimų darbe, nustatytas stiprus atvirkštinis ryšys, tačiau teigti, kad išmokų augimas mažino nelaimingų atsitikimų darbe skaičių būtų netikslu. Analizuojant nelaimingų atsitikimų darbe skaičiaus dinamiką 2004 – 2009 m. laikotarpiu pastebėta, kad šis rodiklis sumažėjo beveik tris kartus (nuo 114 atvejų - 2004 m. iki 48 atvejų – 2009 m.), todėl manytina, kad nelaimingų atsitikimų darbe skaičiaus sumažėjimui įtakos turėjo gerėjančios darbo sąlygos ir darbuotojų bei dirbančiųjų atsakomybė.

Analizuojami veiksnių tarpusavio ryšiai tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų bei jas sąlygojančių veiksnių: BVP, gimusiųjų skaičiaus, nedarbo lygio yra statistiškai reikšmingi, todėl daugianarei regresinei analizei atlikti pasirenkami būtent šie veiksniai. Taikant daugianarę koreliacinę analizę, apskaičiuotas koreliacijos koeficientas leis įvertinti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų ryšį su visais kitais veiksniais kaip visumą (žr. 19 priedą).

Atlikus skaičiavimus, daroma išvada, kad regresijos lygtis nėra adekvati realiai padėčiai, todėl galima teigti, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokos nėra tiesiogiai priklausomos nuo šalies BVP, gimusiųjų skaičiaus bei nedarbo lygio kartu. Pastebėta, kad analizuojant atskirų veiksnių tarpusavio priklausomybę, pvz.: tarp VSDF biudžeto išmokų ir gimusiųjų skaičiaus, nustatytas tiesioginis ir stiprus ryšys, tačiau visų trijų veiksnių (VSDF biudžeto išmokų bei BVP, gimusiųjų skaičiaus ir nedarbo lygio) tarpusavio priklausomybė nėra tokia stipri. Apskaičiuotas daugianarės koreliacijos koeficientas ($R=0,4902$) (žr. 20 priedą), patvirtina prielaidą, kad ryšys tarp Valstybinio socialinio draudimo išmokų ir šalies BVP, gimusiųjų skaičiaus bei nedarbo lygio kartu nėra stiprus.

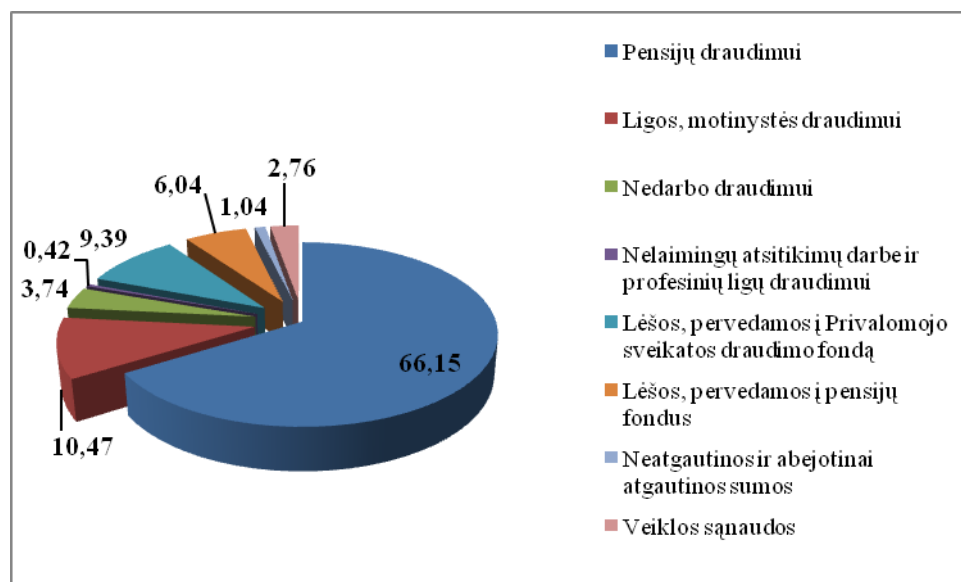
Apibendrinant galima teigti, kad VSDF biudžeto išmokos tiesiogiai susijusios su veiklomis, kurioms skiriamos šio fondo lėšos: pensijų socialiniam draudimui, ligos bei motinystės ir motinystės (tėvystės) socialiniam draudimui, draudimui nuo nedarbo, nelaimingų atsitikimų

darbe ir profesinių ligų draudimui, lėšoms, pervedamoms į privalomąjį sveikatos draudimą bei kitoms sąnaudoms.

Toliau šiame magistro darbo skyriuje 2.5. atliekama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų struktūros analizė.

2.5. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų struktūros analizė ir išmokas įtakojantys veiksniai

Teisę gauti socialinio draudimo išmokas įgyja tie, kurie įstatymo nustatytą laiką mokėjo įstatymo nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokas. Socialinės draudimo išmokos mokamos pensijų socialiniam draudimui (senatvės, netekto darbingumo (invalidumo), našlių ir našlaičių, ištarnauto laiko, išankstinės senatvės, kompensacija už ypatingas darbo sąlygas, laidojimo pašalpos), ligos ir motinystės socialiniam draudimui (ligos, motinystės, motinystės (tėvystės), profesinės rehabilitacijos pašalpos), nelaimingų atsitikimo darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui (ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos pašalpos, netekto darbingumo vienkartinės ir periodinės kompensacijos), periodinės draudimo išmokos apdraustajam mirus. VSDF biudžeto išmokų struktūra pateikta 15 paveiksle.

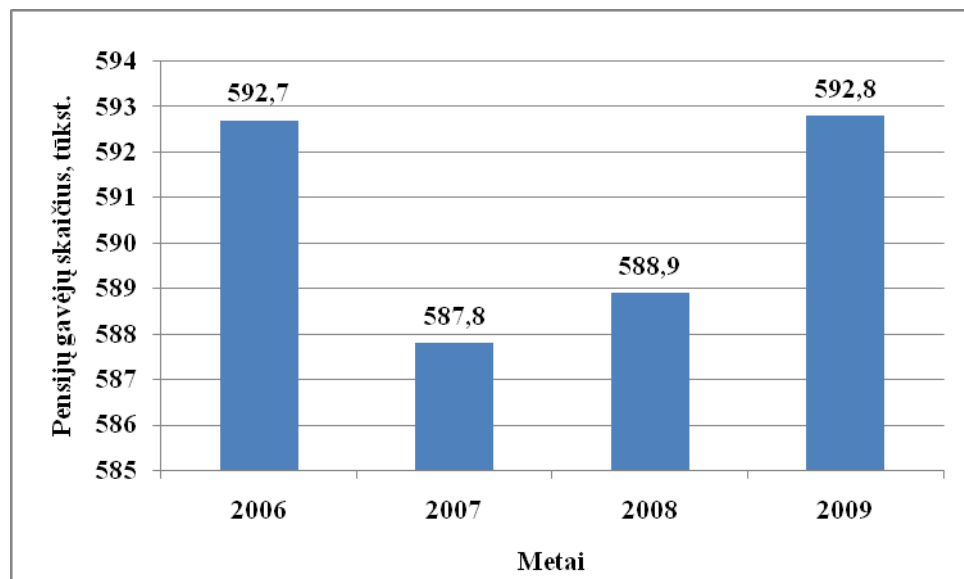

15 pav. VSDF biudžeto išmokų struktūra vidutiniškai 2004 – 2009 m. laikotarpiu
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Iš duomenų, pateiktų paveiksle, matyti, kiek procentų bendrųjų išmokų vidutiniškai sudaro atskiros išmokų grupės 2004 - 2009 m.. Didžiausią išmokų dalį VSDF biudžete sudaro pensijų socialiniam draudimui – 66,15 proc. ir ligos ir motinystės socialiniam draudimui – 10,47

proc. Galima daryti išvadą, kad tam įtakos turi tai, kad senatvės pensijas gaunantys gyventojai sudaro penktadalį Lietuvos gyventojų. Ligos ir motinystės socialinių išmokų augimą įtakoja didėjantis gimstamumas. 2007, 2008 ir 2009 metais buvo stebimas natūralaus gyventojų prieaugio rodiklių gerėjimas. 2009 metais natūralus gyventojų prieaugis priartėjo prie siekiamo (nulinio ar teigiamo) ir siekė -5383 vnt. Tai rodo, kad 2009 metais, palyginti su 2006, jau buvo 2,5 karto daugiau gimstančiųjų nei mirstančiųjų, todėl išauga motinystės (tėvystės) VSDF biudžeto išmokų poreikis.

Svarbu paminėti faktą, kad Lietuvos visuomenė senėja. Remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis, vaikų iki 10 metų 2005 - 2009 metais sumažėjo nuo 9,9 iki 9,4 proc. visų gyventojų, padaugėjo vyresnių nei 60 metų gyventojų - nuo 20,2 iki 20,7 proc. Senatvės pensijas gaunančių gyventojų skaičiaus dinamika 2004 - 2009 metais pateikta 16 paveiksle.

16 pav. Senatvės pensijas gaunančių gyventojų skaičiaus dinamika 2006 – 2009 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad senatvės pensijas gaunančių gyventojų skaičius 2005 – 2009 metais kito nežymiai: 2007 metais sumažėjo beveik 1 proc. palyginus su 2006 metais, 2008 metais – išaugo tik 0,2 proc. palyginus su 2007 m., o 2009 metais vėl išaugo 0,7 proc. palyginus su 2008 metais. Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis apskaičiuota, kad 2004 metais senatvės pensijas gaunančių gyventojų skaičius sudarė 17 procentų visų gyventojų skaičiaus, o 2009 metais jau 18 procentų visų gyventojų gavo senatvės pensijas. Tai įrodo, kad senatvės pensijas gaunančių gyventojų skaičius didėja. Tai įtakoja VSDF biudžeto išmokų didėjimą. Statistikos departamento

prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės atliktos gyventojų skaičiaus 2005 - 2030 metais prognozės duomenimis, iki 2030 metų Lietuvoje bus 27,3 proc. gyventojų, sulaukusių per 60 metų. Ilgėjant gyventojų amžiui, didėja poreikis valstybinio socialinio draudimo išmokoms - senatvės pensijoms. Senatvės pensijos yra svarbiausia socialinės apsaugos senatvėje rūšis. Dažniausiai tai yra vienintelis Lietuvos gyventojų (pensininkų) pragyvenimo šaltinis. Toliau šiame darbe pateikiamas VSDF biudžeto išmokų absoliutus pokytis 2004 - 2009 m. (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

VSDF biudžeto išmokų absoliutus pokytis 2004 - 2009 metais

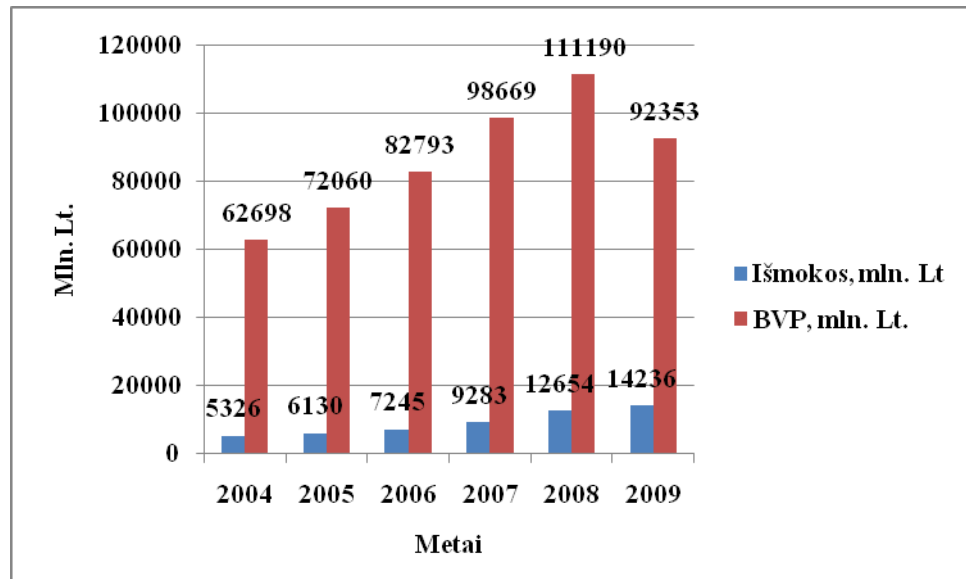
Metai	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Absoliutus pokytis (mln. Lt)
Išmokos (mln. Lt.)							
Pensijų draudimui	3845	4336	4865	6103	7980	8262	4417
Ligos, motinystės draudimui	414	494	621	940	1686	2121	1707
Nedarbo draudimui	224	249	280	319	306	629	405
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui	21	26,0	34	44	53	53	32
Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	448	507	616	768	919	2221	1773
Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	173	308	531	852	1064	434	261
Neatgautinos ir abejotinais atgautinos sumos	41	34	52	31	355	143	102
Veiklos sąnaudos	160	176	246	226	291	373	213
Viso išmokų:	5326	6130	7245	9283	12654	14236	8910

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Iš duomenų, pateiktų 10 lentelėje, matyti, kiek bendrųjų išmokų sudaro atskiros išmokų grupės 2004 - 2009 m. Socialinio pensijų draudimo išmokos 2004 - 2009 m. didėjo nuo 3845 mln. Lt. iki 8262 mln. Lt., tai yra 4417 mln Lt. 2004 - 2009 m. laikotarpiu ligos ir motinystės socialiniam draudimui VSDF biudžeto išmokos padidėjo nuo 414 mln. Lt. iki 2121 mln. Lt., viso 1707 mln. Lt. Ligos socialinio draudimo išmokų didėjimui įtakos turi vidutinio darbo užmokesčio augimas, dėl kurio didėja ligos išmokos, taip pat didėjantis sergančių žmonių skaičius. Galima daryti išvadą, kad tiek pensijų, tiek ligos, motinystės išmokos nuo 2004 iki 2009 metų nuolat augo.

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų struktūrą tiesiogiai veikia ekonominiai ir socialiniai (demografiniai) veiksniai. Šio magistro baigiamojo darbo 2.3. skyriuje įrodėme, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidos yra tiesiogiai ir stipriai

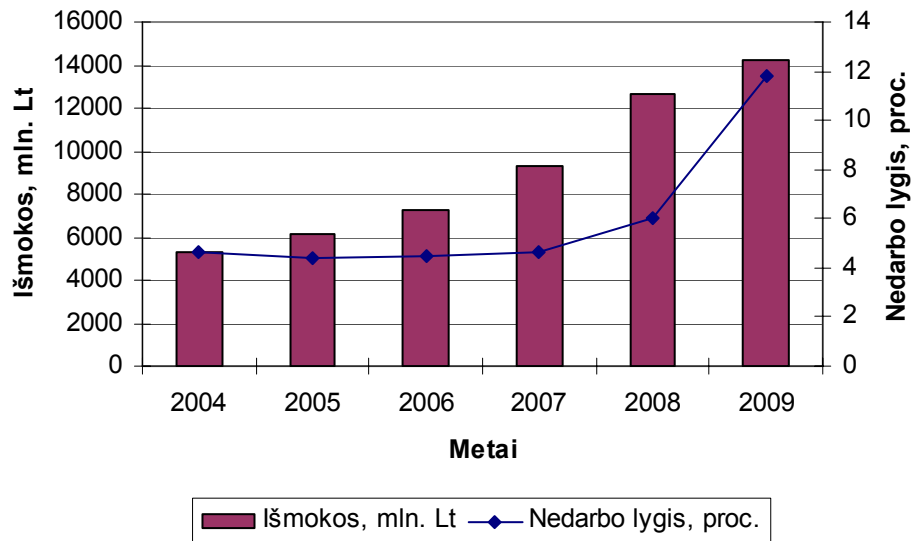
priklausomos nuo šių veiksnių: šalies BVP, gimusiųjų skaičiaus ir nedarbo lygio. Todėl galima daryti išvadą, kad augant BVP didėjo ir VSDF biudžete surenkamų išmokų (žr. 17 pav.).

17 pav. VSDF biudžeto išmokų ir BVP dinamika 2004 - 2009 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir Statistikos departamento duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad 2007 metais, palyginti su 2004 metų rodikliais, BVP išaugo net 37 proc. VSDF biudžeto išmokos tais pačiais metais išaugo net 43 proc., palyginti su 2004 metų rodikliais. 2008 metais BVP išaugo 44 proc., palyginti su 2004 metų rodikliais, o VSDF biudžeto išmokų rodikliai 2008 metais, palyginti su 2004 metų duomenimis, išaugo 58 proc. 2009 metais BVP (nuo 2004 metų kasmet didėjęs), sumažėjo net 20 proc. 2009 metais palyginus su 2008 metais VSDF biudžeto išmokos išaugo 11 proc.

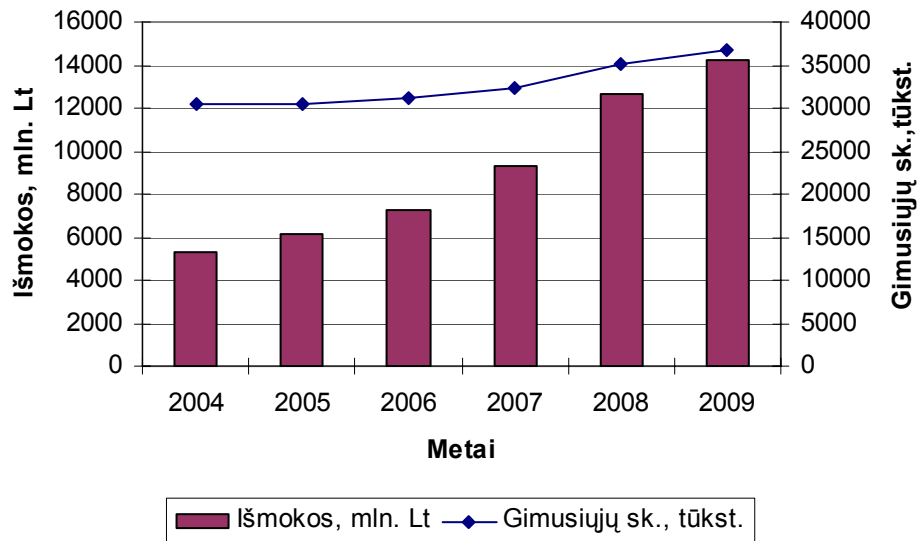
Šio magistro darbo 2.3. skyriuje įrodėme, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidos yra tiesiogiai ir stipriai priklausomos ne tik nuo šalies BVP, bet ir nuo šalies nedarbo lygio. 2004 - 2009 metų VSDF biudžeto išmokų ir šalies nedarbo lygio dinamika pavaizduota 18 paveiksle.

18 pav. VSDF biudžeto išmokų ir nedarbo lygio dinamika 2004 - 2009 m.
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir Statistikos departamento duomenimis.

Iš lentelėje pateiktų rodiklių matyti, kad 2005 metais VSDF biudžeto išmokos išaugo 13 proc. tai gana mažas augimas, palyginti su kitų metų rodikliais per analizuojamą laikotarpį. Nedarbo lygis 2005 metais (palyginti su 2004 - aisiais) sumažėjo 0,2 proc. Nuo 2006 metų nedarbo lygis pradėjo augti, tačiau ne itin sparčiu tempu (2006 metais, palyginti su 2005 –aisiais metais, nedarbo lygis išaugo 0,1 proc., 2007 metais, palyginti su 2006 – aisiais, nedarbo lygis pakilo dar 1,4 proc.). 2008 metais pastebima, kad nedarbo lygis ir VSDF biudžeto išmokos išaugo. 2008 metais nedarbo lygis išaugo 1,3 proc. palyginti su 2007 metų rodikliais, o VSDF biudžeto išmokos 2008 metais buvo net 27 proc. didesnės negu 2007 metais. 2009 metais VSDF biudžeto išmokų didėjimą įtakojo Lietuvą ir pasaulį apėmęs ekonominis nuosmukis, dėl kurio Lietuvoje ypač išaugo nedarbo lygio rodiklis - net 4,4 proc. Nedarbo lygiui šalyje augant, VSDF biudžeto išmokos išaugo 11 proc. VSDF biudžeto išmokų didėjimui įtakos turi nedarbo socialinio draudimo išmokų didėjimas. Todėl galima daryti išvadą, kad didėjant nedarbo lygiui valstybėje, socialinis draudimas tampa ypač aktualus ir išmokų iš VSDF biudžeto prireikia vis daugiau.

Valstybinio socialinio draudimo išmokų struktūrą tiesiogiai veikia ne tik tokie ekonominiai veiksniai kaip BVP ir nedarbo lygis, bet ir socialinis (demografinis) veiksnys - gimusiųjų skaičius. Šio darbo 2.3 skyriuje įrodėme, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidos yra tiesiogiai ir stipriai priklausomos nuo gimusiųjų skaičiaus. VSDF biudžeto išmokų ir gimusiųjų skaičiaus dinamika 2004 - 2009 metais pavaizduota 19 paveiksle.

19 pav. VSDF biudžeto išmokų ir gimusiųjų skaičiaus dinamika 2004 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir Statistikos departamento duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad gimusiųjų skaičius viso tiriamojo laikotarpio metu augo. 2008 metais gimusiųjų skaičius, palyginti su 2004 metais išaugo net 17 proc. VSDF biudžeto išmokų tais metais buvo išmokėta daugiausiai per visą tiriamąjį laikotarpį. VSDF biudžeto išmokos 2008 metais, palyginti su 2004 metais, išaugo net 63 proc. Galima daryti išvadą, kad didėjant gimstančiųjų skaičiui gerėja Lietuvos demografinė padėtis, tačiau VSDF biudžetui tai didelė našta, nes vis didesnė išmokų dalis skiriama motinystės (tėvystės) išmokoms.

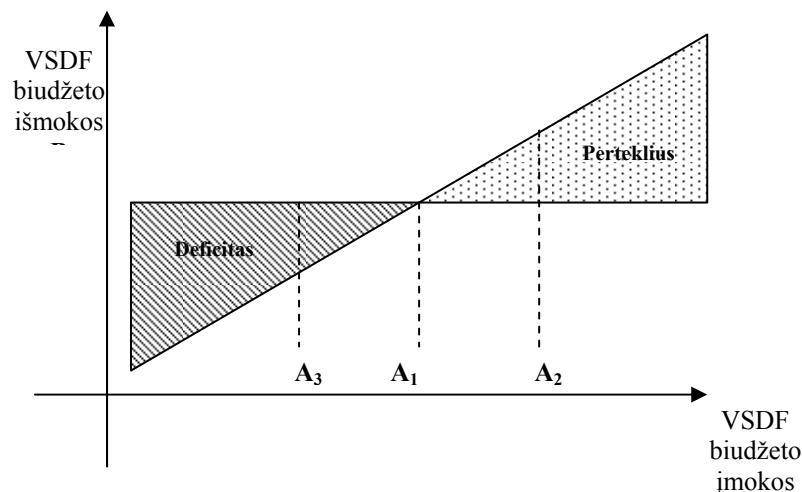
Apibendrinant galima teigti, kad VSDF biudžeto išmokos per tiriamą laikotarpį augo ir 2009 metais jos buvo 63 proc. didesnės nei 2004 metais. Ši augimą sąlygojo ekonominiai ir socialiniai (demografiniai) veiksniai - BVP, nedarbo lygis ir gimusiųjų skaičius. Atsižvelgiant į šiandieninę Lietuvos situaciją, būtų galima numatyti, kad ateityje išmokos dar labiau išaugs. Subalansuoti VSD fondo biudžetą - sudėtinga užduotis Lietuvos Respublikos valdžios institucijoms. Trečiojoje šio darbo dalyje, remiantis Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projektu, įvertinami galimi pokyčiai VSD fondo biudžete ir jų reikšmingumas ekonominio sunkmečio metu.

3. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO SUBALANSUOTUMO PROBLEMOS SPRENDIMO KRYPTYS

Valstybinio socialinio draudimo sistemoje ekonominio sunkmečio laikotarpiu išryškėjo egzistuojančios esminės sistemos problemos, neleidžiančios užtikrinti šios sistemos subalansuotumo, ilgalaikio finansinio tvarumo, išmokų pakankamumo ir taiklumo bei efektyvaus sistemos administravimo, todėl šiame magistro darbo skyriuje modeliavimo metodu pronozuojamos subalansuotumo problemos sprendimo kryptis.

3.1. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problema

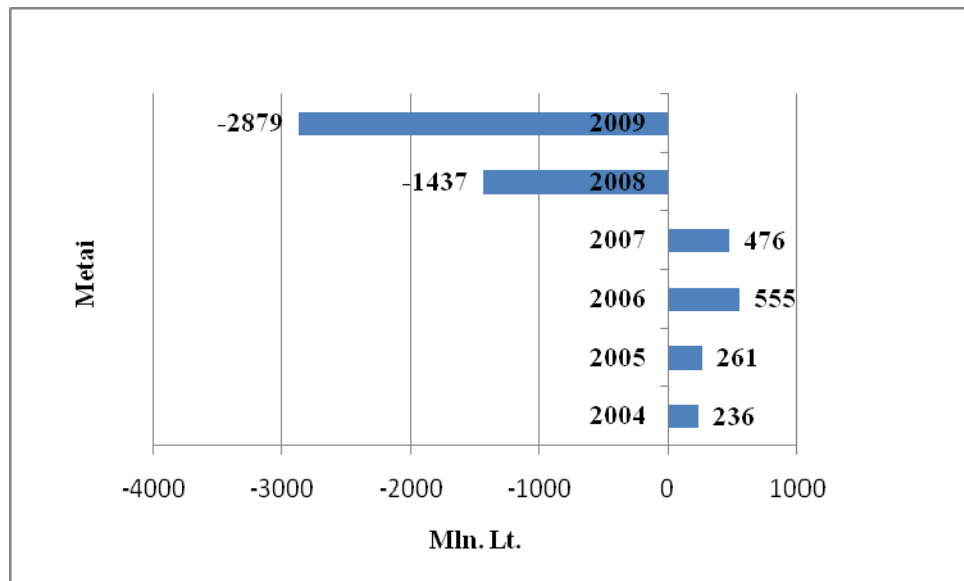
Subalansuotu VSDF biudžetu laikytina situacija, kai jo įmokos lygios išmokoms (A_1). Biudžeto pertekliumi apibūdinama situacija, kai įmokos viršija išmokas (A_2), ir biudžeto deficitu laikytina situacija, kai išmokos viršija įmokas (A_3). Visos galimos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto padėtys pavaizduotos 20 paveiksle.

20 pav. VSDF biudžeto balansas
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis [21].

Remiantis šiame magistro baigiamajame darbe atlikta VSDF biudžeto analize 2004 - 2009 m. laikotarpiu, nustatyta, kad 2004 - 2007 metais VSDF biudžetas buvo perteklinis ir surenkamos įmokos viršijo išmokas. Būtina subalansuoti VSDF biudžetą, nes fondo įmokos auga lėtesniu tempu negu išmokos (žr. šio magistro darbo 2.2. ir 2.4. skyrius). Siekdama išmokas mokėti laiku, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba nuolat skolinasi, daugiausiai iš Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos, kuri skolinasi tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Palūkanų našta vis didėja, todėl nesubalansavus VSDF biudžeto nei pensijos, nei pašalpos nebegalės būti išmokamos laiku. 2008 - 2009 metais VSDF biudžete išmokų buvo išmokama daugiau nei surenkama įmokų (žr. 21 pav.).

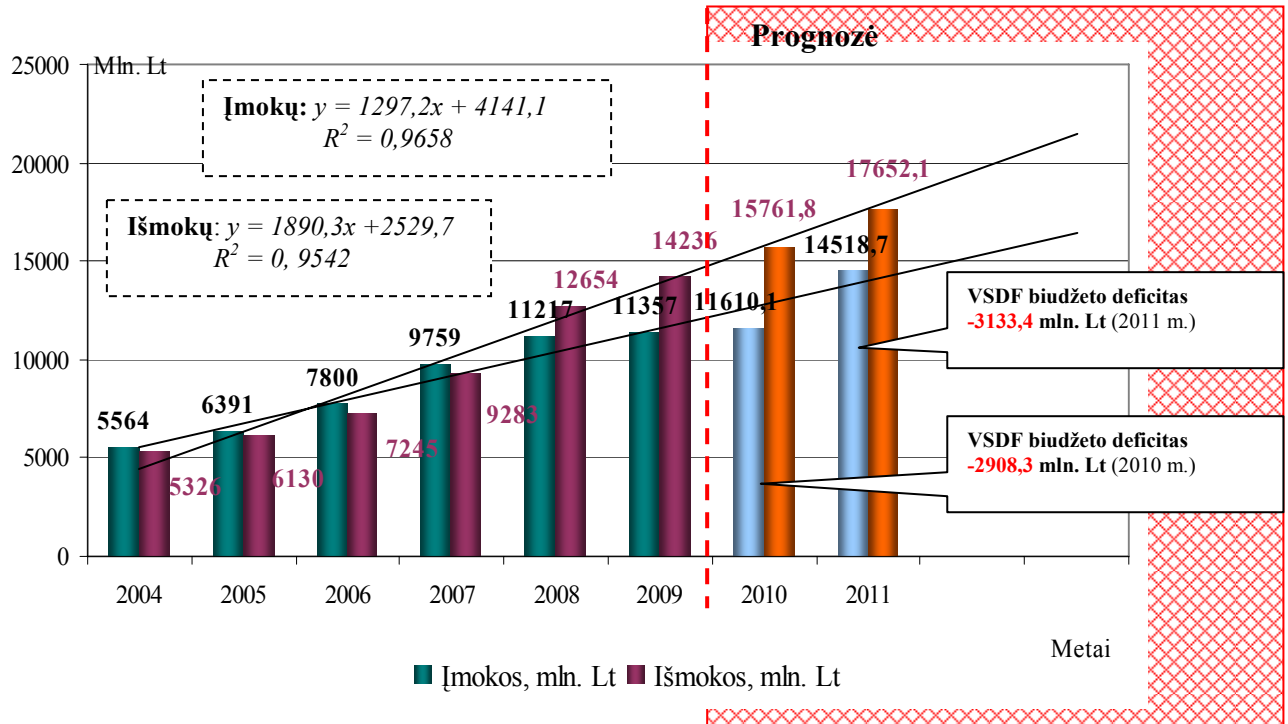

21 pav. VSDF biudžeto struktūra 2004 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto ir Statistikos departamento duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad VSDF biudžetas buvo teigiamas nuo 2004 iki 2008 metų. Tai įtakojo ekonomikos augimas. VSDF biudžetas tapo neigiamas 2008 metais, Lietuvoje prasidėjus ekonominiui sunkmečiui. Įmokų į VSDF biudžetą mažėjimą lėmė draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus mažėjimas, nes bankrutavo didelė dalis įmonių, o to pasėkoje didėjo socialinių išmokų poreikis, kuris ir turėjo didžiausią įtaką VSDF biudžeto disbalansui.

Toliau darbe, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, prognozuojama VSDF biudžeto padėtis 2010 - 2011 metams. Prognozės rezultatai pateikiami 22 paveiksle.

22 pav. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto ir Statistikos departamento duomenimis.

Vertinant VSDF įmokų ir išmokų dinamiką 2004 - 2009 m. laikotarpiu, nustatyta, kad tiek įmokos, tiek išmokos analizuojamu laikotarpiu didėjo, o nuo 2008 m., išmokoms viršijus pajamas, VSDF biudžetas tapo deficitiniu. Darant prielaidą, jog aplinkos poveikis rodikliams neturės didelės įtakos, galima teigti, kad 2010 ir 2011 m. VSDF biudžetas išliks deficitinis (2010 m. deficitas sudarys -2908,3 mln.Lt, o 2011 m. -3133,4 mln. Lt). Įvertinus tai, jog VSDF biudžeto įmokos augo nuosekliai, rodiklio prognozei taikytas tiesinio trendo metodas. Gauta tiesės funkcija: $y=1297,2x + 4141$ ir determinacijos koeficientas $R^2 = 0,9658$ parodo, kad 96,58 proc. pasirinkta tiesė aprašo analizuojamo rodiklio adekvatumą. Tai reiškia, kad pasirinktas prognozės metodas yra tinkamas, gauta aproksimacijos paklaida 2,16 proc. leidžia patvirtinti gautų rezultatų patikimumą su sąlyga, kad aplinkos veiksniai perspektyvoje išliks nepakitę. *Matematinė prognozė leido pagrįsti prielaidą, jog, nepriimant atitinkamų sprendimų, VSDF biudžetas išliktų deficitinis artimiausius dvejus metus. Apibendrinant galima teigti, kad, siekiant subalansuoti VSDF biudžetą, būtų galima imtis priemonių, kurias tiksliai apibrėžia Socialinių*

išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projektas. Apie tai plačiau kalbama 3.2. magistro darbo skyriuje.

3.2. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemos sprendimo krypčių numatymas

Ekonominio nuosmukio sąlygomis verta susimastyti apie valstybės sugebėjimą pasirūpinti visais savo piliečiais, o ypač tais, kurie negali pasirūpinti savimi patys. Valstybė šiuo metu susiduria su didelėmis problemomis: emigracija, nedarbu, nekilnojamo turto rinkos rodiklių blogėjimu ir kitomis. Tai įtakoja Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto disbalansą. Šiai problemai spręsti parengtas Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinasis įstatymo projektas (žr. 21 priedą). Remiantis šiuo projektu, analizuojama VSDF biudžeto disbalanso problema, taip pat siekiama numatyti subalansuotumo problemos sprendimo kryptis.

Pagrindinis įstatymo projekto tikslas – įtvirtinti priemones, būtinas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficito augimo stabilizavimui trumpuoju laikotarpiu. Kartu siekiama apsaugoti mažiausių valstybinių socialinio draudimo pensijų, motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų, gaunančių tik vieną pensiją, gavėjų interesus. Laikinojo įstatymo projektu deficitą galima sumažinti tik solidariai visiems išmokų gavėjams pasidalijant mažinimo našta. Didesnių išmokų gavėjams turi tekti didesnė mažinimo našta. Visi išmokų perskaičiavimai yra laikini. Projektas numato socialinio draudimo pensijų perskaičiavimą, mokamų išmokų sumažinimą dirbantiems socialinio draudimo pensijų gavėjams, motinystės pašalpų perskaičiavimą ir socialinio draudimo įmokų tarifo laikiną didinimą.

Laikinojo įstatymo projekte siūloma nustatyti socialinio draudimo įmokų tarifo galiojusio 2009 metais padidinimą dviem procentiniais punktais. Šis padidėjimas būtų solidariai pasidalijamas:

- +1 proc. darbdaviui;
- +1 proc. darbuotojui.

Remiantis 2009 metų VSDF biudžeto duomenimis ir laikinojo įstatymo projekto numatomais pakeitimais, prognozuojamas 2010 metų VSDF biudžetas. Po vieną procentą padidinus tiek draudėjų, tiek apdraustųjų privalomąsias draudimo įmokas, apskaičiuotos prognozuojamos 2010 metų VSDF biudžeto įmokos. 2010 metų rodikliai skaičiuojami, remiantis sąlyga, kad visi aplinkos veiksniai išlieka nepakitę. Skaičiavimų rezultatai pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė

VSDF biudžeto įmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu

Metai Įmokos (mln. Lt.)	2009 m.	Pakeitimai pagal Laikinojo įstatymo projektą	Didinama suma	Numatomos įmokos po perskaičiavimo 2010 m.
Draudėjų privalomosios draudimo įmokos	8345	31%+1% (žr. 21 priedą 6 skirsnis, 12 straipsnis)	84	8429
Apraustųjų privalomosios draudimo įmokos	2367	9%+1% (žr. 21 priedą 6 skirsnis, 12 straipsnis)	24	2391
Savarankiškai dirbančių ir jiems prilygintų asmenų privalomosios draudimo įmokos	83	-	-	83
Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	2	-	-	2
Baudos, delspinigiai ir kitos pajamos	14	-	-	14
Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto	496	-	-	496
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas išskeltos abejotinai atgautinos sumos	8	-	-	8
Veiklos pajamos	42	-	-	42
Viso įmokų:	11357	-	108	11465

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir laikinojo įstatymo projekto duomenimis.

11 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad, remiantis Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projekto pakeitimais, draudėjų įmokos 2010 metais padidėtų 84 mln. Lt., o apraustųjų įmokos padidėtų 24 mln. Lt. To pasėkoje 2010 metų VSDF biudžeto įmokos padidėtų 108 mln. Lt.

Siekiant subalansuoti VSDF biudžetą, būtina keisti ne tik įmokų, bet ir išmokų politiką, todėl laikinojo įstatymo projekte numatomi šie pakeitimai:

- pagrindinė pensijos dalis didinama iki 120 proc.;
- bazinė pensija ir priedas už stažą nekinta;
- mažiausių pensijų gavėjams pensijų iki 650 Lt. bet koks mažėjimas būtų atstatytas mokant kompensacinį priedą;
- mirties atveju išmokama viena, o ne dvi pensijos;
- dirbančių ir gaunančių draudžiamųjų pajamų gavėjams taikoma vienoda išmokų mažinimo tvarka, priklausomai nuo jų uždarbio dydžio (žr. 22 priedą). Mažų uždarbių gavėjams pensijos būtų mažinamos mažiau, o 50 proc. mažinimas būtų taikomas tik gaunantiems vidutinį šalies darbo užmokestį.

Kuo didesnė pensija, tuo ji mažėtų labiau (žr. 23 priedą). Taip solidariai priimant didesnę mažinimo našta. Taip pat laikinojo įstatymo projekte numatomi ligos, motinystės draudimo pakeitimai:

- pašalpa sumažėtų 10 proc. t. y. būtų mokama 90 proc. darbo užmokesčio iki vaikui sueis vieni metai ir 75 proc. iki vaikui sueis 2 metai;
- mažinimas nebūtų taikomas pašalpom, kurios neviršija MMA (minimalaus mėnesinio atlyginimo);
- ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), nelaimingo atsitikimo darbe, profesinės rehabilitacijos pašalpų maksimali riba būtų sumažinama iki 4 draudžiamųjų pajamų (nuo 7450 Lt. iki 5952 Lt.).

Remiantis laikinojo įstatymo projekto pakeitimais, apskaičiuotos prognozuojamos 2010 metų VSDF biudžeto išmokos. 2010 metų rodikliai skaičiuojami remiantis sąlyga, kad visi aplinkos veiksniai išlieka nepakitę. Skaičiavimų rezultatai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė

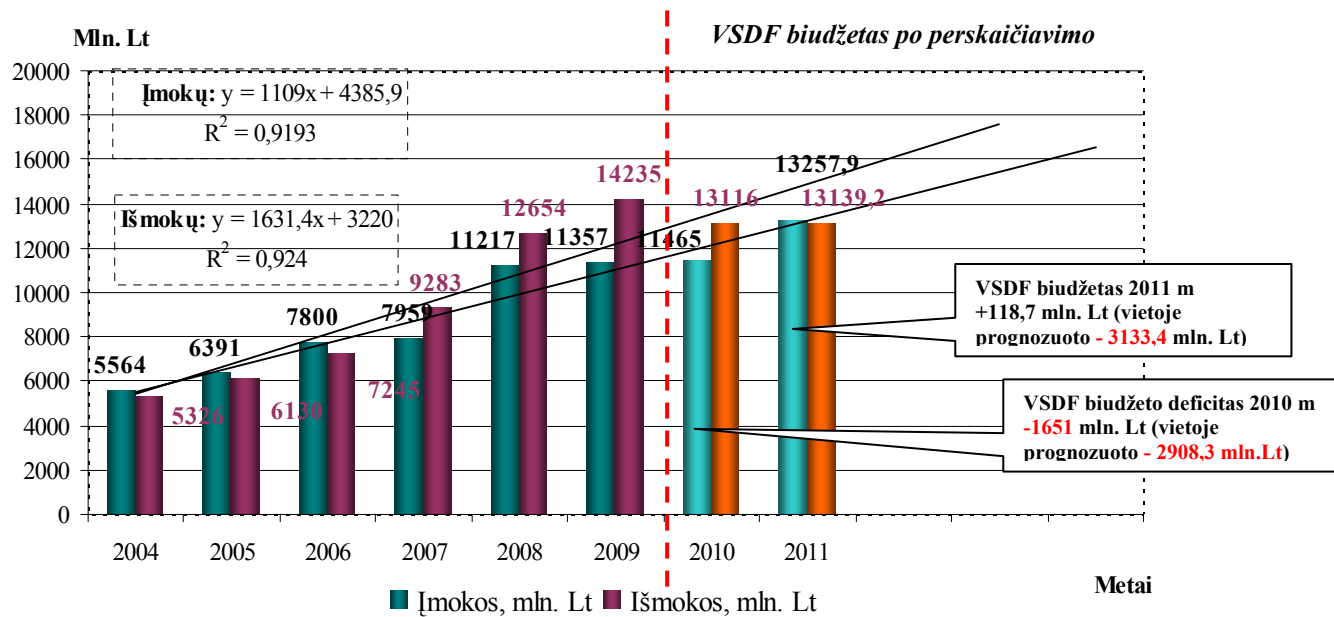
VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu

Metai Išmokos (mln. Lt.)	2009	Pakeitimai pagal Laikinojo įstatymo projektą	Mažinama suma	Numatomos išmokos po perskaičiavimo 2010 m.
Pensijų draudimui	8262	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 6, 7, 8 straipsniai)	896	7366
Ligos, motinystės draudimui	2121	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 6, 7, 8 straipsniai)	158	1963
Nedarbo draudimui	629	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 8 straipsnis)	66	563
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui	53	-	-	53
Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	2221	-	-	2221
Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	434	-	-	434
Neatgautinos ir abejotina atgautinos sumos	143	-	-	143
Veiklos sąnaudos	373	-	--	373
Viso išmokų:	14236	-	1120	13116

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir laikinojo įstatymo projekto duomenimis.

12 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad, remiantis Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projekto pakeitimais dėl pensijų sumažinimo, dėl dirbančių pensininkų pensijų sumažinimo, dėl vienos pensijos mokėjimo mirties atveju, dėl našlių pensijų sumažinimo, nukėlus nemokėtų pensijų gražinimo terminą kitiems metams, 2010 metais pensijų draudimui išmokų sumažėtų 896 mln. Lt., o ligos, motinystės draudimui dėl motinystės (tėvystės) pašalpų sumažinimo, dėl

kompensuojamo uždarbio maksimalios ribos pašalpos sumažinimo, dėl ligos pašalpos sumažinimo išmokų sumažėtų 158 mln. Lt., o sumažinus draudžiamasias pajamas būtų perskaičiuotos ir bedarbio pašalpos – 66 mln. Lt. Prognozės rezultatai pateikiami 23 paveiksle.

23 pav. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Manoma, kad dėl šių veiksnių 2010 metų VSDF biudžeto išmokos sumažėtų 1120 mln. Lt. Sumažinus VSDF išmokas 8 proc. arba 1120 mln. Lt biudžeto deficitas 2010 m. sumažėtų 1651 mln. Lt arba 56 proc. (nesumažinus išmokų planuotas deficitas būtų sudaręs -2908,3 mln. Lt.) VSDF biudžetas 2011 m. jau sudarytų +118,7 mln. Lt (vietoje prognozuoto -3133,4 mln. Lt).

Toliau šiame magistro baigiamajame darbe atliekama VSDF biudžeto prognozė 2010 metams. Skaičiavimai atlikti, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir prielaida, kad įmokas įtakojantis *draudėjų ir apdraustųjų skaičius išaugtų 2 procentiniais punktais*. Tuo tarpu išmokos apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 13116 mln. Lt. Rezultatai pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė

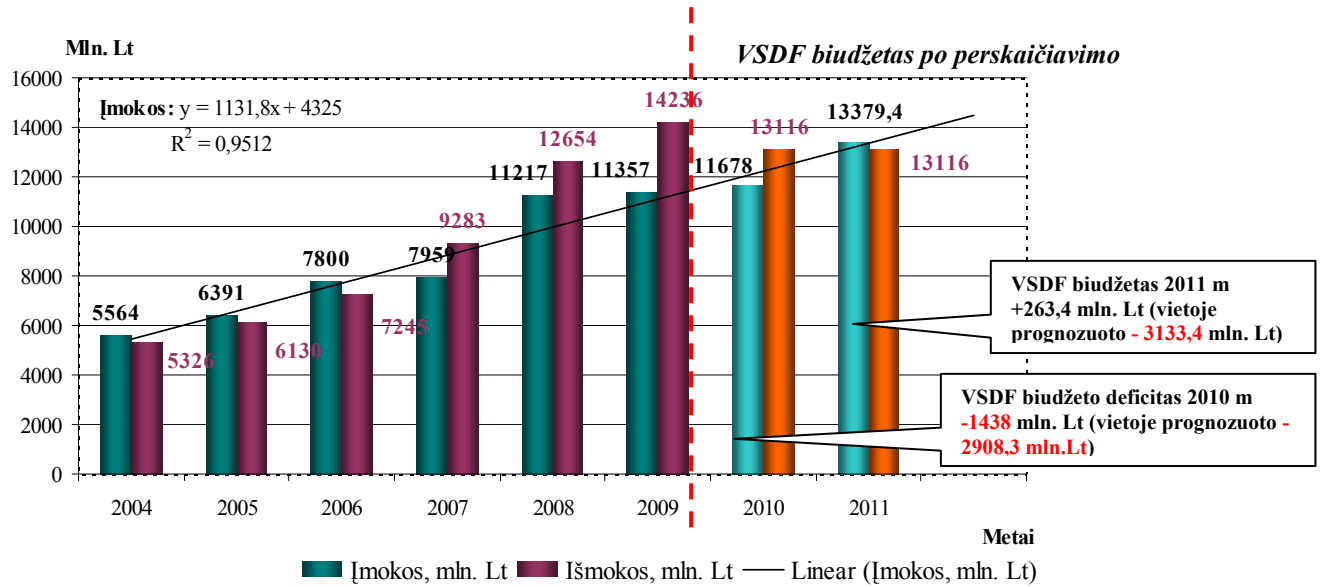
VSDF biudžeto įmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus padidėjimu

Metai	2009	Pakeitimai pagal Laikinojo įstatymo projektą	Prielaida	2010
Įmokos (mln. Lt.)				
Draudėjų privalomosios draudimo įmokos	8345	31%+1% (žr. 21 priedą 6 skirsnis, 12 straipsnis)	+2% (250) padidėja draudėjų skaičius	8595
Apdraustųjų privalomosios draudimo įmokos	2367	9%+1% (žr. 21 priedą 6 skirsnis, 12 straipsnis)	+2% (71) padidėja apdraustųjų skaičius	2438
Savarankiškai dirbančių ir jiems prilygintų asmenų privalomosios draudimo įmokos	83	-	-	83
Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	2	-	-	2
Baudos, delspinigiai ir kitos pajamos	14	-	-	14
Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto	496	-	-	496
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas iškeltos abejotinai atgautinos sumos	8	-	-	8
Veiklos pajamos	42	-	-	42
Viso įmokų:	11357	-	321	11678

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir laikinojo įstatymo projekto duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad, padidinus apdraustųjų ir draudėjų skaičių 2 procentiniais punktais, VSDF biudžeto įmokos išaugtų 213 mln. Lt. 2010 metais VSDF biudžeto deficitas būtų -1734 mln. Lt. t. y. VSDF biudžeto deficitas sumažėtų 213 mln. Lt. Draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus didėjimą galėtų įtakoti ekonominis augimas, didėjantis darbo vietų skaičius, sudaromos palankesnės sąlygos naujoms įmonėms kurtis, valstybės parama besikuriančioms įmonėms, smulkaus ir vidutinio verslo skatinimas, teisinės bazės palankios darbo rinkos vystymuisi sukūrimas ir kitos priežastys.

Toliau šiame darbe, remiantis atliktais skaičiavimais, pateikiamos 2010 - 2011 metų prognozės, numatant VSDF biudžeto deficito kitimą, įtakojamą laikinojo įstatymo projekto pakeitimų darant prielaidą, kad įmokas įtakojantis draudėjų ir apdraustųjų skaičius išaugtų 2 procentiniais punktais. Prognozės rezultatai pateikiami 24 paveiksle.

24 pav. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus padidėjimu
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Darant prielaidą, jog draudėjų ir apdraustųjų skaičius 2010 m. išaugtų 2 procentiniais punktais, o išmokos apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 13116 mln. Lt., galima planuoti, kad 2011 m. VSDF biudžetas bus teigiamas +263,4 mln.Lt.

Toliau šiame magistro baigiamajame darbe atliekamos VSDF biudžeto prognozės 2010 metams. Skaičiavimai atliekami, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir prielaida, kad įmokas įtakojančias draudėjų ir apdraustųjų skaičius sumažėtų 2 procentiniais punktais. Tuo tarpu išmokos, apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 13116 mln. Lt. Skaičiavimų rezultatai pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė

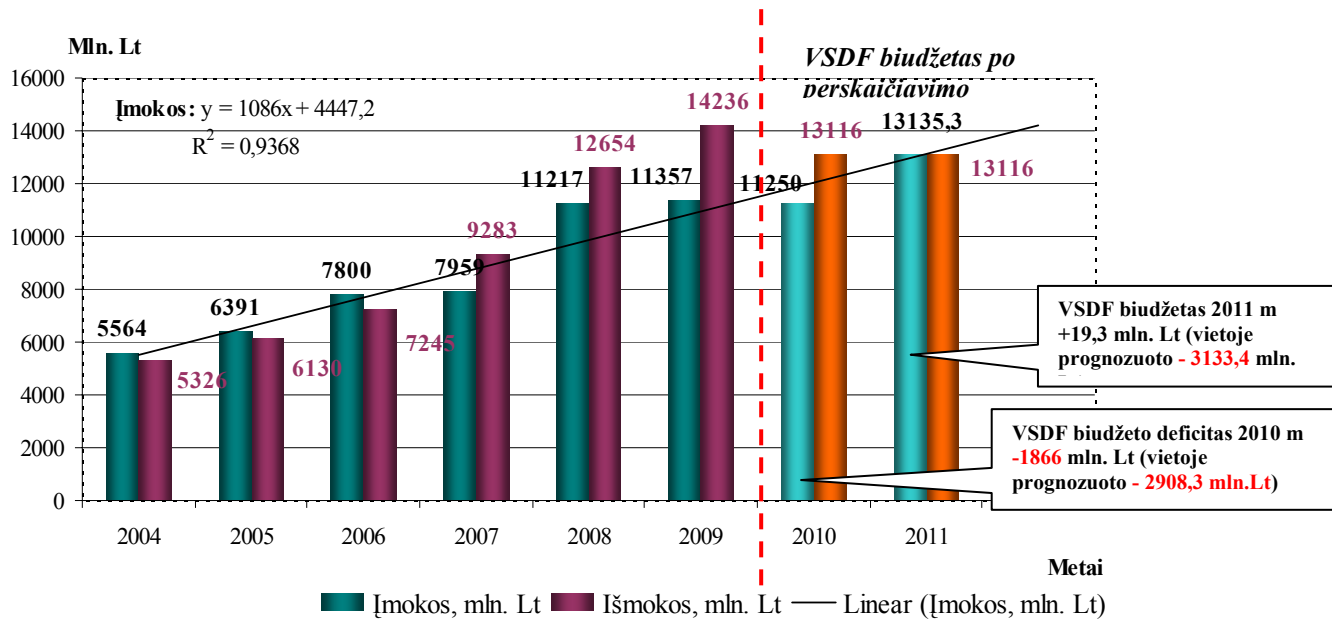
VSDF biudžeto įmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus sumažėjimu

Metai	2009	Pakeitimai pagal Laikinojo įstatymo projektą	Prielaida	2010
Įmokos (mln. Lt.)				
Draudėjų privalomosios draudimo įmokos	8345	31%+1% (žr. 21 priedą 6 skirsnis, 12 straipsnis)	-2% (83) sumažėja draudėjų skaičius	8262
Apdraustųjų privalomosios draudimo įmokos	2367	9%+1% (žr. 21 priedą 6 skirsnis, 12 straipsnis)	-2% (24) sumažėja apdraustųjų skaičius	2343
Savarankiškai dirbančių ir jiems prilygintų asmenų privalomosios draudimo įmokos	83	-	-	83
Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos	2	-	-	2
Baudos, delspinigiai ir kitos pajamos	14	-	-	14
Asignavimai iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto	496	-	-	496
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas iškeltos abejotinai atgautinos sumos	8	-	-	8
Veiklos pajamos	42	-	-	42
Viso įmokų:	11357	-	107	11250

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir laikinojo įstatymo projekto duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad, sumažinus apdraustųjų ir draudėjų skaičių 2 procentiniais punktais, VSDF biudžeto įmokos sumažėtų 215 mln. Lt. 2010 metais VSDF biudžeto deficitas būtų -2162 mln. Lt. t. y. VSDF biudžeto deficitas padidėtų 215 mln. Lt. Draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus mažėjimą galėtų įtakoti, Lietuvos ekonominės situacijos blogėjimas, dėl bankrutuojančių įmonių darbo vietų skaičiaus mažėjimas, darbo sąlygų blogėjimas, valstybės asignavimų sumažėjimas verlo sektoriui, teisinės bazės neatitikimai kintant ekonominei situacijai ir kitos priežastys.

Toliau šiame darbe pateikiamos 2010 - 2011 metų prognozės, numatant VSDF biudžeto deficito kitimą, įtakojamą laikinojo įstatymo projekto pakeitimų, darant prielaidą, kad įmokas įtakojantis draudėjų ir apdraustųjų skaičius sumažėtų 2 procentiniais punktais. Prognozės rezultatai pateikiami 25 paveiksle.

25 pav. VSDF biudžeto perspektyva 2010 – 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus sumažėjimu
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Darant prielaidą, jog draudėjų ir apdraustųjų skaičius sumažėtų 2 procentiniais punktais, o išmokos apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 13116 mln. Lt., numatoma, kad 2011 m. biudžetas bus teigiamas +19,3 mln.Lt.

Toliau šiame magistro baigiamajame darbe atliekamos VSDF biudžeto prognozės 2010 metams. Skaičiavimai atliekami, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir prielaida, kad pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius padidėtų po 2 procentinius punktus. Tuo tarpu įmokos, apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 11465 mln. Lt. Rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė

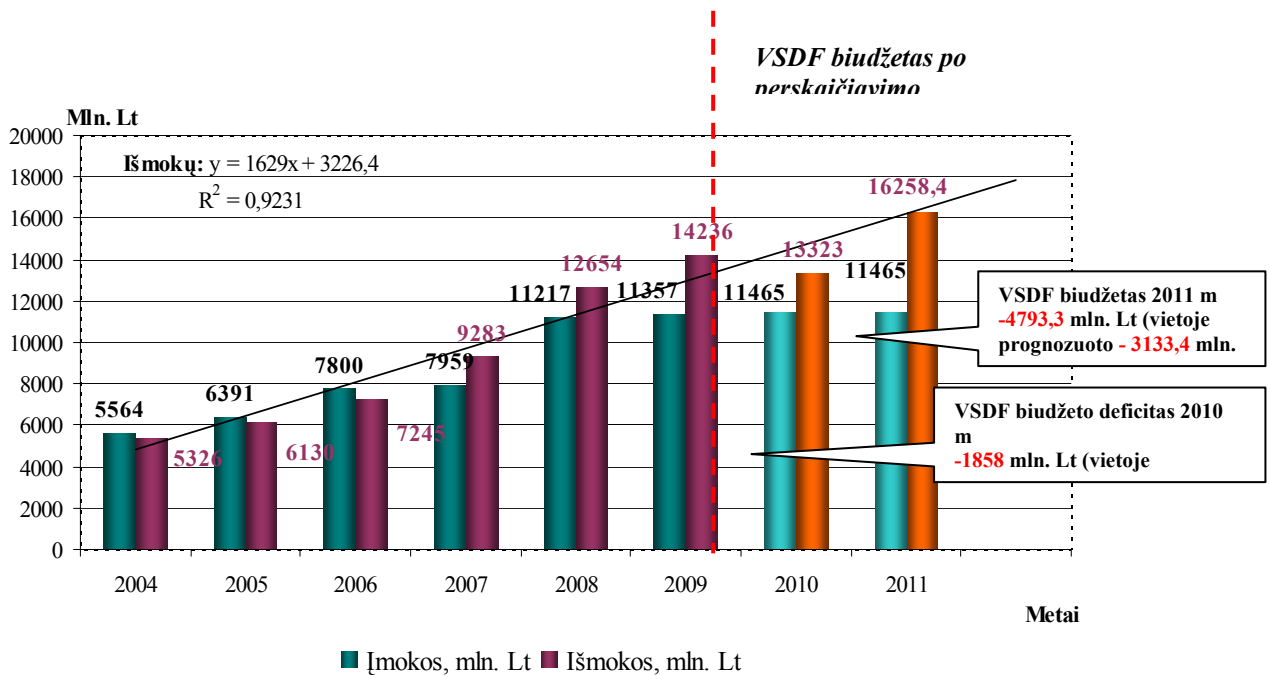
VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius padidėjimu

Metai Išmokos (mln. Lt.)	2009	Pakeitimai pagal Laikinojo įstatymo projektą	Mažinama suma	Prielaida	2010
Pensijų draudimui	8262	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 6, 7, 8 straipsniai)	896	+2% (165) padidėja pensijų gavėjų skaičius	7531
Ligos, motinystės draudimui	2121	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 6, 7, 8 straipsniai)	158	+2% (42) padidėja ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius	2005
Nedarbo draudimui	629	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 8 straipsnis)	66	-	563
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui	53	-	-	-	53
Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	2221	-	-	-	2221
Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	434	-	-	-	434
Neatgautinos ir abejotina atgautinos sumos	143	-	-	-	143
Veiklos sąnaudos	373	-	-	-	373
Viso išmokų:	14236	-	1120	207	13323

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir laikinojo įstatymo projekto duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad padidinus pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičių po 2 procentinius punktus, VSDF biudžeto išmokos padidėtų 207 mln. Lt. 2010 metais VSDF biudžeto deficitas būtų -1858 mln. Lt. t. y. VSDF biudžeto deficitas padidėtų 207 mln. Lt. Pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičiaus padidėjimui įtakos galėtų turėti Lietuvos visuomenės senėjimo problema, padidėjęs mirtingumas, blogėjančios gyvenimo sąlygos, epidemijos, virusų plitimas, didėjantis gimstamumas, didėjantis daugiavaikių šeimų skaičius, valstybės parama šeimoms ir kitos priežastys.

Toliau šiame darbe pateikiamos 2010 - 2011 metų prognozės, numatant VSDF biudžeto deficito kitimą, įtakojamą laikinojo įstatymo projekto pakeitimų, darant prielaidą, kad išmokas įtakojantis pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius padidėtų 2 procentiniais punktais. Prognozės rezultatai pateikiami 26 paveiksle.

26 pav. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičiaus padidėjimu

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Darant prielaidą, jog pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius padidėtų 2 procentiniais punktais, o įmokos, apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 11465 mln. Lt. numatoma, kad 2011 m. biudžetas bus -4793,3 mln. Lt.

Toliau šiame magistro baigiamajame darbe atliekamos VSDF biudžeto prognozės 2010 metams. Skaičiavimai atliekami, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir prielaida, kad pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius sumažėtų po 2 procentinius punktus. Tuo tarpu įmokos, apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 11465 mln. Lt. Rezultatai pateikiami 16 lentelėje.

16 lentelė

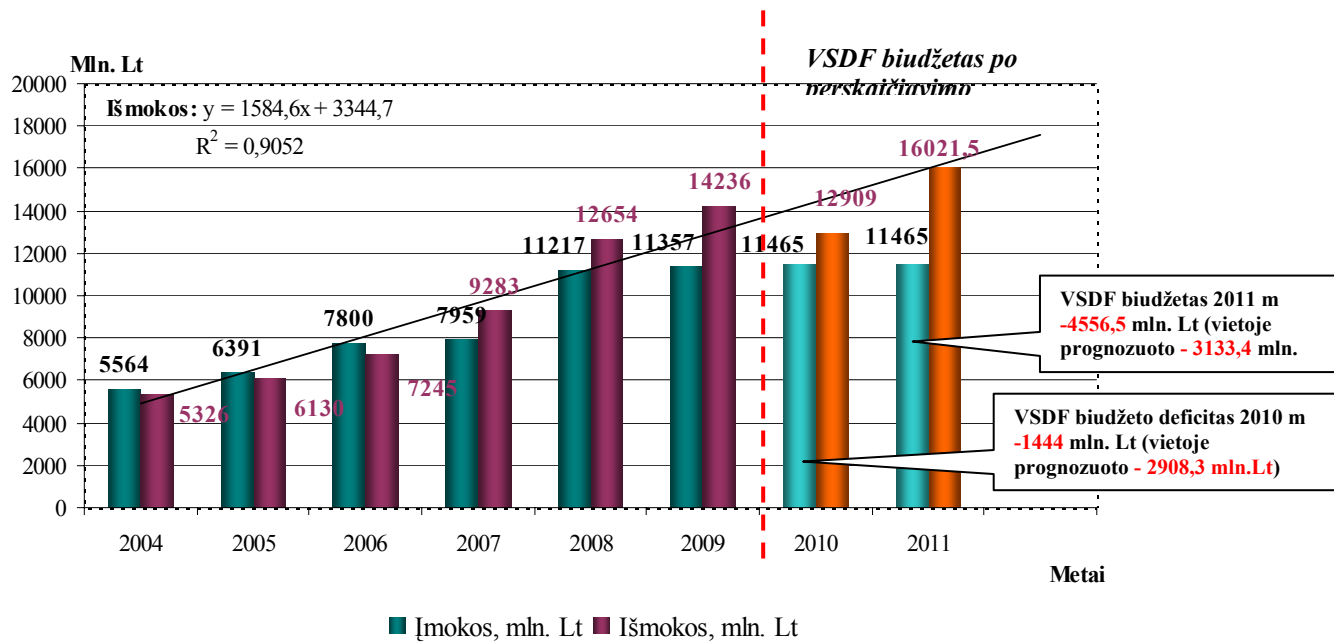
VSDF biudžeto išmokų prognozė 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius sumažėjimu

Metai	2009	Pakeitimai pagal Laikinojo įstatymo projektą	Mažinama suma	Prielaida	2010
Išmokos (mln. Lt.)					
Pensijų draudimui	8262	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 6, 7, 8 straipsniai)	896	-2% (165) sumažėja pensijų gavėjų skaičius	7201
Ligos, motinystės draudimui	2121	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 6, 7, 8 straipsniai)	158	-2% (42) sumažėja ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius	1921
Nedarbo draudimui	629	(žr. 21 priedą, trečias skirsnis, 8 straipsnis)	66	-	563
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimui	53	-	-	-	53
Lėšos, pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą	2221	-	-	-	2221
Lėšos, pervedamos į pensijų fondus	434	-	-	-	434
Neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos	143	-	-	-	143
Veiklos sąnaudos	373	-	-	-	373
Viso išmokų:	14236	-	1120	207	12909

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV ir laikinojo įstatymo projekto duomenimis.

Iš paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad sumažinus pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičių po 2 procentinius punktus, VSDF biudžeto išmokos sumažėtų 207 mln. Lt. 2010 metais VSDF biudžeto deficitas būtų -1444 mln. Lt. t. y. VSDF biudžeto deficitas sumažėtų 207 mln. Lt. Pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičiaus sumažėjimui įtakos galėtų turėti pablogėjusios gyvenimo sąlygos, padidintų pensijinio amžiaus žmonių mirtingumą (kasmet didėjančios gydymo ir medikamentų kainos, vaistų kompensavimo sąlygų blogėjimas), nelaimingų atsitikimų atvejų mažėjimas (t. y. valstybės didesnis dėmesys autoįvykių prevencijai, alkoholio ir narkotikų vartojimo prevencijai, darbo saugos sąlygų užtikrinimas), sumažėjusios medikamentų kainos, didesnis dėmesys ligų prevencijai, mažėjantis gimstamumas, daugiavaikių šeimų mažėjimas, motinystės (tėvystės) išmokų sistemos pokyčiai.

Toliau šiame darbe pateikiamos 2010 - 2011 metų prognozės, numatant VSDF biudžeto deficito kitimą, įtakojamą laikinojo įstatymo projekto pakeitimų, darant prielaidą, kad išmokas įtakojantis pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius sumažėtų 2 procentiniais punktais. Prognozės rezultatai pateikiami 27 paveiksle.

27 pav. VSDF biudžeto perspektyva 2010 - 2011 m., remiantis laikinojo įstatymo projektu ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičiaus sumažėjimu
 Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDFV duomenimis.

Darant prielaidą, jog pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičius sumažėtų 2 procentiniais punktais, o įmokos apskaičiuotos 2010 metams, remiantis laikinojo įstatymo projektu, liktų nepakitusios t. y. 11465 mln. Lt. numatoma, kad 2011 m. biudžetas bus -4556,5 mln. Lt. Toliau šiame darbe pateikiamas VSDF biudžeto 2010 – 2011 m. planuojamų rezultatų apibendrinimas (žr. 17 lentelę).

17 lentelė

VSDF biudžeto prognozuojami scenarijai 2010 – 2011 metams

Priemonės		2010 m.	2011 m.	Scenarijus
Nepriimant atitinkamų sprendimų dėl VSDF subalansavimo	Įmokos	11610,1	14518,7	A
	Išmokos	15761,8	17652,1	
	Biudžetas	-2908,3	-3133	
Pritaikius laikinojo įstatymo projekto pakeitimus	Įmokos	11465	13257,9	B
	Išmokos	13116	13139,2	
	Biudžetas	-1651	+118,7	
Pritaikius laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir padidinus draudėjų ir apdraustųjų skaičių 2 proc.	Įmokos	11678	13379,4	C
	Išmokos	13116	13116	
	Biudžetas	-1438	+263,4	
Pritaikius laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir draudėjų ir apdraustųjų skaičiui sumažinus 2 proc.	Įmokos	11250	13135,3	D
	Išmokos	13116	13116	
	Biudžetas	-1866	+19,3	
Pritaikius laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičių padidinus 2 proc.	Įmokos	11465	11465	E
	Išmokos	13323	16258	
	Biudžetas	-1858	-4793,3	
Pritaikius laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir pensijų ir ligos, motinystės išmokų gavėjų skaičių sumažinus 2 proc.	Įmokos	11465	11465	F
	Išmokos	12909	16021,5	
	Biudžetas	-1444	-4556,5	

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Iš lentelėje pateiktų apibendrintų 2010 – 2011 m. prognozės rezultatų matyti, kad scenarijus C būtų priimtinausias, siekiant subalansuoti VSDF biudžetą 2010 – 2011 m. Šiuo scenarijumi yra siūloma pritaikyti laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir padidinti draudėjų ir apdraustųjų skaičių 2 proc. Pritaikius šiuos pakeitimus, VSDF biudžeto deficitas 2010 metais būtų -1438 mln. Lt., o 2011 metais taptų teigiamas ir siektų net +263,4 mln. Lt. Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projekto numatomi pakeitimai yra nepalankūs visuomenei. Didinant įmokas +2 proc., darbdaviai ir darbuotojai nukentėtų finansiškai, kadangi mokamas įmokų tarifas ir šiuo metu yra pakankamai didelis. Šis pakeitimas nepalankus naujų įmonių kūrimuisi, kadangi įmonėms taikomi mokesčiai vis didėja. Norint pasiekti C scenarijaus prognozės rezultatus, būtina skatinti naujų įmonių kūrimąsi, sudarant palankesnes sąlygas. Išmokų mažinimas taip pat turėtų neigiamos įtakos visuomenės pajamoms. Įstatymo pakeitimo projektas numato mažinti senatvės pensijas, ligos, motinystės išmokas, bedarbio pašalpas. Nesant aukštam pragyvenimo lygiui Lietuvoje pensininkai dar labiau nuskurstų, iš sumažintos bedarbio pašalpos darbo netekę piliečiai sunkiai pragyventu. Sumažinus ligos, motinystės pašalpas blogėtų Lietuvos demografinė padėtis.

Iš lentelėje pateiktų apibendrintų 2010 – 2011 m. prognozės rezultatų matyti, kad scenarijus E būtų nepriimtinausias siekiant subalansuoti VSDF biudžetą 2010 – 2011 m. Šiuo

scenarijumi yra siūloma pritaikyti laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir pensijų ir ligos, motinytės išmokų gavėjų skaičių padidinti 2 proc. Pritaikius šiuos pakeitimus, VSDF biudžeto deficitas 2010 metais būtų -1858 mln. Lt., o 2011 metais taptų teigiamas ir siektų net -4793,3 mln. Lt. Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projekto numatomi pakeitimai yra nepalankūs visuomenei. Padidėjus išmokų gavėjų skaičiui Lietuvoje VSDF biudžeto subalansuotumas 2010 - 2011 m. nebutų pasiektas. Siekiant sumažinti išmokų gavėjų skaičių, reikėtų gerinti Lietuvos ekonominę padėtį, gerinti pragyvenimo lygį šalyje, didinti darbo vietų skaičių.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant subalansuoti VSDF biudžetą 2011 m. būtina imtis priemonių. Siekiant greičiau subalansuoti VSDF biudžetą nepakanka numatytų Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio draudimo įmokų tarifo padidinimo laikinojo įstatymo projekto pakeitimų, todėl būtina imtis papildomų priemonių, padėsiančių greičiau pasiekti teigiamą rezultatą. Siekiant subalansuoti VSDF biudžetą, derėtų atsižvelgti ne tik į siekiamą rezultatą bet ir į visuomenės poreikius bei dabartinę Lietuvos ekonominę situaciją.

IŠVADOS

- Atlikus literatūros analizę, Valstybinę socialinę apsaugą galima apibūdinti, kaip konkrečios situacijos atveju suteikiamų priemonių visumą, kuri reikalinga minimaliam žmogaus pragyvenimo lygiui pasiekti. Valstybinė socialinė apsaugos sistema apibūdinama kaip valstybės vykdomas pajamų paskirstymas ir turtinių santykių reguliavimas tarp žmonių ir socialinių grupių, siekiant socialinio teisingumo ir lygybės. Kuriant socialinio draudimo teisinę sistemą, buvo siekiama pereiti nuo valstybės teikiamo "aprūpinimo" negalintiems dirbti ir neturintiems pastovių pajamų gyventojams prie jų įmokomis įgyjamų teisių į išmokas. Dirbantys žmonės privalomai draudžiami Valstybiniu socialiniu draudimu. Nuo to, kiek laiko ir kokio dydžio įmokos yra mokamos, priklauso socialinio draudimo išmokų dydis. VSDF biudžeto įmokos ir išmokos įtakoja ekonominiai, socialiniai (demografiniai) ir politiniai veiksniai.
- Atlikus VSDF biudžeto dinaminę ir struktūrinę analizę, paaiškėjo, kad VSDF biudžeto įmokos 2004 – 2009 metų laikotarpiu nuolat augo. Nuo 2004 m. iki 2009 m. jos padidėjo 51 proc. 2009 metų rezultatus palyginus su 2008 metų rodikliais, įmokos į VSDF biudžetą išaugo tik 1,2 procentinio punkto. 2004 – 2009 metų laikotarpiu VSDF biudžeto pagrindą sudaro privalomojo socialinio draudimo įmokos, kurias moka dirbantieji, darbdaviai, savarankiškai dirbantieji asmenys. Didžiausią dalį VSDF biudžeto įmokų 2004 - 2009 m. sudarė draudėjų privalomosios draudimo – 84,98 proc. (vidutiniškai) ir apdraustųjų privalomosios draudimo – 10,46 proc. (vidutiniškai) įmokos. 2004 – 2009 metų laikotarpiu VSDF išmokos nuolat didėjo. Tiriamuoju laikotarpiu VSDF biudžeto išmokos išaugo net 63 procentiniais punktais. 2008 metais VSDF biudžeto išmokos ypač išaugo ir sudarė net 36,31 proc. 2007 metų lygio. 2004 – 2009 metų laikotarpiu didžiausią dalį VSDF biudžeto išmokų sudarė pensijų socialinis draudimas – net apie 66,15 proc. (vidutiniškai), taip pat ligos ir motinystės socialinis draudimas – apie 10,47 proc. (vidutiniškai). Atlikus koreliacinę ir regresinę VSDF biudžeto įmokų ir išmokų analizę, nustatyta, kad Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokos yra tiesiogiai ir stipriai priklausomos nuo tokių veiksnių, kaip šalies BVP, vidutinio gyventojų darbo užmokesčio bei draudėjų ir apdraustųjų įmokų į biudžetą, o stipriausias ryšys tarp Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokas įtakoja šie veiksniai: gimusiųjų skaičius, nedarbo lygis bei šalies BVP.
- Pritaikius laikinojo įstatymo projekto pakeitimus ir padidinus draudėjų ir apdraustųjų skaičių 2 proc., VSDF biudžetas būtų teigiamas 2011 metais. Nepriimant atitinkamų

sprendimų dėl VSDF subalansavimo biudžeto deficitas kasmet didėtų ir 2011 metais jis būtų 7 proc. didesnis negu 2010 metais. Tačiau tokių priemonių taikymui visuomenė priešintųsi, nes tai mažintų gaunamų pajamų dydį.

- Darbe iškelta hipotezė, kad Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo budžetą subalansuoti įmanoma didinant įmokas ir mažinant išmokas, pasitvirtino.

REKOMENDACIJOS

- Siekiant sumažinti Valstybinio socialinio draudimo fondo veiklos sąnaudas, rekomenduojama optimizuoti fondo administravimo įstaigų struktūras, mažinti darbuotojų, vykdančių funkcijas, nesusijusias su pagrindine fondo administravimo veikla, pareigybių skaičių.
- Numatyti įmokų ir išmokų skirtumo dengimą iš valstybės biudžeto, jei teisės aktais padidinamos kai kurios Valstybinio socialinio draudimo išlaidos, nedidinant valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo. (*paaiškinimas*: tiriamuoju laikotarpiu (2004 - 2009 m.) motinystės išmokos sudarė didžiausią augimą tarp visų socialinių išmokų nuo 2004 metų, ir padidėjo daugiau kaip šešis kartus. Palyginti 2007 ir 2008 metus, motinystės išmokos išaugo nuo 437 mln. litų iki daugiau nei 1 mlrd. Litų. Įmokų tarifas 2004 - 2008 m. nekito).
- Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui rekomenduojama atlyginti patirtas išlaidas pensijų kaupimo dalyvių apskaitos ir Pensijų kaupimo sutarčių registrai administruoti, surinkti ir pervesti pinigines lėšas į pensijų kaupimo, Privalomojo sveikatos draudimo ir Užimtumo fondus.
- Numatyti įmokų tarifo dalį, kuri turėtų būti skirta Valstybinio socialinio draudimo fondo rezervui sudaryti, iš kurio būtų galima dengti nenumatytų atvejų išlaidas, kurias padengti privalo fondas.
- Mažinti mokesčius naujai įkurtoms įmonėms, skatinti naujų įmonių kūrimąsi, tokiu būdu draudėjų ir apdraustųjų įmokų į VSDF biudžetą augimas skatintų biudžeto deficito mažėjimą.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė, V. (2005). *Finansai ir kreditas*. Vilnius: Enciklopedija.
2. Bagdonavičius, J. (2005). *Socialinės sferos sociologija: teorinis metodologinis aspektas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
3. Bartkus, A. (2007). Lietuvos ir Latvijos antros pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų įvertinimas. *Ekonomika Nr. (78)*.
4. Bartosevičienė, V. (2003). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
5. Bendronienė, A., Bogušienė, V., Dagtė, E., ir kt. (2001). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma Littera.
6. Bernotas, D., Guogis, A. (2006). *Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
7. Boguslauskas, V. (1999). *Ekonometrika*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
8. Buckiūnienė, O. (2002). *Finansai*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
9. Buckiūnienė, O., Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2003). *Lietuvos finansų sistema*. Vilnius: Vilniaus teisinės informacijos institutas.
10. Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai*. Kaunas: Technologija.
11. Buškevičiūtė, A. (2005). *Mokesčių sistema*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
12. Бланд, Д. (2000). Страхование: принципы и практика. Москва: Финансы и статистика.
13. *Committee on the Consequences of Uninsurance Board on Health Care Services*. (2001). Coverage matters: insurance and health care. National Academy press: Washington.
14. Čepinskas, J., Raškinis, D., Stankevičius, R., Šernius, A. (1999). *Draudimas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
15. Dijokas, D., Bartaškienė, D. (2007). Lietuvos pensijų sistemos reformavimas ir pagrindinės problemos. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos 2007: septintoji studentų mokslinių darbų konferencija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Dromantienė, L. (2008). *Socialinės Europos kūrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
17. Gronskas, V. (2005). *Ekonominė analizė*. Kaunas: Technologija.

18. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
19. Jakutis, A. (2001). *Ekonomikos nuostatų modeliavimas*. Kaunas: Smaltijos leidykla.
20. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicev, S. (2002). *Ekonomikos teorijos pagrindai*. Kaunas.
21. Krugman, P. R. (1991). *Maurice Obstfeld // Internacional Economic: Theory and Policy*.
22. Ковалева, В. В. (2004). *Финансы. Учебник*. Москва .
23. Lazutka, R. (1998). Pagrindiniai pensijų organizavimo principai. *Esu*, Nr. 7 (156).
24. Lazutka, R. (2001). *Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo liber.
25. Lazutka, R. (2002). Pensijų ekonomikos principai. *Pinigų studijos*, Nr. 4.
26. Lazutka, R. (2007). Pensijų sistemų raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*.
27. Leščinskienė, E., Sakalas, A. (2006). Pension reform progress and problems. *Inžinerinė ekonomika*, Nr. 3 (48).
28. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
29. Levišauskaitė, K., Malinauskas, Ž. (2006). Pensijų sistemos reforma Lietuvoje: antrosios pakopos kūrimo ypatumai ir rezultatai. *Sisteminiai tyrimai*, Nr. 39.
30. *Lietuvos ekonominė ir socialinė raida*. (2006). Nr. 2. Vilnius: Statistikos departamentas.
31. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*. (2006). Vilnius: Vilties spaustuvė.
32. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas. (1991). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin., Nr. 1-1336).
33. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. (2004). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.
34. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. (1994). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin., Nr. I-549).
35. Lietuvos Respublikos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. (2000). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin., Nr. IX-110).
36. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas. (2001). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin. Nr. IX-547).
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2007). Bazinės pensijos bei draudžiamųjų pajamų dydžiai. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin. Nr. 1327).
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2007). Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifai. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin. Nr. 132-5329).

39. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 metų rodiklių patvirtinimo įstatymas (2009 12 09 Nr. XI-538, Žin., 2009 12 22, Nr. 151-6783).
40. Makštutienė, A., Naraškevičiūtė, V. (2003). *Valstybės finansai*. Kaunas: VDU leidykla.
41. Markauskienė, A., Nikita, S. (2002). Gyventojų nedarbo ir užimtumo dinamika ir užimtumo perspektyvos. *Ekonomika ir vadyba: Ekonomikos aktualijos*. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.
42. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2003). *Finansai*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras.
43. Molienė, O. (2004). *Statistika: mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus verslo kolegija.
44. Morkūnienė, A. (2003). *Naujoji pensijų kaupimo sistema*. Lietuvos ekonomikos apžvalga. Vilnius: Statistikos departamentas.
45. Neįgaliųjų ir jų šeimos teisės ir socialinės garantijos. (2003). Vilnius.
46. Norkūnienė, J. (2004). *Valstybinio socialinio draudimo problemos ir sprendimo būdai*. Paslaugų verslo plėtros problemos integravimosi į Europą procese: konferencijos pranešimų medžiaga. Vilnius.
47. Olgaard, A. (2000). Trends in Demographic Components and Employment, with Special Regard to Industrial Eu-Couunties // *Ekonomika ir vadyba*. Konferencijų pranešimų medžiaga. Kaunas.
48. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. (2002). Oxford University Press.
49. Palšmitienė, L. (2006). Valstybinio socialinio draudimo politika, uždaviniai ir perspektyvos. Nr. 13 (397). *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*.
50. Palšmitienė, L. (2008). Motinystės pašalpų pasikeitimai. Nr. 6 (486). *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*.
51. Palšmitienė, L. (2009). Įmokų tarifų pasiskirstymas. Nr. 2 (482). *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*.
52. Palšmitienė, L. (2009). Įmokų tarifai konkrečioms draudėjams. Nr. 10 (490). *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*.
53. Palubinskaitė, D. (2000). Kaip apskaičiuojama senatvės pensija? Nr. 7. *Esu*.
54. Perminienė, L. (2007). Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo rūšys. Nr. 28 (540). *Mokesčių žinios*.
55. Perminienė, L. (2007). Naujoji našlių pensijų skyrimo tvarka. Nr. 2 (514). *Mokesčių žinios*.

56. Perminienė, L. (2007). Naujoji našlaičių pensijų skyrimo ir mokėjimo tvarka. Nr. 4 (516). *Mokesčių žinios*.
57. Perminienė, L. (2009). Išankstinė senatvės pensija. Nr. 41 (551). *Mokesčių žinios*.
58. Pass, Ch., Lowes, B., Davies L. (1997). *Ekonomikos terminų žodynas*. Baltijos bisnis.
59. Pieters, D. (1998). *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas.
60. Rakauskienė, O. (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
61. Sakalas, A. (1998). *Personalo vadyba*. Kaunas.
62. *Sodra 15 metų*. (2005). Vilnius: Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. UAB „Arx Baltica“ spaudos namai.
63. *Socialinis draudimas*. (2000). 2000 - 2004 m. Seimo knyga nariams ir rinkėjams: Lietuvos laisvosios rinkos institutas.
64. Šapalienė, L. (2008). *Lietuvos mokesčių sistema*. Vilnius: Mokesčių srautas.
65. Šilėnas, Ž. (2008). Vis dar optimistiniai lūkesčiai lėtėjančios ekonomikos fone. Nr. 18 (581). *Mokesčių žinios*.
66. Tartilas, J. (2005). *Socialiniai saugos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
67. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
68. The jobs crisis. (2009). It's coming, whatever governments do, but they can make it better or worse. *The Economist*. March 14th - 20th.
69. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius.
70. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Mokymo ir tyrimo centro metodinė medžiaga.
71. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veikla. (2006). Vilnius: Spausdino UAB „Petro ofsetas“.
72. Vasiliauskas, A., Žilinskienė, V. (2004). Pensijų fondų įtaka gyvybės kaupiamajam pensijų draudimui. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*.
73. Яковлева, Т. А., Шевченко, О. Ю. (2004). Страхование: Учеб. Пособие. Москва, ЭКОНОМИСТЬ.
74. Baldwin, P. (2003). *The politics of Social Solidarity*. The press syndicate of the university of cambridge. [žiūrėta 2010-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/89017312.pdf>>.

75. Flynn, Simone, I. (2009). *Social Security*. Social Security Research Starters Sociology. EBSCOhost Publishing. [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=104&sid=4946139c-6c7c-4a66-92bd-beaabdfdcffd%40sessionmgr114&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=rst&AN=37219633>>.
76. Massimo, D., Ugo, P. (2002). National cultures and social protection as alternative insurance devices. EBSCOhost publishing: Business Source Complete. December, Vol. 13, Issue 4. [žiūrėta 2010-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&hid=105&sid=9b641c84-60de-490e83ada932f3f9b9a8%40sessionmgr114&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=7898170>>.
77. Roberts, N. (2004). Public deliberation in an Age of Direct Citizen Participation. In *American Review of Public Administration*. SAGE Publications. Vol 34, no. 4, December. [žiūrėta 2009-11-01]. Prieiga per internetą: <http://www.cor.web.uci.edu/ufi/les/calendar/Roberts_-_ARPA.pdf>.
78. *Social Security: The National Insurance*. (Earnings-related Benefit). Amendment Regulations. (1972). No. 909 [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.emeraldinsight.com/Insight/viewContentItem.do;jsessionid=9FD7FB0FC0D8DC244825D0C13793A8F2?contentType=Article&contentId=1655669>>.
79. William G., Shipman A. Pranešimas. Finansų reforma Europos sąjungoje. [žiūrėta 2009-10-19]. Prieiga per internetą: <<http://www.socialsecurity.org/pubs/ssps/ssp-28es.html>>.
80. Draudėjų priskyrimo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifų grupei. [žiūrėta 2009-11-18]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=362281>.
81. Europos Sąjungos socialinės apsaugos koordinavimo reglamentai. [žiūrėta 2010-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-344135216>>.
82. Gyvenimo sąlygos Švedijoje. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.scribd.com/doc/13385332/Gyvenimo-slygos-vedijoje>>.
83. Lietuvos Respublikos teisės aktų projektai. [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_1?p_id=6803&p_org=7&p_fix=&p_gov=>=>>.
84. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas. [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=152650>.

85. Pagrindiniai socialiniai rodikliai. [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=284>>.
86. Pranešimai spaudai. [žiūrėta 2009-12-18]. Prieiga per internetą: <http://www.sodra.lt/index.php?cid=182&new_id=4207>.
87. Siūlomos priemonės socialinių išmokų mokėjimo užtikrinimui. [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/20090923_pristatymas.ppt>.
88. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Naujausi įstatymų pakeitimai 2009 metais. [žiūrėta 2009-11-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/pasikeitimai>>.
89. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=2303>>.
90. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos veikla. [žiūrėta 2010-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/lt/veikla>>.
91. Valstybinio socialinio draudimo vykdymas 2009 metais. [žiūrėta 2009-11-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.3815>>.

Priedai

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO VYKDYMAS 2009 METAIS

I. SAVARANKIŠKAI DIRBANTYS ASMENYS (VSDĮ 2 STR. 8 D.)

Apdraustųjų grupė	Draudimo rūšys	Įmokų tarifai	Lengvatos	Suma, nuo kurios mokamos įmokos	Įmokų mokėjimo terminai ir tvarka
<p>1. Nauja savarankiškai dirbančių asmenų grupė - ŪKININKAI IR JŲ PARTNERIAI (tuo atveju, kai žemės ūkio valdos, įregistruotos Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo verslo registre, ekonominis dydis pagal įgaliotos institucijos atliktus skaičiavimus, galiojančius praėjusių metų paskutinę dieną, yra lygus arba didesnis nei 4 europinio dydžio vienetai, nustatomi vadovaujantis 1990 m. sausio 16 d. Europos Komisijos sprendimu 90/36 EEB, nustatančiu agroekonominės tendencijos koeficientą, naudojamą Bendrijos ūkių tipologijoje europiniam dydžio vienetai apibrėžti)</p>	<p>1) Pensijų socialinis draudimas; 2) ligos ir motinystės socialinis draudimas, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti</p>	<p>28,5 proc. bendras pensijų bei ligos ir motinystės, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) išmokoms gauti</p> <p>Lengvatinis tarifas 2009 m. – 8 proc. 2010 m. – 16 proc.</p>	<p>Maksimali pajamų, nuo kurių mokamos įmokos, suma 12 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžių suma (toliau - DPD)</p>	<p>Deklaruota praėjusiais metais gautų pajamų suma (≥ 12 MMA; ≤ 12 DPD)</p> <p>Mėnesio suma, nuo kurios mokamos įmokos - pačių pasirinkta suma, ne mažesnė nei MMA</p>	<p>Įmokos avansu apskaičiuojamos ir privalomai sumokamos nuo jų pačių pasirinktos sumos, bet ne mažesnės nei MMA per mėnesį dydžio kartą per ketvirtį, iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos. Avansu sumokėtos įmokos negražinamos.</p> <p>Įmokos nuo asmens pajamų, gautų praėjusiais metais, metinės sumos (skirtumas nuo avansu sumokėtos ir mokėtinos įmokų sumos) turi būti sumokėtos iki metinės pajamų (pelno) mokesčio deklaracijos pateikimo VMI termino paskutinės dienos</p>

<p>2. Savarankiškai dirbančių asmenų grupės:</p>	<p>1) Pensijų socialinis draudimas; 2) ligos ir motinystės socialinis draudimas, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti</p>		<p>2009 metais avansu įmokų gali nemokėti, jei pagal iki 2008-12-31 galiojusią tvarką galėjo įmokų nemokėti</p>		
<p>2.1. * Individualių įmonių savininkai; * Tikrųjų ūkinių bendrijų ir komanditinių ūkinių bendrijų tikrieji nariai; * Asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, išskyrus advokatus, advokatų padėjėjus, notarus, antstolius, verslo liudijimus turinčius asmenis</p>	<p>1) Pensijų socialinis draudimas; 2) ligos ir motinystės socialinis draudimas, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti</p>	<p>28,5 proc. bendras pensijų bei ligos ir motinystės, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) išmokoms gauti</p>	<p>Įmokos avansu mokamos savarankiškai. Avansu mokamos įmokos nuo pačių pasirinktos sumos, ne mažesnės nei 0.8 MMA per mėnesį. Avansu sumokėtos įmokos negražinamos.</p>	<p>Deklaruota praėjusiais metais gautų pajamų suma: 1) Individualios įmonės savininko pajamų metinę sumą sudaro įmonės apmokestinamojo pelno, apskaičiuoto pagal Pelno mokesčio įstatymą, ir mokesčių skirtumas; 2) Ūkinės bendrijos tikrojo nario pajamų metinę sumą yra laikoma tam nariui tenkanti pajamų, kurias sudaro ūkinės bendrijos apmokestinamojo pelno, apskaičiuoto pagal Pelno mokesčio įstatymą, ir mokesčių skirtumas, dalis; 3) Asmenų, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, išskyrus advokatus, advokatų padėjėjus, notarus ir antstolius, verslo liudijimus turinčius asmenis, pajamų metinę sumą sudaro valstybinei mokesčių inspekcijai deklaruotų individualios veiklos apmokestinamųjų pajamų ir apskaičiuotos mokesčių metų individualios veiklos pajamų mokesčio sumos</p>	<p>Įmokos mokamos avansu (kartą per ketvirtį, iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos) ir pasibaigus mokesčiniams metams Įmokos nuo asmens pajamų, gautų praėjusiais metais, metinės sumos (skirtumas nuo avansu sumokėtos ir mokėtinos įmokų sumos) turi būti sumokėtos iki metinės pajamų (pelno) mokesčio deklaracijos pateikimo VMI termino paskutinės dienos</p>

				skirtumas	
2.2. Advokatai, advokatų padėjėjai, notariai, antstoliai	Tik pensijų draudimas	26,3 proc. pensijų socialiniam draudimui	Fiksuota pajamų, nuo kurių mokamos įmokos, suma - 24 DPD per metus	Deklaruota praėjusiais metais gautų pajamų suma (apmokestinimo VSD įmokomis požiūriu, ši suma yra fiksuota ir ribota - 24 DPD) Mėnesio suma, nuo kurios mokamos įmokos - 2 DPD	Įmokos mokamos kartą per ketvirtį, iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos. Mėnesio suma, nuo kurios skaičiuojamos ir mokamos įmokos 2 DPD.
2.3. Verslo liudijimus turintys asmenys	Pensijų socialinis draudimas tik pagrindinei pensijos daliai	50 proc. bazinės pensijos	Gali nemokėti (tas laikotarpis bus neįskaitytas į socialinio draudimo stažą) tik tada, kai: 1) gauna socialinio draudimo senatvės ar socialinio draudimo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, paskirtą pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą; 2) gauna šalpos pensiją ar šalpos kompensaciją, išskyrus šalpos našlaičių pensiją, paskirtą pagal Valstybinių šalpos išmokų įstatymą; 3) gauna su socialinio draudimo santykiais susijusią (socialinio draudimo) senatvės ar netekto darbingumo (invalidumo) pensiją iš Europos Sąjungos valstybės narės, kitos Europos ekonominės erdvės valstybės, Šveicarijos Konfederacijos arba šalies, su kuria Lietuvos Respublika yra sudariusi tarptautinę sutartį dėl socialinės apsaugos taikymo; 4) yra laisvės atėmimo vietoje arba jiems Baudžiamojo kodekso nustatyta tvarka teismo nuosprendžiu yra paskirtos priverčiamosios stacionarinio stebėjimo medicinos priemonės ar auklėjamojo poveikio priemonės specializuotose psichikos sveikatos priežiūros įstaigose; 5) privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu pagal Lietuvos Respublikos įstatymus;	50 proc. bazinės pensijos	Asmenys, ketinantys įsigyti verslo liudijimus trumpesniam negu 3 mėnesių laikotarpiui, privalo iš anksto sumokėti socialinio draudimo įmokas už visą verslo liudijimo galiojimo laikotarpį. Asmenys, įsigiję verslo liudijimus 3 mėnesių ar ilgesniam laikotarpiui moka įmokas kartą per ketvirtį, iki kito ketvirčio pirmo mėnesio 15 dienos).

			6) yra sukakę socialinio draudimo senatvės pensijos amžių pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą.	
--	--	--	---	--

II. APDRAUSTIEJI ASMENYS

Apdraustųjų grupė	Draudimo rūšys	Įmokų tarifai	Lengvatos	Suma, nuo kurios mokamos įmokos	Įmokų mokėjimo terminai ir tvarka
<p>1) Asmenys dirbantys pagal darbo sutartis, kandidatai į notarus (asesoriai), asmenys, atlygintinai einantys narystės pagrindu renkamasias pareigas ar paskirti į apygardų, miestų, rajonų, apylinkių rinkimų ir referendumo komisijas.</p> <p>2) Valstybės politikų ir valstybės pareigūnų Darbo apmokėjimo įstatyme, Teisėjų atlyginimų įstatyme ir Valstybės tarnybos įstatyme nurodyti valstybės politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, valstybės tarnautojai (išskyrus valstybės tarnautojus, nurodytus VSDĮ 4 str.2 dalyje), Asmenų delegavimo į tarptautines ir Europos Sąjungos institucijas ar užsienio valstybių institucijas įstatyme nurodyti asmenys, kuriems darbo užmokestį ir nuo jo</p>	<p>Pensijų socialinis draudimas, ligos ir motinystės socialinis draudimas, nedarbo socialinis draudimas, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas, sveikatos draudimas</p>	<p>40,70 proc. = 31,70 proc. (draudėjų) + 9,0 proc. (apdraustųjų) 40,10 proc. = 31,10 proc. (draudėjų) + 9,0 proc. (apdraustųjų) 39,98 proc. = 30,98 proc. (draudėjų) + 9,0 proc. (apdraustųjų)</p>		<p>Nuo kiekvienam asmeniui apskaičiuotos darbo užmokesčio sumos, ne mažesnės kaip minimalioji mėnesinė alga, su darbo santykiais susijusių kompensacinio ar skatinamojo pobūdžio išmokų</p>	<p>Ne vėliau kaip iki kito mėnesio 15 dienos</p>

socialinio draudimo įmokas moka asmenį delegavusi Lietuvos Respublikos deleguojančioji institucija, taip pat gaunantys darbo užmokestį Seimo, Seimo pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko skiriami į pareigas asmenys;					
--	--	--	--	--	--

3) asmenys, susiję su draudėju darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais taip, kaip šie santykiai apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, tuo pat metu iš šio draudėjo gaunantys pajamas iš sporto veiklos, atlikėjo veiklos arba pagal autorines sutartis;	Pensijų socialinis draudimas, ligos ir motinystės socialinis draudimas, nedarbo socialinis draudimas, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas, sveikatos draudimas	17 proc. = 10 proc. (draudėjų) + 7 proc. (apdraustųjų)	Lengvatiniai tarifai: draudėjo įmokų tarifas 2009 m. – 10 proc. apdraustojo įmokų tarifas 2009 m. – 7 proc. Asmenų, gaunančių pajamas iš sporto veiklos, ribojama maksimali pajamų, nuo kurių mokamos įmokos, suma. Mėnesio suma, nuo kurios mokamos įmokos – ne didesnė nei 6 DPD	Atitinkamo atlygio suma	Įmokos mokamos atitinkamo atlygio išmokėjimo dieną
4) Vidaus tarnybos sistemos pareigūnai, Valstybės saugumo departamento sistemos, Specialiųjų tyrimų tarnybos ir Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei jam pavaldžių įstaigų ir įmonių pareigūnai; 5) krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai ir Antrajame operatyvinių tarnybų departamente prie Krašto apsaugos ministerijos civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekantys statutiniai tarnautojai;	Pensijų socialinis draudimas ir nedarbo socialinis draudimas	27,3 proc. = 24,3 proc. (draudėjų) + 3,0 proc. (apdraustųjų)		Nuo kiekvienam asmeniui apskaičiuotos darbo (tarnybos) užmokesčio (atlygio) sumos, ne mažesnės kaip minimalioji mėnesinė alga, su darbo (tarnybos) santykiais susijusių kompensacinio ar skatinamojo pobūdžio išmokų	Ne vėliau kaip iki kito mėnesio 15 dienos
6) nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir negaunantys pajamų,	Pensijų socialinis draudimas ir	27,3 proc. = 24,3 proc. (draudėjų) + 3,0		Nuo valstybės tarnautojo ar profesinės tarnybos	Ne vėliau kaip iki kito mėnesio 15 dienos

<p>susijusių su darbo santykiais, valstybės tarnautojų ir profesinės karo tarnybos karių bei deleguotų asmenų sutuoktiniai – tuo laikotarpiu, kai jie gyvena užsienyje kartu su valstybės tarnautoju ar deleguotu asmeniu, jeigu pastarasis asmuo deleguotas ar valstybės tarnautojas perkeltas į pareigas Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje, Lietuvos Respublikos atstovybėje prie tarptautinės organizacijos, tarptautinėje ar Europos Sąjungos institucijoje arba užsienio valstybės institucijoje, pasiūstas dirbti į specialiąją misiją, ar kai jie gyvena kartu su profesinės karo tarnybos kariu, jeigu profesinės karo tarnybos karys paskirtas atlikti karo tarnybą Lietuvos Respublikos diplomatinėje atstovybėje, konsulinėje įstaigoje, Lietuvos Respublikos atstovybėje prie tarptautinės organizacijos, užsienio valstybės ar tarptautinėje karinėje ar gynybos institucijoje.</p>	<p>nedarbo socialinis draudimas</p>	<p>proc. (apdraustųjų) priskaičiuotas įmokas (draudėjų ir apdraustųjų) sumoka draudėjas.</p>		<p>kario 0,5 pareiginės algos arba pagal delegavimo sutartį deleguoto asmens 0,5 darbo užmokesčio, arba Respublikos Prezidento 0,5 darbo užmokesčio. Draudžiami valstybės lėšomis.</p>	
--	-------------------------------------	--	--	--	--

Deleguotų asmenų sutuoktiniai draudžiami tik tuo atveju, jei deleguotam asmeniui darbo užmokestį ir nuo jo socialinio draudimo įmokas moka asmenį delegavusi Lietuvos Respublikos delegaluojančioji institucija. Nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir neturintis draudžiamųjų pajamų Respublikos Prezidento sutuoktinis – Respublikos Prezidento kadencijos laikotarpiu;					
7) gaunantys darbo užmokestį asmenys, esantys socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigose, - jų darbo laiku; 8) gaunantys darbo užmokestį nuteistieji laisvės atėmimu - jų darbo laiku;	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas	I grupė - 1,00 proc. II grupė - 0,4 proc. III grupė - 0,28 proc. (draudėjų)		Nuo kiekvienam asmeniui apskaičiuotos darbo užmokesčio sumos, ne mažesnės kaip minimalioji mėnesinė alga, su darbo santykiais susijusių kompensacinio ar skatinamojo pobūdžio išmokų	Ne vėliau kaip iki kito mėnesio 15 dienos
9) Lietuvos Respublikos kariuomenės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą;	Pensijų socialinis draudimas ir nedarbo socialinis draudimas	27,3 proc. (draudėjų) nuo minimalios mėnesinės algos			

<p>10) asmenys, nesusiję su draudėju darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais taip, kaip šie santykiai apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, tuo pat metu iš šio draudėjo gaunantys pajamas pagal autorines sutartis;</p>	<p>Pensijų socialinis draudimas, ligos ir motinystės socialinis draudimas ir sveikatos draudimas</p>	<p>17 proc. = 10 proc. (draudėjų) + 7 proc. (apdraustųjų)</p>	<p>Lengvatiniai tarifai: draudėjo įmokų tarifas 2009 m. – 10 proc. apdraustojo pensijų socialinio draudimo tarifas 2009 m. – 7 proc.</p>	<p>Atitinkamo atlygio suma</p>	<p>Įmokos mokamos atitinkamo atlygio išmokėjimo</p>
<p>11) asmenys, nesusiję su draudėju darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais taip, kaip šie santykiai apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, tuo pat metu iš šio draudėjo gaunantys pajamas iš sporto veiklos ir atlikėjo veiklos</p>	<p>Pensijų socialinis draudimas, ligos ir motinystės socialinis draudimui, kai draudžiama tik motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) išmokoms gauti ir sveikatos draudimu</p>	<p>17 proc. = 10 proc. (draudėjų) + 7 proc. (apdraustųjų)</p>	<p>Lengvatiniai tarifai: draudėjo įmokų tarifas 2009 m. – 10 proc. apdraustojo socialinio draudimo tarifas 2009 m. – 7 proc. Asmenų, gaunančių pajamas iš sporto veiklos, ribojama maksimali pajamų, nuo kurių mokamos įmokos, suma. Mėnesio suma, nuo kurios mokamos įmokos – ne didesnė nei 6 DPD</p>	<p>Atitinkamo atlygio suma</p>	<p>Įmokos mokamos atitinkamo atlygio išmokėjimo dieną</p>

Šaltinis: [91].

Pagrindiniai teisės aktai, koordinuojant socialinę apsaugą ES

Data	Reglamento (teisės akto) pavadinimas	Dokumento paskirtis
1964 m.	Europos socialinės apsaugos kodeksas (Lietuva pasirašė 2005 metais lapkričio 15 d.)	Nustato minimalius socialinės apsaugos standartus, būtinus išlaikyti ir skatinti tinkamo lygio socialinės apsaugos sistemą
1971 m. birželio 14 d.	Reglamentas 1408/71	Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems bendrijoje.
1972 m. kovo 21 d.	Reglamentas 574/72	Dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje, įgyvendinimo tvarką
2004 m. balandžio 29 d.	Reglamentas 883/2004	Dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo įgyvendinimo tvarką

Šaltinis: sudarytas darbo autorių, remiantis [81].

3 priedas

Lietuvos respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis ir tikslas

1. Šis Įstatymas nustato Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau – Fondo) biudžeto sudarymo ir vykdymo tvarką bei rodiklius, pagal kuriuos tvirtinamas Fondo biudžetas ir Fondo biudžeto vykdymo ataskaita.

2. Fondo biudžeto sandaros įstatymo tikslas – siekiant ilgalaikės, visapusiškos socialinės Lietuvos Respublikos gyventojų gerovės, užtikrinti, kad sudarant ir vykdant Fondo biudžetą būtų numatyti ištekliai Valstybinio socialinio draudimo įstatymo numatytoms socialinio draudimo rūšims vykdyti ir kad šie ištekliai būtų naudojami pagal paskirtį.

3 straipsnis. Fondo biudžeto pajamos

1. Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų biudžetinių metų plane ir Fondo biudžeto vykdymo ataskaitoje parodomas biudžetiniams metams priskirtinos pajamos, neatsižvelgiant į jų gavimo laiką. Pinigų srautų plane ir ataskaitoje parodomas faktinės pinigų įplaukos.

2. Fondo biudžeto pajamas sudaro apskaičiuotos draudėjų ir apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokos, individualių (personalinių) įmonių savininkų ir jiems Vyriausybės nustatyta tvarka prilygintų savarankiškai dirbančių asmenų bei ūkininkų valstybinio socialinio draudimo įmokos, valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos, baudos, delspinigiai bei kitos pajamos, gautinos taikant sankcijas, asignavimai iš valstybės biudžeto, atgautos iš ankstesnių metų Fondo biudžeto išlaidas iškeltos abejotinai atgautinos sumos, Fondo biudžeto veiklos pajamos ir iš turimo kapitalo gaunamos pajamos.

4 straipsnis Fondo biudžeto pajamų planavimas

1. Fondo biudžeto pajamos numatomos kiekvienai valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifus atskiroms draudimo rūšims, paskutinių dvejų metų draudžiamųjų pajamų bazės bei valstybinio socialinio draudimo apdraustųjų skaičiaus kitimą.

2. Fondo biudžeto pajamos iš baudų ir delspinigių bei kitos pajamos, gautinos taikant sankcijas, numatomos atsižvelgiant į praėjusių metų baudas ir delspinigius, kitas pajamas, gautas taikant sankcijas, bei numatomą draudėjų įsiskolinimo dydį.

3. Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokos numatomos atsižvelgiant į savanoriškai apsidraudusių asmenų deklaruojamas draudžiamąsias pajamas per paskutinius dvejus metus, sudarytas valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo sutartis, valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokų dydžius.

4. Atgautos į ankstesnių metų Fondo biudžeto išlaidas iškeltos abejotinai atgautinos sumos Fondo biudžeto projekte numatomos atsižvelgiant į praėjusių dvejų metų atgautas sumas ir jų kitimo tendencijas. Fondo biudžeto vykdymo ataskaitoje atgautoms į ankstesnių metų Fondo biudžeto išlaidas iškeltooms abejotinai atgautinoms sumoms priskiriamos palyginti su praėjusių metų atidėjiniais sumažėjusios sumos.

5. Fondo biudžeto veiklos pajamos ir iš turimo kapitalo gaunamos pajamos – tai Fondo biudžeto pajamos iš tiesioginės su valstybiniu socialiniu draudimu susijusios Fondo biudžeto veiklos, pajamos iš Fondo kapitalo bei Fondo įstaigų pajamos, nesusijusios su valstybiniu socialiniu draudimu (išieškotinos praėjusiais metais neteisėtai padarytos išlaidos, palūkanos, dividendai, pajamų, gautinų pardavus ilgalaikį materialųjį turtą, dalis, viršijanti jo likutinę vertę, pajamos už teikiamas paslaugas ir kitos pajamos). Jų dydis numatomas atsižvelgiant į Fondo biudžeto veiklos pajamų kitimą per paskutinius dvejus metus.

5 straipsnis. Fondo biudžeto išlaidos

1. Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų biudžetinių metų plane ir Fondo biudžeto vykdymo ataskaitoje parodomas biudžetiniams metams priskirtinos Fondo biudžeto išlaidos, neatsižvelgiant į mokėjimo laiką. Pinigų srautų plane ir ataskaitoje parodomas faktinės pinigų išlaidos.

2. Fondo biudžeto išlaidas sudaro: pensijų socialinio draudimo, ligos, motinystės ir motinystės (tėvystės) socialinio draudimo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išlaidos, į Privalomojo sveikatos draudimo fondą bei draudimui nuo nedarbo pervedamos lėšos, įvertintos neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos bei Fondo biudžeto veiklos sąnaudos.

3. Pensijų socialinio draudimo išlaidoms priskiriamos senatvės, invalidumo, našlių ir našlaičių (maitintojo netekimo) ir išstarnauto laiko pensijos, kompensacijos už ypatingas darbo sąlygas, numatytos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme.

4. Ligos, motinystės ir motinystės (tėvystės) socialinio draudimo išlaidoms priskiriamos ligos, motinystės ir motinystės (tėvystės) pašalpos, numatytos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme.

5. Draudimo nuo nedarbo išlaidoms priskiriamos pagal Bedarbių rėmimo įstatymą pervedamos lėšos.

6. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išlaidoms priskiriamos išlaidos pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą.

7. Į Privalomojo sveikatos draudimo fondą pervedamas lėšas sudaro gautos sveikatos draudimo įmokos, baudos ir delspinigiai, numatyti Sveikatos draudimo įstatyme.

6 straipsnis. Fondo biudžeto išlaidų planavimas

1. Fondo biudžeto išlaidos numatomos pagal šio Įstatymo 5 straipsnyje numatytas Fondo biudžeto išlaidų grupes, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes,

demografinius rodiklius, taip pat paskutinių dvejų metų draudžiamųjų pajamų bazės, apdraustųjų ir socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičiaus kitimą.

2. Fondo biudžeto projekte neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos numatomos atsižvelgiant į per paskutinius dvejus metus atidėtas neatgautinas ir abejotinai atgautinas sumas bei jų kitimo tendencijas. Fondo biudžeto vykdymo ataskaitoje neatgautinas ir abejotinai atgautinas sumas sudaro draudėjų skolos, kurių neįmanoma atgauti, bei Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka įvertinti atidėjiniai abejotinai atgautinoms sumoms.

3. Fondo biudžeto veiklos sąnaudas sudaro Fondo įstaigų valstybės tarnautojų darbo apmokėjimo, valstybės tarnautojų valstybinio socialinio draudimo, prekių ir paslaugų įsigijimo, ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąnaudos, ilgalaikio turto likutinės vertės dalis, viršijanti pajamas, gautinas pardavus ilgalaikį turtą, kitos sąnaudos (sumokėtos palūkanos, delspinigiai už laiku nepervestas lėšas draudėjams pašalpoms mokėti, nekilnojamojo turto ir žemės nuomos mokesčiai), taip pat sąnaudos, susijusios su draudimo nuo nedarbo, sveikatos draudimo įmokų administravimu bei su išmokų, finansuojamų iš valstybės biudžeto, mokėjimu.

7 straipsnis. Fondo rezervas ir kasos apyvartos lėšos

1. Fonde sudaromas Fondo rezervas. Jis sudaromas iš Fondo biudžeto išlaidas viršijančios pajamų dalies, neįskaitant lėšų, pervedamų į Privalomojo sveikatos draudimo fondą, ir yra skiriamas Fondui stabilizuoti. Į Fondo rezervą įskaitomas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka įvertintas ilgalaikis materialusis, nematerialusis ir finansinis sukauptas turtas.

2. Fondo rezervo lėšos Fondo tarybos nustatyta tvarka gali būti naudojamos Fondo biudžeto išlaidoms, kurių nebuvo galima numatyti tvirtinant Fondo biudžetą, apmokėti, laikinam pajamų trūkumui atskiroms draudimo rūšims padengti.

3. Jeigu per paskutinius dvejus metus nesudaromas einamųjų metų vieno mėnesio pajamų dydžio Fondo rezervas arba susikaupia daugiau kaip einamųjų metų 2 mėnesių pajamų dydžio metinės pajamų sumos Fondo rezervas, Fondo taryba teikia Vyriausybei pasiūlymus dėl valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų ar išmokų dydžių pakeitimo. Vyriausybė, apsvarsčiusi Fondo tarybos pasiūlymus ir jiems pritarusi, pateikia Seimui teisės aktų projektus dėl valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų ar išmokų dydžių pakeitimo.

4. Fondo biudžete sudaromos kasos apyvartos lėšos, būtinos pinigų cirkuliacijai užtikrinti. Šių lėšų dydis nustatomas tvirtinant Fondo biudžetą.

8 straipsnis. Fondo biudžeto projekto rengimo pagrindinės nuostatos

1. Fondo biudžeto projektą rengia ir nustatyta tvarka pateikia Vyriausybei Fondo valdyba.
2. Fondo biudžeto projektą svarsto Fondo taryba ir nustatyta tvarka pateikia Vyriausybei Fondo tarybos išvadą.

3. Fondo biudžeto projektas sudaromas trejiems metams remiantis šiuo ir kitais įstatymais bei kitais teisės aktais, šalies ūkio plėtros makroekonominėmis prognozėmis, preliminariais pagrindiniais nacionalinio biudžeto rodikliais.

4. Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų klasifikaciją bei pinigų srautų klasifikaciją tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija.

9 straipsnis. Fondo biudžeto rodiklių projekto pateikimas Seimui

1. Vyriausybė, apsvarsčiusi atitinkamų metų Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą, valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų atskiroms draudimo rūšims dydžius bei Fondo biudžeto kitų dvejų metų numatomus rodiklius pateikia Seimui ne vėliau kaip prieš 75 kalendorines dienas iki biudžetinių metų pabaigos.

2. Fondo biudžetas ir pinigų srautai tvirtinami atitinkamų metų Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu.

10 straipsnis. Dokumentai, teikiami Seimui kartu su Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo projektu

Vyriausybė kartu su atitinkamų metų Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo projektu Seimui pateikia:

- 1) Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamąjį raštą;
- 2) Fondo tarybos išvadą;
- 3) bendrojo valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo pagrindimą, nurodydama draudėjų ir apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifų atskiroms draudimo rūšims bei valstybinio socialinio draudimo įmokų valstybinio socialinio draudimo bazinei pensijai gauti dydžius;
- 4) kitų dvejų metų numatomus rodiklius.

11 straipsnis. Fondo biudžeto rodiklių svarstymas ir tvirtinimas Seime

1. Seimas Fondo biudžetą vieneriems biudžetiniams metams tvirtina įstatymu ne vėliau kaip prieš 14 kalendorinių dienų iki biudžetinių metų pradžios. Jeigu Fondo biudžetas laiku nepatvirtintas, šio Fondo veiklos sąnaudos nuo biudžetinių metų pradžios iki biudžeto patvirtinimo kiekvieną mėnesį negali viršyti praėjusių metų Fondo biudžeto 1/12 šio Fondo biudžeto veiklos sąnaudoms skirtų išlaidų.

2. Fondo biudžetas patvirtinamas pagal Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintas Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų bei pinigų srautų klasifikacijas.

12 straipsnis. Fondo ir nacionalinio biudžeto santykiai

1. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo finansų pagrindą sudaro savarankiškas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas. Šis biudžetas į valstybės ir savivaldybių biudžetus neįtraukiamas.

2. Asignavimai iš valstybės biudžeto skiriami tuomet, kai dėl Seimo priimtų įstatymų arba kitokių nenumatytų priežasčių padidėja socialinio draudimo išlaidos arba sumažėja pajamos, o įmokų socialiniam draudimui tarifai nekeičiami.

13 straipsnis. Fondo biudžeto tikslinimas biudžetiniais metais

Jeigu Seimas priima atitinkamus įstatymus arba Vyriausybė priima su įstatymų vykdymu susijusius nutarimus ir dėl to padidėja Fondo biudžeto išlaidos arba sumažėja Fondo biudžeto pajamos, o asignavimų iš valstybės biudžeto nėra galimybių skirti, Fondo biudžetas patikslinamas tokia pat tvarka, kaip ir tvirtinamas.

14 straipsnis. Fondo biudžeto vykdymo atskaitomybė

1. Fondo metinis biudžetas baigiamas vykdyti gruodžio 31 dieną. Iki šios datos į Fondo įstaigų sąskaitas bankuose būtina pervesti Fondo įstaigų kasose esančius grynujų pinigų likučius.

2. Nepanaudoti valstybės biudžeto asignavimai, skirti Fondui valstybinėms pensijoms išmokėti, gražinami į valstybės biudžetą Biudžeto sandaros įstatymo nustatyta tvarka.

3. Duomenys apie lėšų likučius Fondo įstaigų valstybinio socialinio draudimo pensijų ir pašalpų mokėjimo sąskaitose pranešami Fondo valdybai kasmet iki sausio 5 dienos, o Fondo įstaigų veiklos sąskaitose esančių lėšų likučiai pervedami į Fondo valdybos veiklos finansavimo sąskaitą.

4. Nepanaudoti lėšų likučiai Fondo valdybos veiklos finansavimo sąskaitoje lieka šiai įstaigai. Įvertinus nebaigtus atsiskaitymus ir per praėjusius metus neatliktus valstybinio socialinio draudimo sistemos palaikymo ir plėtojimo darbus, sudaroma nepanaudotų lėšų likučių sumai lygi išlaidų sąmata. Šią sąmatą tvirtina Fondo valdyba.

5. Fondo biudžeto vykdymo ketvirčių ir metų ataskaitas rengia Fondo valdyba. Fondo biudžeto vykdymo ataskaita rengiama pagal Tarptautinės apskaitininkų federacijos patvirtintus tarptautinius apskaitos standartus. Fondo biudžeto vykdymo metų ataskaitą sudaro Fondo valdybos aiškinamasis raštas, balanso ataskaita, Fondo biudžeto pajamų ir išlaidų ataskaita, pinigų srautų ataskaita, finansinių ataskaitų pastabos. Fondo biudžeto vykdymo metų ataskaitoje rodikliai išdėstomi pagal Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintą Fondo biudžeto klasifikaciją, pinigų srautų klasifikaciją bei balanso ataskaitos sandarą. Fondo biudžeto balanso ataskaitoje nurodomi turtas, įsipareigojimai ir rezervai.

6. Kasmet ne vėliau kaip iki balandžio 10 dienos atliekamas nepriklausomas Fondo ir Fondo valdybos metinės finansinės atskaitomybės auditas. Auditą organizuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, sutartį dėl audito sudaro Fondo valdyba.

7. Fondo biudžeto vykdymo metų ataskaitą su audito išvada svarsto Fondo taryba. Šią ataskaitą kartu su Fondo tarybos išvada kasmet, ne vėliau kaip iki balandžio 15 dienos, Fondo valdyba pateikia svarstyti Vyriausybei. Vyriausybė, pritarusi Fondo biudžeto vykdymo metų ataskaitai, pateikia ją tvirtinti Seimui.

15 straipsnis. Baigiamosios nuostatos

Įsigaliojus šiam Įstatymui, netenka galios:

- 1) Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros laikinasis įstatymas (Žin., 1999, Nr. [110-3206](#));
- 2) Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros laikinojo įstatymo 4, 7 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas (Žin., 2000, Nr. [56-1653](#));
- 3) Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros laikinojo įstatymo 5 ir 9 straipsnių pakeitimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. [111-3571](#));
- 4) Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros laikinojo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymo panaikinimo ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros laikinojo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymas (Žin., 2000, Nr. [111-3576](#)).

Šaltinis: [84].

4 priedas

Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifai 2010 metais

1. Draudėjų bendrasis valstybinio pensijų, ligos ir motinystės, nedarbo socialinio draudimo ir sveikatos draudimo įmokų tarifas (be nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo) - **30,8 procento**.

Jo dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims:

1. pensijų socialiniam draudimui – 23,3 procento;
2. ligos ir motinystės socialiniam draudimui – 3,4 procento;
3. nedarbo socialiniam draudimui – 1,1 procentas;
4. sveikatos draudimui – 3 procentai.

2010 metams patvirtintos trys nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokos tarifų grupės ir šių grupių tarifai:

- I grupė – 0,9 procento;
- II grupė – 0,33 procento;
- III grupė – 0,18 procento.

Draudėjų priskirtų I, II ir III nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifo grupei valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas pagal socialinio draudimo rūšis:

I grupei priskirtų draudėjų bendrasis valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas - **31,70 proc.** Jo dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims:

- pensijų socialiniam draudimui 23,3 proc.
- ligos ir motinystės socialiniam draudimui 3,4 proc.
- nedarbo socialiniam draudimui 1,1 proc.
- sveikatos draudimui 3,0 proc.
- nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų 0,9 proc.

II grupei priskirtų draudėjų bendrasis valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas - **31,13 proc.** Jo dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims:

- pensijų socialiniam draudimui 23,3 proc.
- ligos ir motinystės socialiniam draudimui 3,4 proc.
- nedarbo socialiniam draudimui 1,1 proc.
- sveikatos draudimui 3,0 proc.
- nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų 0,33 proc.

III grupei priskirtų draudėjų bendrasis valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas - **30,98 proc.** Jo dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims:

- pensijų socialiniam draudimui 23,3 proc.
- ligos ir motinystės socialiniam draudimui 3,4 proc.
- nedarbo socialiniam draudimui 1,1 proc.
- sveikatos draudimui 3,0 proc.
- nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų 0,18 proc.

2. Apdraustųjų valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas – **9 proc.**

Jo dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims:

- pensijų socialiniam draudimui – **3 procentai**;
- sveikatos draudimui – **6 procentai**.

3. Savarankiškai dirbantiems asmenims (išskyrus asmenis, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimą) valstybinio pensijų bei ligos ir motinystės, kai draudžiama motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) pašalpoms, socialinio draudimo ir sveikatos draudimo įmokų tarifas - **37,5 procento**.

Jo dydžiai atskiroms socialinio draudimo rūšims:

- pensijų socialiniam draudimui – 26,3 procento;
- ligos ir motinystės socialiniam draudimui, kai draudžiama motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpoms, – 2,2 procento;
- sveikatos draudimui – 9 procentai.

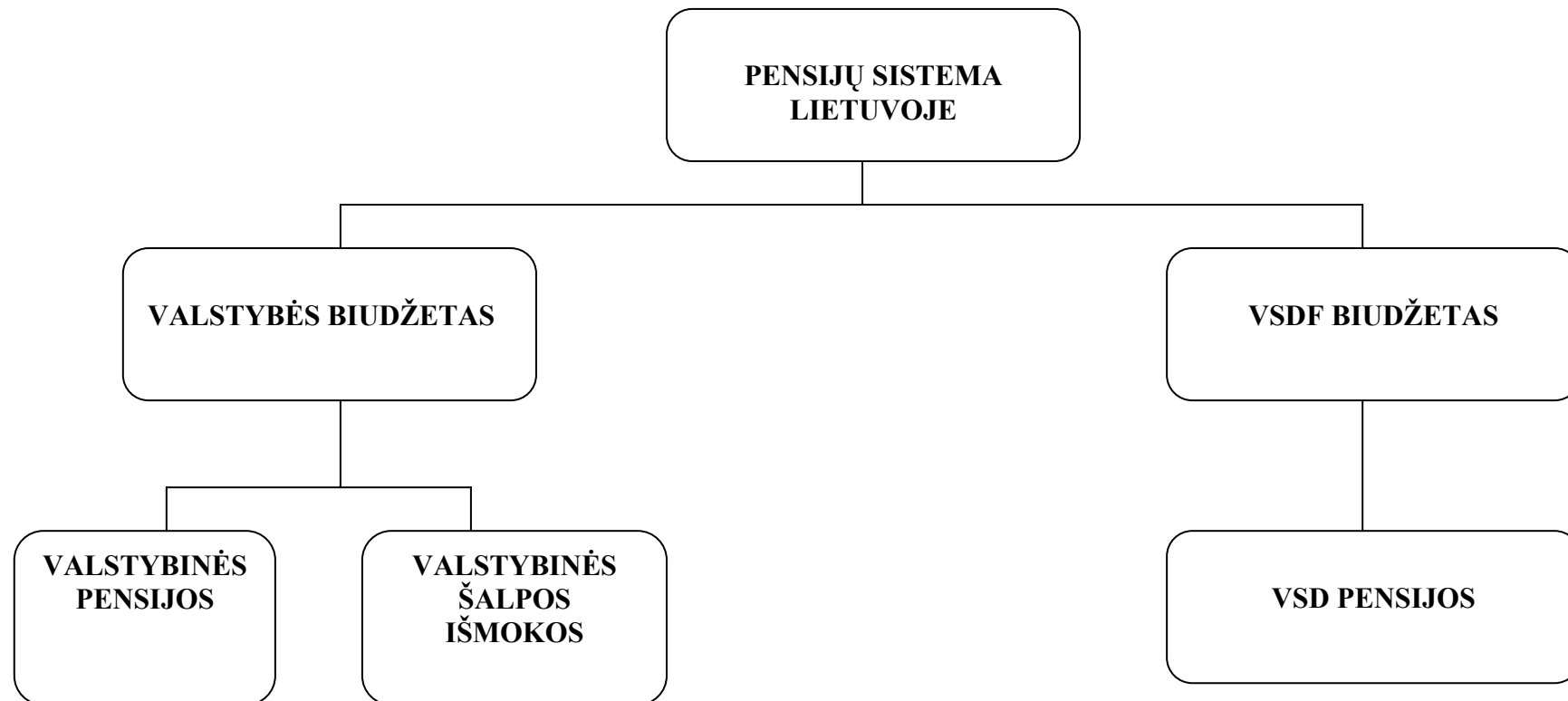
Šaltinis: [39].

Pagrindiniai socialiniai rodikliai

Rodiklio pavadinimas	Rodiklio dydis (Lt)	Įsigaliojimo data
Minimalioji mėnesinė alga (MMA)	800	2008-01-01 (Žin., 2007, Nr. 137-5592)
Minimalusis valandinis atlygis	4,85	2008-01-01 (Žin., 2007, Nr. Nr. 137-5592)
2010 metų bazinis dydis taikomas apskaičiuojant valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareigines algas	450	2010-01-01 (Žin., 2009, Nr. 147-6558)
Bazinė mėnesio alga (BMA)	122	2009-09-01 (Žin., 2009, Nr. 100-4187)
Vidutinis darbo užmokestis šalies ūkyje 2009 m. IV ketv. (bruto)	2118,3	
Valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija	360	2008-08-01 (Žin., 2008, Nr. 83-3307)
Valstybinių pensijų bazė	200	2008-01-01 (Žin., 2007, Nr. 138-5674)
Ribinis valstybinės pensijos dydis	650	2010-01-01 (Žin., 2009, Nr. 158-7157)
Valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos bazinis dydis	70	2007-01-01 (Žin., 2006, Nr. 144-5473)
Bazinė socialinė išmoka (anksčiau -MGL)	130	2009-01-01 (Žin., 2008, Nr. 150-6099)
2010 m. draudžiamosios pajamos, skirtos socialinio draudimo išmokų indeksavimui	1170	2010-01-01 (Žin., 2009, Nr. 158-7157)
2009 m. vidutinės draudžiamosios pajamos, skirtos tik asmens draudžiamųjų pajamų koeficientui apskaičiuoti;	1488	2010-01-01 (Žin., 2009, Nr. 151-6819)
Ribinis motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydis	800	2010-01-01 (Žin., 2009, Nr. 158-7157)
Vidutinė socialinio draudimo senatvės pensija, turint būtinąjį socialinio draudimo stažą 2010 m. 03 mėn.	765,82	
Vidutinė socialinio draudimo senatvės pensija 2010 m. 03 mėn.	748,34	
Valstybės remiamos pajamos	350	2008-08-01 (Žin., 2008, Nr. 538)

Šaltinis: [85].

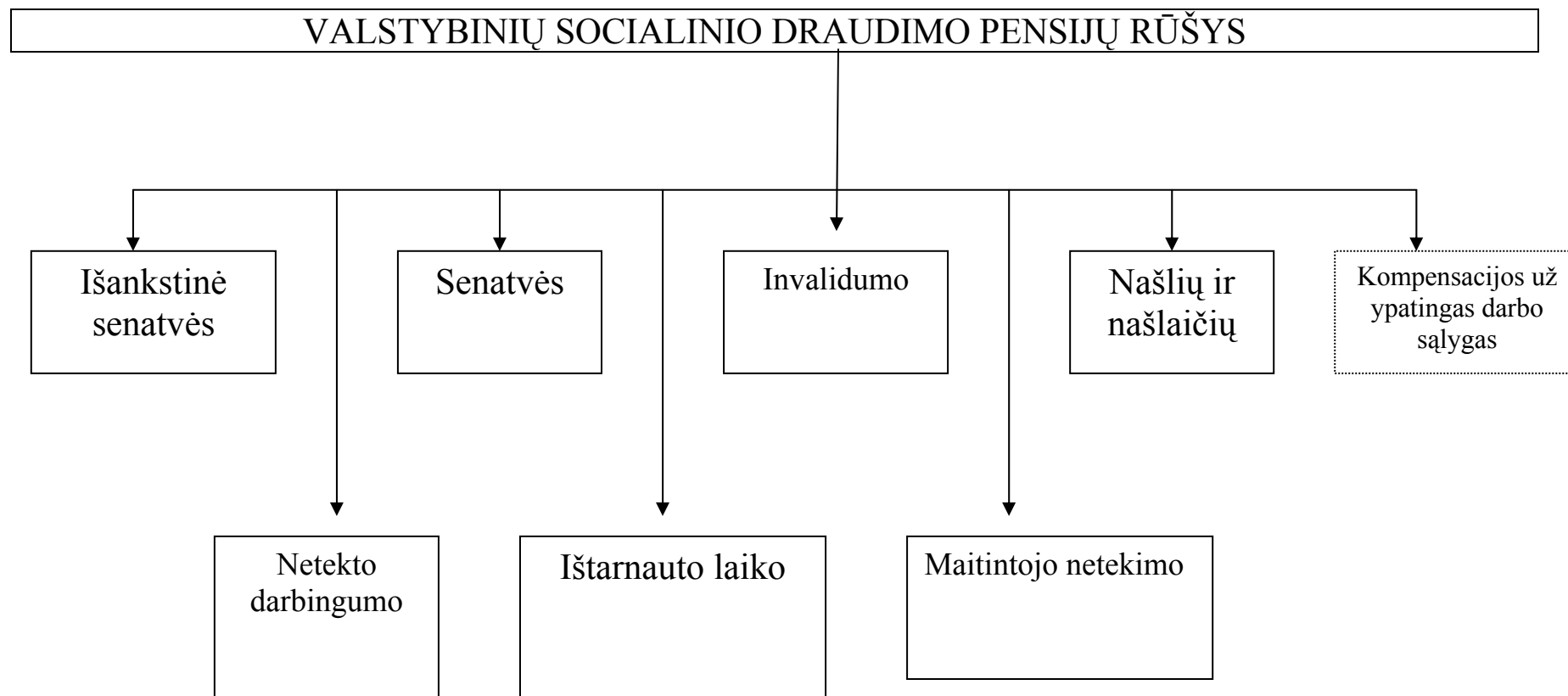

Šaltinis: [70].

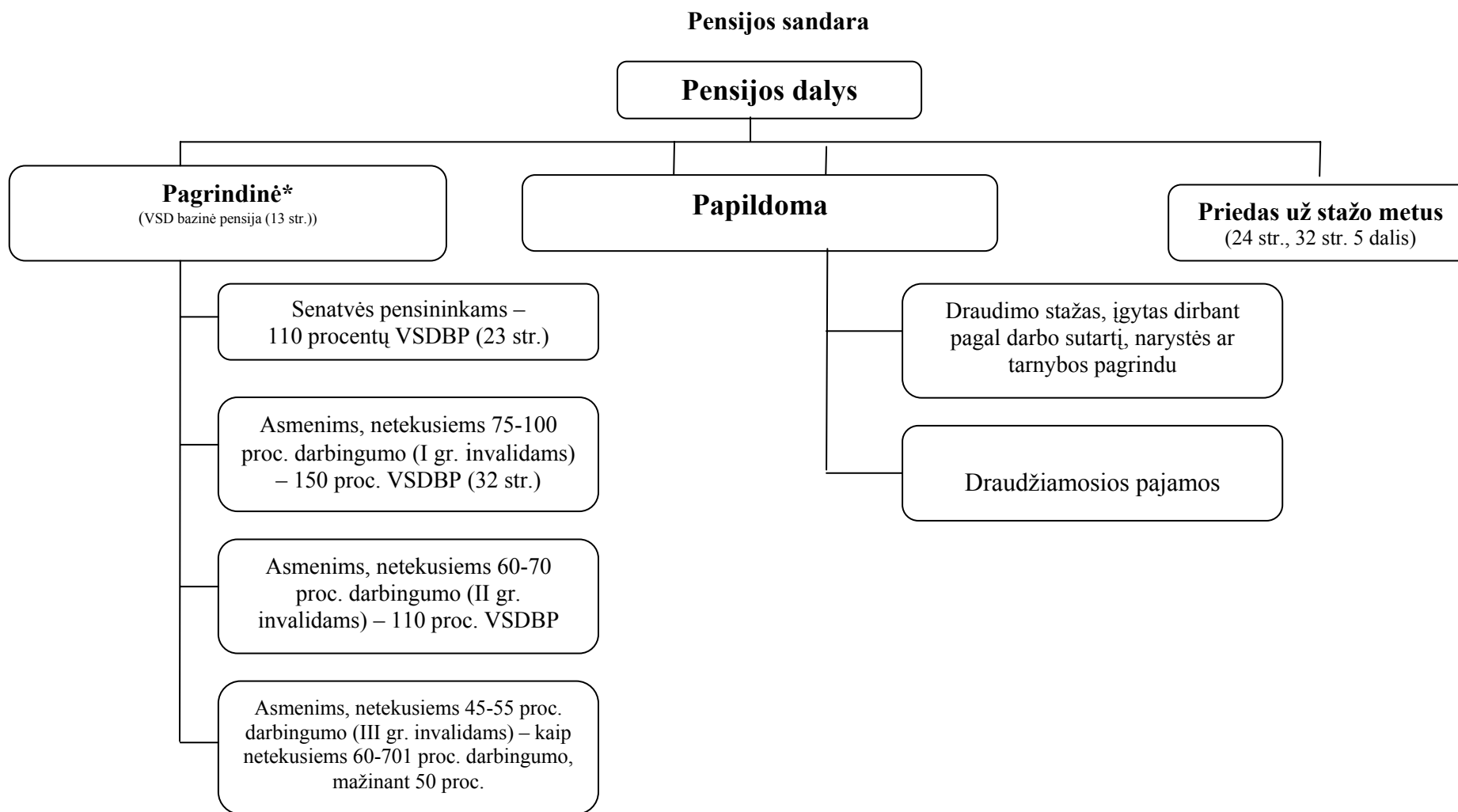

Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas

Šaltinis: [70].

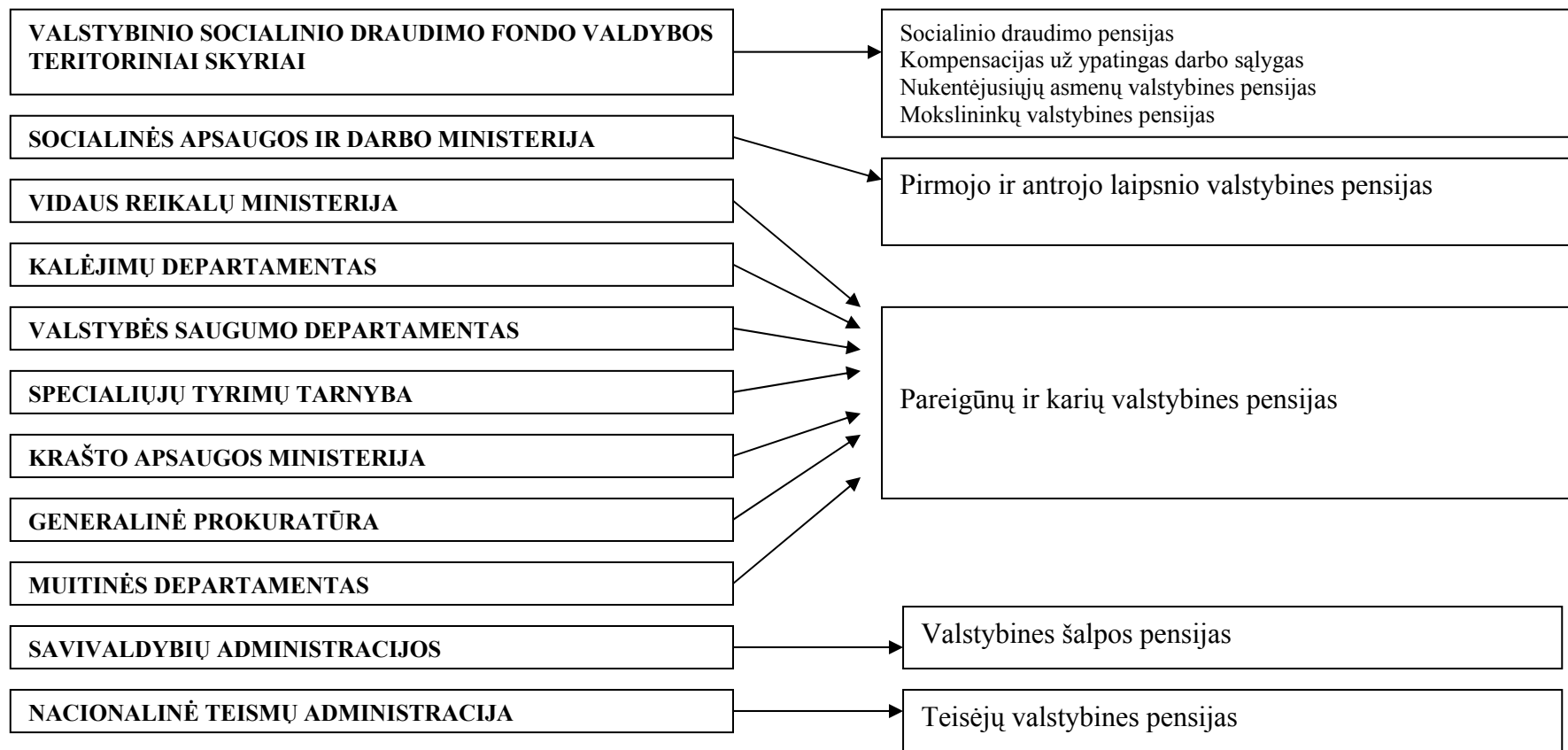

Šaltinis: [70].

Institucijos, skiriančios ir mokančios pensijas

Šaltinis: [70]

Informacijos atrinkimo matrica

Veiksniai \ VSDF biudžetas	VSDF biudžeto įmokos	VSDF biudžeto išmokos
Ekonominiai	<ul style="list-style-type: none"> • Gyventojų užimtumas • Nedarbo lygis • BVP • Vidutinis darbo užmokestis 	<ul style="list-style-type: none"> • BVP • Gyventojų užimtumas • Nedarbo lygis • Bazinės pensijos dydis • Vidutinis darbo užmokestis
Politiniai	<ul style="list-style-type: none"> • Nepagrįstų sprendimų priėmimas • Teisės aktų pakeitimai • Įmokų tarifai 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepagrįstų sprendimų priėmimas • Teisės aktų pakeitimai • Išmokų tarifai
Socialiniai (demografiniai)	<ul style="list-style-type: none"> • Gyventojų skaičius (gimstamumas) • Emigracija • Draudėjų ir apdraustųjų skaičius ir įmokos 	<ul style="list-style-type: none"> • Visuomenės senėjimas • Gyventojų skaičius (gimstamumas, mirtingumas) • Pensijų gavėjų skaičius

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Meidūnu, V. ir Puzinausku, P. (2003), Vasiliausku, A. (2004), Markauskiene, A., Nikitina, S. (2002), Sakalu, A. (1998), Levišauskaite, K., Ruškiu, G. (2003), Krugman (1991), Bernotu D., Guogiu, A. (2006).

11 priedas

VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai

Eil. Nr.	Metai	Įmokos, mln. Lt (y)	BVP, mln.Lt (x ₁)	Vidutinis DU, Lt (x ₂)	Gyventojų užimtumas, proc. (x ₃)	Nedarbo lygis, proc. (x ₄)	Draudėjų ir apdraustųjų įmokos, tūkst. Lt (x ₅)	Apdraustųjų skaičius, tūkst. (x ₆)	Apdraustųjų vidutinis DU, Lt (x ₇)
7.	2004	5564	62698	856,1	66,3	4,6	5367	1339	1058,6
8.	2005	6391	72060	1260	67,6	4,4	6096	1370	1163
9.	2006	7800	82793	1495,7	68,6	4,5	7410	1421	1368,4
10.	2007	9759	98669	1813	69,1	4,6	9184	1467	1638,5
11.	2008	11217	111190	2151,7	67,6	6,0	10924	1463	1930,6
12.	2009	11357	92353	2052	66,6	11,8	10712	1412	1783

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Skaičiuojami porinės koreliacijos koeficientai, kurių tarpinių skaičiavimų rezultatai pateikti lentelėje.

VSDF biudžeto įmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių tarpinių skaičiavimų rezultatai

Eil. Nr.	Metai	(y)	(x ₁)	(x ₂)	(x ₃)	(x ₄)	(x ₅)	(x ₆)	(x ₇)
1.	2004	5564	62698	856,1	66,3	4,6	5367	1339	1058,6
2.	2005	6391	72060	1260	67,6	4,4	6096	1370	1163
3.	2006	7800	82793	1495,7	68,6	4,5	7410	1421	1368,4
4.	2007	9759	98669	1813	69,1	4,6	9184	1467	1638,5
5.	2008	11217	111190	2151,7	67,6	6,0	10924	1463	1930,6
6.	2009	11357	92353	2052	66,6	11,8	10712	1412	1783
Suma		52088	23801	23801	9628,5	35,9	49693	8472	8942,1
Vidurkis		8681,333	86627,167	86627,167	1604,75	5,983333	8282,167	1412	1490,35
Dispersija		6098061	316126379	316126379	246755,2	8,473667	5546975	2560	121970,1
Vid. kvadr. nuokrypis		2469,425	17779,943	17779,943	496,7446	2,9109	2355,202	50,596	349,2421

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

VSDF biudžeto įmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių porinės koreliacijos koeficientai

	(x ₁)	(x ₂)	(x ₃)	(x ₄)	(x ₅)	(x ₆)	(x ₇)
Koreliacijos koeficientas, <i>r</i>	0,91977	0,984922	0,157026	0,649963	0,988466	0,8074297	-0,55701

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Reikšmingumo sprendimui priimti naudojama imties statistika *t*, kuri apskaičiuojama pagal formulę:

$$t = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right|;$$

Gauti imties statistikos duomenys pateikiami 13 priede.

VSDF biudžeto įmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių imties statistikos duomenys

	(X ₁)	(X ₂)	(X ₃)	(X ₄)	(X ₅)	(X ₆)	(X ₇)
Imties statistika (<i>t</i>)	4,68722	11,38643	0,157026	0,31799	5,36802	2,14236	1,34137

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Siekiant nustatyti koreliacijos koeficientų reikšmingumą apskaičiuotoji *t* reikšmė lyginama su kritine reikšme $t_{kr.}$, kuri surandama iš Stjudento skirstinio $t(\alpha; \nu)$ lentelės. Esant tikimybei $p = 0,1$ ir laisvės laipsnių skaičiui $k = n - 2 = 6 - 2 = 4$ surasta kritinė reikšmė:

$$t_{0,1;4} = 2,131847;$$

Vertinant porinės koreliacijos koeficientų reikšmingumą tikrinama gautų rezultatų atitiktis *t* statistikai.

- 1) $t = 4,68722 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847;$
- 2) $t = 11,38643 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847;$
- 3) $t = 0,157026 < t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847;$
- 4) $t = 0,31799 < t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847;$
- 5) $t = 5,36802 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847;$
- 6) $t = 2,14236 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847;$
- 7) $t = 1,34137 < t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847.$

Ryšiui rasti naudojamas tiesės lygties pavidas ir sudaromas bendras daugianarės tiesinės regresijos modelis:

$$y_{x_1, x_2, x_4} = a + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_3 x_3;$$

Naudojant *Microsoft Excel* statistinę funkciją LINEST randami regresijos koeficientai: a, b_1, b_2, b_3 . Apskaičiuoti regresijos koeficientai pateikiami 14 priede.

VSDF biudžeto įmokas įtakančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių regresijos koeficientai

	b_3	b_2	b_1	a
Regresijos lygties koeficientas	-0,60785	-0,60785	-0,00983	-98,6777

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Gaunama tiesinės regresijos lygties išraiška:

$$y_{x_2, x_3, x_6} = -98,6777 - 0,00983x_1 - 0,60785x_2 - 0,60785x_3 ;$$

Patikrinti regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai ir apskaičiuoti koreliacijos koeficientą atliekami tarpiniai skaičiavimai reikalingiems dydžiams σ_y^2 , σ_{lik}^2 , R , $\hat{y}_i$, $\sum(\hat{y}_i - y_i)^2$, $\sum(\hat{y}_i - \bar{y}_i)^2$, $\sum(y_i - \bar{y}_i)^2$ rasti. Turint reikalingus duomenis galima apskaičiuoti regresijos dispersiją, pagal $\sigma_y^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m}$ formulę:

$$\sigma_y^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m} = 613333 ;$$

Pagal $\sigma_{lik}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n - 2}$ formulę paskaičiuojama likutinė dispersija:

$$\sigma_{lik}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n - m - 1} = \frac{82135,32}{2} = 41067,66 ;$$

Turint apskaičiuotas abi dispersijas, randamas dispersijų santykis F, pagal $F = \frac{\sigma_{\hat{y}}^2}{\sigma_{lik}^2}$ formulę:

$$F = \frac{\sigma_{\hat{y}}^2}{\sigma_{lik}^2} = \frac{613333}{41067,66} = 14,9346 ;$$

Apskaičiuotas dispersijų santykis lyginamas su kritine reikšme. Statistika F pasiskirsčiusi pagal Fišerio pasiskirstymo dėsnį su laivės laipsniais $\nu_1 = m$ ir $\nu_2 = n - m - 1$. Šiuo atveju $n = 6$, $m = 3$.

$$F_{0,05, 3, 6}^{kr} = 4,7571 ;$$

$$F \geq F_{\alpha, \nu_1, \nu_2}^{kr}, \text{ t.y. } F > F_{0,05, 3, 6}^{kr} ; 14,9346 > 4,7571 .$$

VSDF biudžeto įmokų daugianarės koreliacijos koeficiento R skaičiavimas

Apskaičiuojamas daugianarės koreliacijos koeficientas R, kuris turėtų parodyti, ar egzistuoja stochastinis ryšys tarp y ir visų nagrinėjamų veiksnių, šiuo atveju x_1 , x_2 ir x_5 . Koreliacijos koeficiento formulė yra:

$$R = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum(y_i - \bar{y})^2};$$
$$R = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum(y_i - \bar{y})^2} = \frac{18,40}{18,41} = 0,999.$$

16 priedas

VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodikliai

Eil. Nr.	Metai	Išmokos, mln. Lt (y)	BVP mln.Lt (x ₁)	Gimusiųjų skaičius, tūkst. (x ₂)	Pensijų gavėjų skaičius, tūkst. (x ₃)	Nedarbo lygis, proc. (x ₄)	Bedarbių skaičius, tūkst. (x ₅)	Mirtini nelaimingi atsitikimai darbe (x ₆)
1.	2004	5326	62698	30419	942,4	4,6	142,5	114
2.	2005	6130	72060	30541	928,5	4,4	100,8	118
3.	2006	7245	82793	31265	917,6	4,5	73,2	108
4.	2007	9283	98669	32346	912,4	4,6	67,3	101
5.	2008	12654	111190	35065	923,6	6,0	73,4	79
6.	2009	14236	92353	36651	928,1	11,8	203,1	48

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Skaičiuojami porinės koreliacijos koeficientai, kurių tarpinių skaičiavimų rezultatai pateikti lentelėje:

VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių tarpinių skaičiavimų rezultatai

Eil. Nr.	Metai	(y)	(x ₁)	(x ₂)	(x ₃)	(x ₄)	(x ₅)	(x ₆)
1.	2004	5326	62698	30419	942,4	4,6	142,5	114
2.	2005	6130	72060	30541	928,5	4,4	100,8	118
3.	2006	7245	82793	31265	917,6	4,5	73,2	108
4.	2007	9283	98669	32346	912,4	4,6	67,3	101
5.	2008	12654	111190	35065	923,6	6,0	73,4	79
6.	2009	14236	92353	36651	928,1	11,8	203,1	48
Suma		54874	23801	196287	5552,6	35,9	660,3	568
Vidurkis		9145,66	86627,16	32714,5	925,433	5,98333	110,05	94,6666
Dispersija		13107078	316126379	6650229,5	107,794	8,47366	2865,115	711,866
Vid. kvadr. nuokrypis		3620,36	17779,94	2578,803	10,3824	2,91095	53,52	26,6808

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

17 priedas

VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių porinės koreliacijos koeficientai

	(x ₁)	(x ₂)	(x ₃)	(x ₄)	(x ₅)	(x ₆)
Koreliacijos koeficientas, <i>r</i>	0,8065667	0,992081	-0,28634	0,803801	0,323232	-0,954915

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Reikšmingumo sprendimui priimti naudojama imties statistika *t*, kuri apskaičiuojama pagal formulę:

$$t = \left| r \sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}} \right|$$

Gauti imties statistikos duomenys pateikiami 18 priede.

18 priedas

**VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių
imties statistikos duomenys**

	(x_1)	(x_2)	(x_3)	(x_4)	(x_5)	(x_6)
Imties statistika (t)	2,72849	15,7974	0,29885	2,70236	0,68313	6,36410

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Siekiant nustatyti koreliacijos koeficientų reikšmingumą apskaičiuotoji t reikšmė lyginama su kritine reikšme t_{kr} , kuri surandama iš Studento skirstinio $t(\alpha; \nu)$ lentelės. Esant tikimybei $p = 0,1$ ir laisvės laipsnių skaičiui $k = n - 2 = 6 - 2 = 4$ surasta kritinė reikšmė:

$$t_{0,1;4} = 2,131847;$$

Vertinant porinės koreliacijos koeficientų reikšmingumą tikrinama gautų rezultatų atitiktis t statistikai.

- 1) $t = 2,72849 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847$;
- 2) $t = 15,7974 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847$;
- 3) $t = 0,29885 < t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847$;
- 4) $t = 2,70236 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847$;
- 5) $t = 0,68313 < t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847$;
- 6) $t = 6,36410 > t_{0,1;4}^{kr} = 2,131847$.

Ryšiui rasti naudojamas tiesės lygties pavidalas ir sudaromas bendras daugianarės tiesinės regresijos modelis:

$$y_{x_1, x_2, x_4} = a + b_1 x_1 + b_2 x_2 + b_3 x_3;$$

Naudojant Microsoft Excel statistinę funkciją LINEST randami regresijos koeficientai: a, b_1, b_2, b_3 . Apskaičiuoti regresijos koeficientai pateikiami 19 priede.

19 priedas

VSDF biudžeto išmokas įtakojančių veiksnių 2004 - 2009 metų rodiklių regresijos koeficientai

	b_3	b_2	b_1	a
Regresijos lygties koeficientas	-272,18065	0,794733	0,066183	-24215,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Gaunama tiesinės regresijos lygties išraiška:

$$y_{x_2, x_5, x_6} = -24215,4 + 0,066183x_1 + 0,794733x_2 - 272,18065x_3 ;$$

Patikrinti regresijos lygties adekvatumą realiai padėčiai ir apskaičiuoti koreliacijos koeficientą atliekami tarpiniai skaičiavimai reikalingiems dydžiams σ_y^2 , σ_{lik}^2 , R , $\hat{y}_i$, $\sum(\hat{y}_i - y_i)^2$, $\sum(\hat{y}_i - \bar{y}_i)^2$, $\sum(y_i - \bar{y}_i)^2$ rasti. Turint reikalingus duomenis galima apskaičiuoti regresijos dispersiją, pagal $\sigma_y^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m}$ formulę:

$$\sigma_y^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m} = 90464054 ;$$

Pagal $\sigma_{lik}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n - 2}$ formulę paskaičiuojama likutinė dispersija:

$$\sigma_{lik}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n - m - 1} = 38113697 ;$$

Turint apskaičiuotas abi dispersijas, randamas dispersijų santykis F, pagal $F = \frac{\sigma_{\hat{y}}^2}{\sigma_{lik}^2}$ formulę:

$$F = \frac{\sigma_{\hat{y}}^2}{\sigma_{lik}^2} = \frac{90464054}{38113697} = 2,373531 ;$$

Apskaičiuotas dispersijų santykis lyginamas su kritine reikšme. Statistika F pasiskirsčiusi pagal Fišerio pasiskirstymo dėsnį su laivės laipsniais $\nu_1 = m$ ir $\nu_2 = n - m - 1$. Šiuo atveju $n = 6$, $m = 3$.

$$F_{0,05, 3, 6}^{kr} = 4,7571 ;$$

$$F \geq F_{\alpha, \nu_1, \nu_2}^{kr}, \text{ t.y. } F > F_{0,05, 3, 6}^{kr} ; 2,373531 < 4,7571 .$$

20 priedas

VSDF biudžeto išmokų daugianarės koreliacijos koeficiento R skaičiavimas

Apskaičiuojamas daugianarės koreliacijos koeficientas R, kuris turėtų pagrįsti egzistuojančio stochastinio ryšio tarp y ir visų nagrinėjamų veiksnių, šiuo atveju x_1 , x_2 ir x_5 . Koreliacijos koeficiento formulė yra:

$$R = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum(y_i - \bar{y})^2};$$
$$R = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{\sum(y_i - \bar{y})^2} = \frac{271392162}{553618279} = 0,4902.$$

Laikinojo įstatymo projektas

LIETUVOS RESPUBLIKOS SOCIALINIŲ IŠMOKŲ PERSKAIČIAVIMO IR MOKĖJIMO BEI SOCIALINIO DRAUDIMO ĮMOKŲ TARIFO PADIDINIMO LAIKINASIS ĮSTATYMAS

2009 m. Nr.

Vilnius

PREAMBULĖ

Lietuvos Respublikos Seimas,
konstatuodamas, kad Lietuvos Respublikos valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų prognozės rodo nuolat didėjančią deficitą, nulemtą Lietuvos ūkį apėmusios ekonominės krizės;
pabrėždamas būtinybę stabilizuoti Lietuvos Respublikos valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų deficitą augimą ir subalansuoti pinigų srautus;
siekdamas, kiek įmanoma apsaugoti socialiai jautrias asmenų kategorijas ir ekonominės krizės laikotarpiu užtikrinti savalaikį išmokų mokėjimą;
įvertindamas, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, jog išimtiniais atvejais, kai valstybėje yra susidariusi tokia ypatinga situacija (ekonominė krizė, gaivalinė nelaimė ir pan.), kai neįmanoma sukaupti tiek lėšų, kiek yra būtina išmokoms mokėti, išmokų santykių teisinis reguliavimas gali būti koreguojamas, ir laikinai, kol valstybėje yra susidariusi ypatinga situacija, išmokos mažinamos tokiu mastu, koku būtina užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes;
priima šį laikinąjį įstatymą.

PIRMASIS SKIRSNIS BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis ir taikymas

1. Šis įstatymas nustato socialinių išmokų: valstybinių pensijų ir kitų išmokų, išvardintų šio straipsnio 2 dalies 1-4 punktuose, valstybinių socialinio draudimo pensijų perskaičiavimo bei šių išmokų mokėjimo asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų, tvarką, motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų perskaičiavimo bei kompensuojamojo uždarbio nustatymo tvarką, išmokos vaikui mokėjimo sąlygas ir dydžius bei papildomus valstybinio socialinio draudimo įmokos tarifus.

2. Šis įstatymas taikomas:

1) valstybinėms pensijoms, paskirtoms ir mokamoms pagal Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų, Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų, Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų ir Lietuvos Respublikos mokslininkų valstybinių pensijų laikinąjį įstatymus;

2) kompensacinėms išmokoms, paskirtoms ir mokamoms pagal Lietuvos Respublikos teatrų ir koncertinių įstaigų įstatymą;

3) rentoms, paskirtoms ir mokamoms pagal Lietuvos Respublikos Prezidento valstybinės rentos, Lietuvos Respublikos Lietuvos nepriklausomybės akto signatarų statuso ir Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto įstatymus;

4) slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinėms kompensacijoms ir šalpos kompensacijoms darbingo amžiaus asmenims, kuriems nenustatytas darbingumo lygis (toliau vadinama – šalpos kompensacijos), paskirtoms ir mokamoms pagal Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymą;

5) valstybinėms socialinio draudimo pensijoms ir kompensacijoms už ypatingas darbo sąlygas, paskirtoms ir (ar) mokamoms pagal Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymus;

6) ligos, profesinės reabilitacijos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpoms, paskirtoms ir mokamoms pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą;

7) ligos socialinio draudimo pašalpoms, paskirtoms ir mokamoms pagal Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą;

8) motinystės (tėvystės) išmokoms, paskirtoms ir mokamoms statutiniams valstybės tarnautojams (pareigūnams) ir krašto apsaugos sistemos kariams iš valstybės biudžeto lėšų pagal specialiuosius, jų profesinę veiklą reglamentuojančius, teisės aktus;

9) išmokai vaikui, skiriamai ir mokamai pagal Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymą.

2 straipsnis. Įstatymo sąvokos

1. **Kompensacinis priedas** – priedas, skiriamas ir mokamas valstybinių socialinio draudimo pensijų gavėjams, kuriems pagal šį įstatymą perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis yra mažesnis nei ribinis valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis.

2. **Ribinis motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydis** – dydis, į kurį atsižvelgiama perskaičiuojant motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpas.

3. **Ribinis valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis** – dydis, kurio neviršijančios pagal šį įstatymą perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos gavėjui skiriamas kompensacinis priedas.

4. **Ribinis valstybinės pensijos dydis** – dydis, kurio neviršijančios valstybinės pensijos (pareigūnų ir karių – kartu su mokamu valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio priedu) pagal šio įstatymo 1 priedą neperskaičiuojamos.

5. Kitos šiame įstatyme vartojamos sąvokos suprantamos taip, kaip jos apibrėžtos šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje nurodytuose įstatymuose.

3 straipsnis. Ribinių dydžių tvirtinimas

Ribinį valstybinės socialinio draudimo pensijos dydį, ribinį valstybinės pensijos dydį bei ribinį motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydį tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgdama į atitinkamų metų ar atitinkamo metų laikotarpio Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto pajamas ir išlaidas.

ANTRASIS SKIRSNIS VALSTYBINĖS PENSIJOS, RENTOS IR KOMPENSACIJOS

4 straipsnis. Valstybinių pensijų, rentų ir kompensacijų dydžių nustatymas

1. Paskirtos valstybinės pensijos (pareigūnų ir karių – kartu su mokamu valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio priedu) bei apribotos Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka, rentos, nurodytos šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 1 ir 3 punktuose, bei valstybinės socialinio draudimo našlių pensijos mokamos šio įstatymo 1

priede nustatytų dydžių. Jeigu tas pats asmuo gauna dvi ar daugiau aukščiau nurodytų išmokų, apskaičiuojant naują mokėtiną kiekvienos išmokos dydį, visos gaunamos išmokos sumuojamos ir taikomas šio įstatymo 1 priede nustatytas šią sumą atitinkantis dydis procentais.

2. Šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 4 punkte nurodytų išmokų gavėjams savivaldybių administracijos moka 85 procentus jiems paskirtos slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos ar šalpos kompensacijos dydžio.

3. Mokėtiną šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 1 ir 3 punktuose nurodytų išmokų dalį apskaičiuoja ir išmoka šias išmokas administruojanti institucija, išskyrus tą atvejį, kai asmeniui priklausančias išmokas administruoja skirtingos institucijos. Tuomet mokėtiną kiekvienos išmokos dydį nustato kiekviena šią pensiją (išmoką) mokanti institucija, gavusi duomenis apie kitoje institucijoje asmeniui paskirtos pensijos (išmokos) dydį.

4. Ribinis valstybinės pensijos dydis netaikomas valstybinėms pensijoms, kurių gavėjai kartu gauna valstybinę socialinio draudimo senatvės arba netekto darbingumo (invalidumo) pensiją, taip pat valstybinėms našlių ir našlaičių pensijoms.

5. Jeigu pagal šio įstatymo 1 priedą perskaičiuotos valstybinės pensijos dydis yra mažesnis nei ribinis valstybinės pensijos dydis, arba jam lygus, mokama ribinio valstybinės pensijos dydžio valstybinė pensija.

5 straipsnis. Valstybinių pensijų, rentų ir kompensacijų mokėjimas asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų

1. Šio įstatymo 4 straipsnyje nustatyta tvarka perskaičiuotų valstybinių pensijų, kurių skyrimas ir (ar) mokėjimas nesiejamas su asmens draudžiamosiomis pajamomis, rentų buvusiems sportininkams, dirbantiems kūno kultūros ir sporto srityje, kompensacinių išmokų teatrų ir koncertinių įstaigų darbuotojams bei šalpos kompensacijų gavėjams, kurie po išmokos paskyrimo turi pajamų, nuo kurių skaičiuojamos ir mokamos privalomosios valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos, arba gauna ligos (įskaitant darbdavio mokamas ligos dienas), motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpas, mokamas pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos socialinio draudimo pašalpas, mokamas pagal Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą (toliau šiame įstatyme šios pajamos ir pašalpos vadinamos draudžiamosiomis pajamomis), išskyrus asmenis, draudžiamus privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 8 ir 9 punktus, mokama šio įstatymo 2 priede pagal tą mėnesį, už kurį mokama išmoka, gautų draudžiamųjų pajamų dydį nustatyta išmokos dalis, jeigu išmoka mokama už praėjusį mėnesį. Tuo atveju, kai išmoka mokama už einamą mėnesį, atsižvelgiama į praėjusio mėnesio draudžiamąsias pajamas.

2. Jeigu šio straipsnio 1 dalyje nurodytų išmokų gavėjai valstybiniu socialiniu pensijų draudimu draudžiami pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 8 ir 9 punktus, jų draudimo valstybiniu socialiniu pensijų draudimu laikotarpiu mokama 50 procentų priklausančios išmokos.

3. Šio straipsnio 2 dalies nuostatos netaikomos, jei pensijos gavėjas yra individualios įmonės savininkas, tikrosios ūkinės bendrijos narys ar komanditinės ūkinės bendrijos narys, tačiau individuali įmonė ar ūkinė bendrija veiktos laikinai nevykdo ir yra tai deklaravusi Mokesčių administravimo įstatymo ir jį įgyvendinančių teisės aktų nustatyta tvarka.

4. Šiame straipsnyje nustatyta tvarka mokėtiną valstybinių pensijų, rentų ir kompensacinių išmokų dalį apskaičiuoja ir taiko šias išmokas administruojančios institucijos.

5. Draudėjai duomenis apie dirbančių valstybinių pensijų, rentų ar kompensacinių išmokų gavėjų mėnesio draudžiamąsias pajamas privalo pateikti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba) teritoriniams skyriams kas mėnesį Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos nustatyta tvarka.

6. Duomenis apie valstybinės pensijos, rentos ar kompensacinės išmokos gavėjo, draudžiamąsias pajamas valstybinę pensiją, rentą ar kompensacinę išmoką mokančiai institucijai

teikia Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba duomenų teikimo sutartyse nustatyta tvarka ir terminais.

TREČIASIS SKIRSNIS VALSTYBINĖS SOCIALINIO DRAUDIMO PENSIJOS

6 straipsnis. Valstybinių socialinio draudimo pensijų perskaičiavimo tvarka

1. Valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija (toliau – senatvės pensija), paskirta iki šio įstatymo įsigaliojimo, perskaičiuojama padidinant pagrindinę senatvės pensijos dalį iki 120 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, kai asmuo turi būtinąjį senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, bei taikant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas einamųjų metų draudžiamąsias pajamas.

2. Senatvės pensija, paskirta po šio įstatymo įsigaliojimo, perskaičiuojama padidinant pagrindinę senatvės pensijos dalį iki 120 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, kai asmuo turi būtinąjį senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą.

3. Jei asmuo neturi būtinojo senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo, bet turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą senatvės pensijai, pagrindinė senatvės pensijos dalis apskaičiuojama proporcingai turimam stažui, dauginant 120 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydį iš asmens turimo stažo ir dalijant iš būtinojo.

4. Asmeniui, gaunančiam išankstinę senatvės pensiją, pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą apskaičiuota senatvės pensija perskaičiuojama šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta tvarka ir atitinkamai mažinama taikant Valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išmokėjimo įstatymo nuostatas.

5. Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 60-70 procentų darbingumo (II grupės invalidumo pensija), perskaičiuojama šio straipsnio 1-3 dalyse nustatyta tvarka. Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 45-55 procentų darbingumo (III grupės invalidumo pensija), perskaičiuojama taip kaip asmenims, netekusiems 60-70 procentų darbingumo, o po to mažinama 50 procentų. Valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija asmenims, netekusiems 75-100 procentų darbingumo (I grupės invalidumo pensija), perskaičiuojama taikant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas einamųjų metų draudžiamąsias pajamas.

6. Valstybinės socialinio draudimo našlaičių pensijos perskaičiuojamos šio straipsnio 1-5 dalyse nustatyta tvarka, atsižvelgiant į mirusiam asmeniui galėjusios priklausyti ar priklausiusios valstybinės socialinio draudimo senatvės, netekto darbingumo (invalidumo) ar išankstinės senatvės pensijos dydį.

7. Perskaičiuojant pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą neperskaičiuotas pensijas, Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 52 straipsnio 2 dalyje nurodytos neperskaičiuotos pensijos dalis, lygi 110 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio padidinama iki 120 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, likusi pensijos dalis be priedo už stažo metus, perskaičiuojama pagal naujai patvirtintų ir prieš tai buvusių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų santykį. Mokant pagal šį įstatymą perskaičiuotą šioje dalyje nurodytą pensiją taikomos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 52 straipsnio 3 dalies nuostatos.

7 straipsnis. Kompensacinis priedas

1. Asmenims, kuriems perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis (6 straipsnis) neviršija Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto ribinio valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio, skiriamas ir mokamas kompensacinis priedas.

2. Jeigu asmeniui iki valstybinės socialinio draudimo pensijos perskaičiavimo šios pensijos dydis viršijo ribinį valstybinės socialinio draudimo pensijos dydį, tačiau po perskaičiavimo valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis yra mažesnis nei ribinis valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis, asmeniui skiriamo ir mokamo kompensacinio priedo dydis lygus ribinio

valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio ir perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio skirtumui.

3. Jeigu asmeniui iki valstybinės socialinio draudimo pensijos perskaičiavimo šios pensijos dydis neviršijo ribinio valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio, asmeniui skiriamo ir mokamo kompensacinio priedo dydis lygus valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio iki perskaičiavimo ir perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio skirtumui.

4. Nustatant kompensacinio priedo dydį asmeniui, kuriam paskirta valstybinė socialinio draudimo netekto darbingumo, netekus 45-55 procentų darbingumo, pensija (III grupės invalidumo pensija), atsižvelgiama į valstybinės socialinio draudimo netekto darbingumo pensijos dydį, netekus 60-70 procentų darbingumo (II grupės invalidumo pensija). Apskaičiuotas kompensacinis priedas (šio straipsnio 2 ir 3 dalys) mažinamas 50 procentų.

5. Valstybinių socialinio draudimo našlaičių ir maitintojo netekimo pensijų gavėjams kompensacinis priedas apskaičiuojamas šio straipsnio 2 ir 3 dalyje nustatyta tvarka, atsižvelgiant į pusę Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto ribinio valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio dydį.

6. Asmenims, kuriems valstybinės socialinio draudimo pensijos paskirtos vadovaujantis 1971 m. liepos 5 d. Tarybos reglamentu 1408/71/EEB dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims, savarankiškai dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, persikeliantiems Bendrijoje bei Lietuvos Respublikos sudarytų tarptautinių sutarčių dėl pensijos mokėjimo nuostatomis arba gauna kitos valstybės pensiją, asmens teisė gauti kompensacinį priedą nustatoma asmeniui pateikus duomenis apie užsienio valstybės paskirtos pensijos dydį, jeigu Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigos neturi šių duomenų. Duomenis apie užsienio valstybės paskirtos pensijos dydį asmuo Valstybinio socialinio draudimo fondo administravimo įstaigai privalo pateikti kas ketvirtį. Asmens teisė gauti kompensacinį priedą nustatoma sumuojant asmens perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos dydį (6 straipsnis) ir užsienio valstybės paskirtos pensijos dydį (toliau šiame straipsnyje – pensijų suma). Jeigu asmens iki perskaičiavimo gautų pensijų sumos dydis viršijo ribinį valstybinės socialinio draudimo pensijos dydį, tačiau po perskaičiavimo pensijų sumos dydis yra mažesnis nei ribinis valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis, kompensacinio priedo dydis lygus ribinio valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio ir pensijų sumos po perskaičiavimo dydžio skirtumui. Jeigu asmens iki perskaičiavimo gaunamų pensijų sumos dydis neviršijo ribinio valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio, kompensacinio priedo dydis lygus valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio iki perskaičiavimo ir perskaičiuotos valstybinės socialinio draudimo pensijos dydžio skirtumui. Kompensacinis priedas šiems asmenims skiriamas ir mokamas taikant Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 41 straipsnio 1 dalies nuostatas.

7. Atsiradus aplinkybėms, dėl kurių valstybinės socialinio draudimo pensijos dydis pasikeičia (asmeniui pateikus papildomus dokumentus apie stažą, draudžiamąsias pajamas, turėtas iki pensijos paskyrimo, ir kitus), asmens teisė gauti kompensacinį priedą nustatoma iš naujo.

8. Tais atvejais, kai šio straipsnio nustatyta tvarka apskaičiuotas kompensacinis priedas yra mažesnis kaip 1 Lt, šis priedas neskiriamas ir nemokamas.

8 straipsnis. Valstybinių socialinio draudimo pensijų ir kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas mokėjimas asmenims, turintiems draudžiamųjų pajamų

1. Valstybinių socialinio draudimo senatvės, ištarnauto laiko pensijų, perskaičiuotų pagal šio įstatymo 6 ir 7 straipsnius, bei kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas gavėjams, kurie po pensijos paskyrimo draudžiami privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, išskyrus draudžiamus privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 8 ir 9 punktus, ir turi draudžiamųjų pajamų, mokama šio įstatymo 2 priede pagal praėjusio kalendorinio mėnesio draudžiamųjų pajamų dydį nustatyta pensijos dalis.

2. Valstybinių socialinio draudimo netekto darbingumo (invalidumo) pensijų, perskaičiuotų pagal šio įstatymo 6 ir 7 straipsnius, gavėjams, kurie po pensijos paskyrimo

draudžiami privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, išskyrus draudžiamus privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 8 ir 9 punktus, ir turi draudžiamųjų pajamų, mokama šio įstatymo 3 priede pagal praėjusio kalendorinio mėnesio draudžiamųjų pajamų dydį nustatyta pensijos dalis.

3. Šio straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytiems valstybinių socialinio draudimo pensijų ir kompensacijų už ypatingas darbo sąlygas gavėjams (toliau šiame straipsnyje – pensijų gavėjai), kurie privalomuoju valstybiniu socialiniu pensijų draudimu draudžiami pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 8 ir 9 punktus, jų draudimo valstybiniu socialiniu pensijų draudimu laikotarpiu mokama pagrindinė valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis, nustatyta šio įstatymo 6 straipsnyje, ir priedas už stažo metus.

4. Šio straipsnio 3 dalies nuostatos netaikomos, jei pensijos gavėjas yra individualios įmonės savininkas, tikrosios ūkinės bendrijos narys ar komanditinės ūkinės bendrijos narys, tačiau individuali įmonė ar ūkinė bendrija veiklos laikinai nevykdo ir yra tai deklaravusi Mokesčių administravimo įstatymo ir jį įgyvendinančių teisės aktų nustatyta tvarka.

5. Draudėjai duomenis apie dirbančių pensijų gavėjų mėnesio draudžiamąsias pajamas privalo pateikti Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniams skyriams kas mėnesį Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktoriaus nustatyta tvarka.

KETVIRTASIS SKIRSNIS KOMPENSUOJAMOJO UŽDARBIO IR MOTINYSTĖS (TĖVYSTĖS) SOCIALINIO DRAUDIMO PAŠALPŲ SKAIČIAVIMAS

9 straipsnis. Kompensuojamojo uždarbio pašalposms skaičiuoti maksimalaus dydžio nustatymas

1. Šio įstatymo galiojimo laikotarpiu pašalpos gavėjo kompensuojamasis uždarbis ligos, motinystės, tėvystės, profesinės reabilitacijos bei ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos socialinio draudimo pašalposms skaičiuoti negali viršyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 4 dydžių sumos. Ši nuostata netaikoma motinystės socialinio draudimo pašalposms už nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpį, asmenims įgijusiems teisę gauti šią pašalpą iki šio įstatymo įsigaliojimo. Šio įstatymo galiojimo laikotarpiu asmens kompensuojamasis uždarbis motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalposms, nustatomas vadovaujantis Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymu, o pašalpa apskaičiuojama šio įstatymo 10 straipsnyje nustatyta tvarka.

2. Patvirtinus naują einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydį visos iki tol paskirtos ir mokamos socialinio draudimo pašalpos, išskyrus motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpas, už laikotarpį nuo draudžiamųjų pajamų naujo dydžio taikymo pradžios perskaičiuojamos taikant šį dydį. Motinystės (tėvystės) pašalpos perskaičiuojamos šio įstatymo 10 straipsnyje nustatyta tvarka.

10 straipsnis. Motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų perskaičiavimas

1. Šio straipsnio nuostatos taikomos motinystės (tėvystės) pašalposms, paskirtoms pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo nuostatas, galiojančias iki 2010 m. gruodžio 31 d. Paskirtosios motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, neviršijančios ribinio motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydžio, mokamos to paties dydžio, kaip ir buvo paskirtos. Paskirtosios motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, viršijančios ribinį motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydį, mokamos šio straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyta tvarka, tačiau išmokama pašalpa negali būti mažesnė nei ribinis motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos dydis.

2. Motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, priklausančios pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo nuostatas, apdraustiesiems asmenims, iki vaikui sukaks vieneri metai, perskaičiuojamos ir mokamos 90 procentų dydžio visą pašalpą, iki vaikui sukaks vieneri metai, gavimo laiką. Tuo atveju kai apskaičiuotoji motinystės (tėvystės) socialinio draudimo

pašalpa viršija Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 4 dydžių sumą, apdraustajam mokama pastarojo dydžio pašalpa.

3 Motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpos, priklausančios pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo nuostatas, apdraustiesiems asmenims, laikotarpiu nuo vaiko vienerių iki dviejų metų, perskaičiuojamos ir mokamos 90 procentų dydžio visą pašalpos gavimo laiką. Tuo atveju, kai apskaičiuotoji motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpa viršija 75 procentų Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą einamųjų metų draudžiamųjų pajamų 4 dydžių sumą, apdraustajam mokama pastarojo dydžio pašalpa.

4. Šio straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatos dėl pašalpų mokėjimo taip pat taikomos statutiniams valstybės tarnautojams (pareigūnams) ir krašto apsaugos sistemos kariams jų vaiko iki trejų metų priežiūros atostogų laikotarpiu iš valstybės biudžeto mokamoms išmokoms.

PENKTASIS SKIRSNIS IŠMOKA VAIKUI

11 straipsnis. Išmokos vaikui skyrimas ir mokėjimas

1. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 6 straipsnio nuostatos šio įstatymo galiojimo laikotarpiu netaikomos.

2. Išmoka vaikui, paskirta iki šio įstatymo įsigaliojimo vyresniems kaip 7 metų vaikams, nemokama.

3. Išmokos vaikui skyrimo ir mokėjimo vaikams iki 7 metų dydžiai ir sąlygos:

1) kiekvienam vaikui nuo gimimo dienos iki vaikai sukaks 2 metai mokama 0,75 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį, jei vaiko tėvai ar globėjai pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą už tą vaiką negauna socialinio draudimo motinystės (tėvystės) pašalpos;

2) kiekvienam vaikui nuo 2 iki 3 metų mokama 0,75 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį.

3) kiekvienam vaikui nuo 3 iki 7 metų mokama 0,4 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka vaikui per mėnesį, jei vidutinės pajamos, nustatytos Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo 15 straipsnyje, vienam šeimos nariui per mėnesį yra mažesnės kaip 1,5 valstybės remiamų pajamų dydžio.

4. Nuo 2010 m. sausio 1 d. sprendimą tęsti išmokos vaikui mokėjimą iki 3 metų amžiaus vaikams, turintiems teisę gauti išmoką pagal šio įstatymo nuostatas, savivaldybės administracija gali priimti be naujo asmens prašymo.

5. Savivaldybės administracija, paskyrusi išmoką vaikui nuo 3 iki 7 metų vaikams, teikia išmokos vaikui gavėjų, išskyrus atvejį, kai išmoka vaikui skiriama globojamam vaikui, kuriam mokama globos (rūpybos) išmoka ir (ar) našlaičių pensija, duomenis Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų nustatyta tvarka.

ŠEŠTASIS SKIRSNIS VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO ĮMOKŲ TARIFO PADIDINIMAS

12 straipsnis. Papildomo valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo nustatymas

1. Šio įstatymo galiojimo laikotarpiu atitinkamų metų Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatyme draudėjų bendrasis socialinio draudimo įmokų tarifas, galiojęs 2009 metais, didinamas 1 procentu (1 procentiniu punktu). Šis tarifo padidinimas skiriamas nedarbo socialiniam draudimui.

2. Šio įstatymo galiojimo laikotarpiu atitinkamų metų Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatyme apdraustųjų bei savarankiškai dirbančių asmenų

valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas ligos ir motinystės socialiniam draudimui, galiojęs 2009 metais, didinamas 1 procentu (1 procentiniu punktu).

SEPTINTASIS SKIRSNIS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

13 straipsnis. Socialinių išmokų permokos

Jeigu taikant šio įstatymo nuostatas socialinės išmokos, nurodytos šio įstatymo 1 straipsnio 2 dalies 1-3 ir 5 punktuose, yra permokamos, permoka išieškoma teisės aktų nustatyta tvarka.

14 straipsnis. Kitų Lietuvos Respublikos įstatymų taikymas

Kitų Lietuvos Respublikos įstatymų nuostatos taikomos tiek, kiek neprieštarauja šiam įstatymui.

15 straipsnis. Pasiūlymas Lietuvos Respublikos Vyriausybei

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliotos institucijos iki 2010 m. sausio 1 d. parengia ir priima šiam įstatymui įgyvendinti reikalingus teisės aktus.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybė ar jos įgaliotos institucijos, įvertinusios Lietuvos ekonominius rodiklius, lemiančius Lietuvos ūkio raidą, bei Lietuvos Respublikos valstybės bei Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų būklę, iki 2011 m. liepos 1 d. pateikia pasiūlymus Lietuvos Respublikos Seimui dėl šio įstatymo galiojimo termino.

3. Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki 2010 m. kovo 1 d. patvirtina socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkymo koncepciją.

16 straipsnis. Įstatymo galiojimas

1. Šis įstatymas, išskyrus 4 ir 15 straipsnius, įsigalioja 2010 m. sausio 1 d. ir galioja iki 2011 m. gruodžio 31 d., išskyrus 9 ir 10 straipsnių nuostatas, kurios galioja tol, kol pasibaigs socialinio draudimo pašalpų, perskaičiuotų pagal šiuos straipsnius, mokėjimo terminas.

2. Šio įstatymo 4 straipsnis įsigalioja 2009 m. gruodžio 1 d. ir galioja iki 2011 m. gruodžio 31 d.

Šaltinis: [83].

Dirbančių pensininkų pensijų mažinimas

Uždarbio intervalas	Pensijų mažinimo tarifas	Dirbančių pensininkų skaičius su prielaida, kad 80 proc. jų dirbs	Vidutinė liepos mėn. pensija (Lt)	Sumažinta pensija dėl pensijų mažinimo ir diferencijuoto tarifo taikymo (Lt)	Skirtumas (Lt)	Sumažinta pensija procentais nuo buvusios pensijos
iki 200	1%	7702	720	688	32	96%
200-400	4%	7899	714	664	49	93%
400-600	8%	11242	735	658	78	89%
600-800	13%	8539	723	609	113	84%
800-1000	18%	15440	740	586	154	79%
1000-1200	24%	9964	763	561	201	74%
1200-1400	29%	7303	775	531	244	68%
1400-1600	34%	5802	792	502	290	63%
1600-1800	39%	4804	812	470	342	58%
1800-2000	45%	3846	837	442	395	53%
2000-2200	50%	3489	873	414	459	47%
2200-2600	53%	5608	880	393	487	45%
2600-3000	57%	4190	921	376	545	41%
3000-3400	61%	3375	931	347	584	37%
3400-3800	64%	2414	972	325	647	33%
3800-4200	68%	1702	1001	299	702	30%
4200-4700	70%	1390	1054	294	760	28%
4700-6000	70%	1943	1125	310	815	28%
>Per 6000	70%	2189	1293	350	942	27%
Iš viso		108844	808			

Šaltinis: [87].

Socialinio draudimo pensijų mažinimas

Pensijos rėžiai	Senatvės pensijų gavėjai, turintys būtinąjį stažą, 2009 m. rugpjūčio mėn.	Procentinis pasiskirstymas	Vid. rugpjūčio mėn. pensija, kai BP=360 Lt, DP=1488 Lt	Vid. pensija mažinama			
				Vid. pensija, kai DP=1170 Lt	Vid. pensija įvertinus grindis 650 Lt	Pensijos sumažėjimas	
						Lt	Proc.
400-500	1.119	0,20	469,25	491,66	491,76	22,5	4,8
500-550	8.340	1,50	538,53	544,98	544,98	6,5	1,2
550-600	32.656	5,86	579,96	577,58	579,96	0,0	0,0
600-650	56.603	10,15	625,62	614,17	625,62	0,0	0,0
650-700	67.509	12,11	672,88	654,85	654,85	-18,0	-2,7
700-750	62.394	11,19	725,18	701,65	701,65	-23,5	-3,2
750-800	60.488	10,85	774,49	745,00	745,00	-29,5	-3,8
800-850	52.209	9,36	824,50	787,52	787,52	-37,0	-4,5
850-900	45.227	8,11	874,33	829,55	829,55	-44,8	-5,1
900-950	38.144	6,84	924,23	871,20	871,20	-53,0	-5,7
950-1000	31.596	5,67	974,18	912,55	912,55	-61,6	-6,3
1000-1100	44.607	8,00	1.045,61	971,55	971,55	-74,1	-7,1
1100-1200	25.362	4,55	1.145,12	1.052,50	1.052,50	-92,6	-8,1
1200-1300	13.707	2,46	1.244,37	1.132,33	1.132,33	-112,0	-9,0
1300-1400	7.210	1,29	1.345,21	1.212,58	1.212,58	-132,6	-9,9
1400-1500	3.914	0,70	1.445,88	1.291,12	1.291,12	-154,8	-10,7
Per 1500	6.377	1,14	1.722,90	1.508,98	1.508,98	-213,9	-12,4
Iš viso	557.559	100,00	vid. 833,34	vid. 791,81	vid. 793,11	-40,22	-4,83

Šaltinis: [87].